

“Jeg prøver å skrive det jeg tror de
ville skrevet selv”

*En kvalitativ undersøkelse av tre
taleskriveres arbeid med å konstruere
karakter i politiske taler*

Simon Stjern

Masteroppgave i retorikk og språklig kommunikasjon
Institutt for lingvistiske og nordiske studier

UNIVERSITETET I OSLO

Mai 2017

«Jeg prøver å skrive det jeg tror de ville skrevet selv»

En kvalitativ studie av tre taleskriveres arbeid med å konstruere karakter i politiske taler

© Simon Stjern

2017

“Jeg prøver å skrive det jeg tror de ville skrevet selv” – En kvalitativ undersøkelse av tre taleskriveres arbeid med å konstruere karakter i politiske taler.

Simon Stjern

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

IV

Sammendrag

I denne oppgaven har jeg undersøkt den retoriske taleskrivningsdiskursen, med et spesielt fokus på hvordan taleskriveren skaper talens karakter på vegne av en annen. Med et deskriptivt og eksplorativt utgangspunkt har jeg intervjuet tre taleskrivere ved tre ulike departement og analysert til sammen ni taler. Ved å redegjøre for hvordan deres tanker og arbeid med taleskrivningspraksisen samsvarer med den foreliggende taleskrivningsteorien har jeg ved å ta utgangspunkt i en del av det som er retorikkens kjerne, nemlig *utens* og *docens*, forsøkt å si noe om forholdet mellom de to.

Noe som innledningsvis interesserte meg var et av funnene som Kristin Skåleskog hadde gjort i sin masteroppgave fra Universitetet i Bergen om taleskrivningsprosessen. Der fant hun blant annet at taleskrivere ved norske departementer i økende grad var opptatt av at taleren skulle «være seg selv». Det inspirerte meg til å forsøke å finne ut av hva man innenfor taleskrivningsdiskursen legger i å være seg selv, og i hvilken grad man kan være seg selv på vegne av andre.

I diskusjon med taleskrivernes redegjørelser og teoretiske perspektiver har jeg påvist hvordan autentisitet og tanken om en «indre kjerne» hos taleren begge er retoriske konstruksjoner. Det å «være seg selv» kan dermed sies å være misvisende terminologi for noe som i mye større grad handler om et bestemt stilistisk uttrykk som fremmer en illusjon av intimitet og personlig fremtoning. Derfor argumenterer jeg for at en konstitutiv tilnærming til taleskrivningsdiskursen, som uttrykt hos Marie Lund (2013) ikke bare vil vende oss bort fra en subjektorientert- og mot en karakterorientert retning, men at det vil gi taleskriveren (og den retoriske forskeren) større frihet.

Å forstå talen som en biografisk tekst og snakke om hvordan taleskriveren skal «skrive passende», «fange talerens unike stemme», «personlighet» eller «indre kjerne» er i praksis begrensende. Med utgangspunkt i et postmoderne syn argumenterer jeg for at det i talen finnes rom for *en tredje stemme* som ikke eksisterer forut for, men kun skapes og virkeliggjøres i tekst. Det betyr imidlertid ikke at tidligere taleskrivningsteorier er irrelevante. Ved å implementere et karakterorientert syn kan vi se de ulike forståelsene av taleskrivning som et korpus av samlet kunnskap vi kan benytte oss av i taleskrivning, fremfor at de ulike retningene skal være gjensidig utelukkende.

Forord

Å jobbe med en masteroppgave er både utmattende og berikende. Ingen ting har gitt meg så kontinuerlig dårlig samvittighet, men samtidig har jeg fått lov til å bruke mye tid og ressurser på et felt jeg synes er spennende. Det er jeg takknemlig for.

Takknemlig er jeg også overfor min veileder Marie Lund. Det er din entusiasme som har gjort det mulig å gjøre fremskritt – og se helheten. Å diskutere idéer med deg har gjort høytsvevende tanker til konkrete teorier. Tusen takk for at du har tatt deg tid til å dele din kunnskap med meg.

Oda og Marthe, det har vært lange dager og kvelder på lesesalen. Vi har vært sammen om både klaging og gjennombrudd. Jeg kommer alltid til å kunne tenke tilbake med et smil om munnen på det som da virket som tunge tider. Hva er vel bekymringer når man kan dele dem med så gode venner?

Mamma, pappa og Erik. Tusen takk for at dere har holdt ut med meg i en periode hvor jeg har vært arrogant og uspiselig. Et år hvor «viktigheten» av mitt arbeid har preget alle samtaler vi har hatt. Dere er tålmodige og omtenkssomme. I samme gate kommer dere Kristian og Malin. Hvorfor trenger dere å fokusere på egne oppgaver og liv når dere kan lese korrektur på min!

Ærlig Talt, Phillip – uten dine interesse hadde ikke dette vært mulig.

Tusen takk, Elise. Du er deg – og den jeg trenger, samtidig.

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1.1	Problemstilling	1
1.1.2	Oppgavens relevans.....	2
1.2	Talens plass i dagens samfunn.....	3
1.2.1	Talen som samlende	3
1.2.2	Den skjulte kunstneren	4
2	Teoretisk bakgrunn.....	7
2.1	Aristoteles, ethos og den klassiske konstruksjonen av karakter	7
2.1.1	Ethos hos Aristoteles	7
2.1.2	Bok I.....	8
2.1.3	Bok II.....	9
2.1.4	Oppsummering av bok I & II	11
2.1.5	Bok III	12
2.1.6	Lexis og «det passende».....	13
2.1.7	Progymnasmata	14
2.1.8	Oppsummering	15
2.2	Lysias, ethopoiia og overbevisende stil.....	16
2.2.1	Overbevisende ethos	17
2.2.2	Naturlig stil.....	18
2.2.3	Levendegjort komposisjon	19
2.3	Taleskriving i moderne tid.....	20
2.3.1	Den uetiske taleskriveren	20
2.3.2	Stil og identitet	22
2.3.3	Taleskrivingens byråkratiske side	24
2.3.4	Politisk utforming eller formidling?.....	25
2.4	Om å være seg selv	26
2.4.1	Hva er autentisitet og hvordan fremstå autentisk?	27
2.4.2	Sant og falskt.....	28
2.4.3	Autentisitet som samspill mellom tekst og taler	29
2.5	Oppsummering	30
3	Metodisk tilnærming	31

3.1	Kvalitativ metode	32
3.2	Semistrukturerte intervjuer	33
3.2.1	Etiske vurderinger	34
3.2.2	Antallet informanter	34
3.2.3	Forberedelse til intervju	35
3.2.4	Intervjuenes gjennomføring	35
3.3	Tekstanalyse	36
3.3.1	Konstruksjon av karakter	37
3.3.2	Konstitutiv retorikk	37
3.3.3	Metodisk kombinasjon	38
3.4	Materiale – hvilke taler og hvorfor?	39
4	«Den fornuftige statsråden»	40
4.1	«Det er litt West Wing»	41
4.1.1	Taleskrivningsprosessen	41
4.1.2	Retorikkens verktøykasse	43
4.2	«Hvordan modernisere Norge?»	45
4.2.1	Talerens «jeg»	45
4.2.2	«Vi» som identifikasjon og distanse	46
4.2.3	Stil og elocutio	48
4.3	«Nye statsborgere»	49
4.3.1	Talens innledning og pronomenbruk	50
4.3.2	Den fornuftige statsråden	51
4.3.3	Talens stil	53
4.4	Tale til Landstinget	55
4.4.1	Innledning	55
4.4.2	Talens «jeg»	56
4.4.3	Å være seg selv – som statsråd	57
4.4.4	«Fornye, forenkle og forbedre»	58
4.5	«Statsråden som statsråd»	59
4.5.1	Teksten skaper mannen	60
4.5.2	Profesjonaliseringen av taleskriving	61
4.5.3	Stil og karakter	62
4.5.4	Eksterne aptum	62

5	Om å stille taleren i et best mulig lys	65
5.1	Taleskrivningsprosessen – «Den gyldne middelvei»	65
5.1.1	«Da ville han snakket til en ganske smal gruppe mennesker»	67
5.2	«Derfor vil jeg fornye den generelle læreplanen»	69
5.2.1	Humor og identifikasjon.....	69
5.2.2	Stilens konstitutive funksjon	72
5.3	Elever med lese- og skrivevansker	75
5.3.1	Skapelsen av velvilje	75
5.3.2	Tekstnært.....	76
5.4	Skolen i digital utvikling	78
5.4.1	«Så det er altså ikke sant at skolefolk får sin lønn i himmelen»	79
5.4.2	Intim og personlig – men ikke seg selv.....	80
6	«Taleskriveren må vite alt»	82
6.1	Taleskrivningsprosessen – «Et rop om hjelp»	82
6.1.1	Ikke hva, men hvorfor	83
6.2	Det handler om å være seg selv	84
6.2.1	Statsråden som skuespiller	86
6.3	Åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet	88
6.3.1	Talens «jeg»	88
6.3.2	En lite privat, men personlig fornuft	89
6.3.3	Talens stil	91
6.4	Unge som gamle skal vi bekjempe rasisme.....	93
6.4.1	Talens «jeg»	93
6.4.2	Talens stil	94
6.5	Likestilling i samiske miljøer	96
6.5.1	Talens «jeg»	96
6.5.2	Talens stil	98
7	Hovedfunn og konklusjon	100
7.1	Konstruksjonen av «jeg» – Fra subjekt til karakter.....	100
7.1.1	Et utvidet korpus av kunnskap	102
7.2	Hva det innebærer å «være seg selv»	105
7.3	Videre forskning og et praktisk forslag	107
	Litteraturliste	109

Vedlegg	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Transkripsjonsnøkkel	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 1 – Intervju 1: Agnar Kaarbø	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 2 - Intervju 2: Åsmund Eide	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 3 – Intervju 3: Ragnhild Samuelsen	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 4 – «Hvordan Modernisere Norge»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 5 – «Nye Statsborgere»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 6 – «Landsting»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 7 – «Derfor vil jeg fornye den generelle læreplanen»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 8 – «Elever med lese- og skrivevansker»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 9 – «Skolen i digital utvikling»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 10 – «Åpning av Likestillings- og diskrimineringsombudet»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 11 – «Unge som gamle skal vi bekjempe rasisme»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 12 – «Likestilling i samiske miljøer»	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 13 – Avtale og retningslinjer for gjennomføring og behandling	Feil! Bokmerke er ikke definert.
Vedlegg 14 – Intervjuguide	Feil! Bokmerke er ikke definert.

fig. 1: Stilgrep i «Hvordan modernisere Norge»	48
fig. 2: Klassiske ethos-dimensjoner i «Nye Statsborgere»	52
fig. 3: Stilistiske grep i «Nye Statsborgere»	53
fig. 4: Innledninger i «Hvordan Modernisere Norge» & «Landsting»	55
fig. 5: klassiske ethosdimensjoner i «Landstinget»	57
fig. 6: Stilistiske grep i «Landstinget»	58
fig. 7: Det eksterne pentagrammet (Kjeldsen, 2015, s. 73)	63
fig. 8: Argumenter som bygger opp en forstandig taler.	70
fig. 9: Stilistiske grep orientert mot talerens rolle som statsråd.	73
fig. 10: Ytringer orientert mot å skape velvilje i talen «Elever med lese- og skrivevansker».	76
fig. 11: Spor av den konverserende stilen i «Elever med lese- og skrivevansker».	78
fig. 12: Klassiske ethosdimensjoner i «Likestillings- og diskrimineringsombudet»	90

1 Innledning

«You are writing the words, but the words have to come to life through the speaker's personality, not yours»

(William F. Gavin, 2011, s. 32).

For en taleskriver vil det å skape talerens karakter være en sentral del av talens utforming. Men hvordan gjøres det, og hva slags stilidealer råder blant taleskrivere ved norske departement?

Kommunikasjonsarbeid får en stadig mer sentral plass i den politiske offentligheten. Professor ved Universitetet i Bergen, Jens E. Kjeldsen, slo fast allerede i 2010 at antallet taleskrivere har økt kraftig i Norge de siste 20 årene (Vox Publica). I takt med den utviklingen har flere teoretikere påpekt at talen som sjanger også har endret seg. Dagens taler er preget av idealiseringen av en mer personlig og intim stil (se eksempelvis Jamieson 1988, Johansen 2003). I tillegg til at idealiseringen er teoretisk forankret, er den også bekreftet av taleskrivere selv. Kristin Skåleskogs masteroppgave fra Universitetet i Bergen (2013) undersøkte taleskrivningsprosessen ved fire norske departement og kunne blant annet konkludere med at: «I dag ser det ut til at taleskrivere legger vekt på, i tillegg til det faglige innholdet, å legge opp til at taleren skal være mer personlig og «seg selv» når talen holdes» (2013, s. 63).

I Danmark har Mette Stoltenberg undersøkt taleskriverens rolle og funnet at taleskriveren ikke bare havner langt ned i hierarkiet, men også at prosessen er så intrikat at det kommunikative aspektet ved talen ofte må vike for mer faglige presiseringer (Stoltenberg, 2014). Noe av det samme fant Iver Neumann i det norske utenriksdepartementet, hvor det var mer fokus på å reprodusere internt orienterte normer, fremfor å utnytte de potensielle mulighetene som ligger i talen (Neumann, 2007).

1.1.1 Problemstilling

I denne masteroppgaven vil jeg undersøke hvordan konstruksjonen av karakter foregår gjennom intervjuer av taleskrivere ved tre norske departementer. Deretter vil jeg analysere et talekorpus i dialog med taleskrivernes representasjoner og ulike teoretiske tilnærminger til taleskrivningsdiskursen. Problemstillingen min blir følgende: «Hvilket meningspotensiale artikuleres i det å «være seg selv», hvilke implikasjoner får det i konstruksjonen av karakter i talen, og i hvilken grad kan taleskrivernes refleksjon rundt – og arbeid med – karakterkonstruksjon si oss noe om eksisterende teorier innenfor retorisk forskning?»

1.1.2 Oppgavens relevans

Talen, taleren og dermed også taleskrivning har siden logografens tid vært en del av kjernen innenfor retorisk tenkning. Av litteratur om taleskrivning for andre i moderne tid så er det meste gjort i en amerikansk politisk kontekst, og er ofte preget av å være av enten anekdotisk og selvbiografisk karakter (se eksempelvis Sorensen, 2010, Gavin 2011 & Noonan 1990), eller i retning av gjør-det-selv (Jones, 2008).

Når jeg nå går i dybden på selve konstruksjonen av karakter i talen så er det i hovedsak to grunner til det. For det første så er taleskriveren et tema som har vært mye drøftet i retorisk forskning siden 1960-tallet, og da primært med et etisk og normativt utgangspunkt, basert på tanken om at det i talen skal være talerens «indre kjerne» som fremvises. Fokuset har vært på hvorvidt taleskriving for en annen gjør den politiske talen skadelidende. Enten ved at for mange er involvert i prosessen, eller at man fører tilhørerne bak lyset ved å benytte seg av såkalte «ghostwriters» (Bormann, 1960). I min undersøkelse unngår jeg bevisst å bruke termen «ghostwriter», og benytter meg heller av «taleskriving for en annen» fordi førstnevnte impliserer en del negative konnotasjoner om noe «skjult» eller «i skyggen», eller som Ernest G. Borman definerer: «the practise of using collaborators to *deceive* the audience and make the speaker *appear* better than he is» (Einhorn, 1981, s. 43, forfatterens kursivering).

Derfor er det på tide å løfte blikket og forsøke å komme i dybden. Fremfor å diskutere hvorvidt taleskrivning er etisk, ønsker jeg å kartlegge hvordan konstruksjon av karakter i talen *faktisk* foregår. Gjennom kvalitative intervjuer implementerer denne undersøkelsen også taleskriverens tilnærming, og dermed imøtekommes blant annet Kristine S. Bruss' oppfordring om at:

«Although characterization has long been of theoretical and practical interest to modern scholars (...) remarks on the process tend to be scattered and have not been explored in depth» (2011, s. 161).

En annen faktor for oppgavens vinkling er at det, i den grad det er undersøkt, først og fremst er taleskrivningsprosessen det er skrevet om i Norge. Dermed blir et dybdykk i hvordan det arbeides med å skape karakter i talen både en videreføring av allerede foreliggende forskning, i tillegg til å utvide og belyse noe av taleskriverens arbeid i norsk politisk kontekst. På den måten blir det en deskriptiv oppgave hvor jeg undersøker i hvilken grad de foreliggende retoriske teoriene om taleskrivning kan sies å være appliserbare for taleskrivere ved norske departement.

Ved å gå tilbake til antikkens røtter for å forstå hvordan karakter bygges og skapes,

samt se det i lys av mer kontemporære taleidealer, kan det forhåpentligvis bidra til å kaste lys over det Skåleskog oppfattet som et viktig poeng hos taleskriverne i 2013 – nemlig at de skulle «være seg selv». Fordi samtidig som blant annet Jens Kjeldsen (2015) redegjør for hvordan det moderne ethos-begrepet også rommer autentisitet, har forståelsen av «Selvet» som en konstant og indre kjerne i stor grad opplevd en dekonstruksjon knyttet til en postmoderne strømning innenfor vestlig forskning og filosofi. Det er akkurat i dette skjæringspunktet at taleskrivning for andre er relevant, og blir dermed denne undersøkelsens nedslagsfelt.

1.2 Talens plass i dagens samfunn

1.2.1 Talen som samlende

I Bjørn Magnus Berges bok *Talens makt – Maktens taler* viser han til en spørreundersøkelse hvor folk blir spurt om hva de fryktet mest her i livet. Det å holde en tale kom på delt førsteplass med å havne i en trafikkulykke (2013, s. 18).

Likevel så har vi i om lag tre og halvt tusen år holdt taler. Til tross for at den har endret forutsetning, og til dels også form opptil flere ganger, har den politiske talen imidlertid en stabil funksjon som blant annet beskrives av leder i Arbeiderpartiet, Jonas Gahr Støre i forordet til ovennevnte bok:

«Lederes ord gjennom taler har startet kriger, sluttet fred og skapt forsoning. Ordet har definert nasjoner og epoker. Ordene har sagt hvem vi er og hvor vi skal eller bør. Det er da de er effektive. Når de bringer oppslutning og tar oss videre» (Berge, 2013, s. 15).

Det er nemlig slik vi har brukt talen til alle tider. Til å presentere idéer eller forsvare posisjoner. Til å samle tilhørerne rundt et budskap eller bevege dem i en bestemt retning. Det er gjennom talen at politikere og andre på en mest mulig eksplisitt måte kan fremvise karakter og visdom og snakke direkte til en forsamling. Talen er en mulig representasjon av verden.

I Norge ble terrorhandlingene på Utøya og i regjeringskvartalet 22. juli 2011 noe som virkelig tydeliggjorde talens samlende potensiale i stor skala. De grusomme handlingene var uvirkelig og vonde, men talene som ble holdt de påfølgende dagene hadde en nasjonal mobiliserende og møtende effekt. Spesielt var daværende statsminister Jens Stoltenbergs taler med på å vise veien fremover. Hans ord fikk stor betydning. De manet til mer åpenhet og demokrati hos et folk som fortsatt var i sjokk etter de grusomme handlingene:

«En del av min fortelling om 22. juli er hvor stor betydning det talte ord kunne få, hvordan talen viste seg som en overlegen kommunikasjonsform. I en flyktig medietid er det verdt å stoppe opp ved (...) mens sjokkets og fryktens tåke hang tungt over landet, jobbet mine medarbeidere og jeg med å formulere den første av en serie taler» (Stoltenberg, 2012, s. 2).

I *Øyeblikkets Triumf* (2015) ser Henrik Thue med et kritisk blikk på hvordan en døgnkontinuerlig nyhetsstrøm i ytterste instans også påvirker hvordan vi tenker, og dermed legger føringer for hvilke politiske saker som blir prioritert for å vinne frem i media. På den ene siden kan det føre til taler som er opptatt av å ha gode «soundbites», altså korte, medievennlige sitater som lett kan bli sitert i nyhetssaker eller nå bredt på sosiale medier. På den annen side er det i et slikt samfunn at den politiske talen kan stå som en kontrast, og være et pusterom – en mulighet for større tanker. To år senere lever vi i en hverdag som er preget av ikke bare raske-, men også «falske nyheter» og virkeliggjøringen av et «post-faktuelt samfunn» (Helge Øgrim, 2017). Vi lever alle i våre egne ekko-kammer. I ytterste instans kan taleskriveren dermed være et potensielt demokratisk gode, og fortsatt gjøre taleren i stand til å fortelle oss om hvem vi er, og hvor vi skal.

1.2.2 Den skjulte kunstneren

«Når langt fra alle er bevidste om, at der er taleskrivere på spil, skyldes det, at *ghostwriters* – som navnet antyder – ikke er nemme at få øje på. Vi sidder på kontorene ved pc'erne og skriver talerne. Men når taleren går på talerstolen, finder vi diskret en stol ned bakerst i salen – hvis vi da ikke allerede er i gang med næste opgave inde på kontoret» (Steensbech Lemée, 2005, s. 12–13).

Sitatet over er hentet fra boken *Med andres ord – ghostwriting i praksis*, og er et interessant innblikk i taleskriverens hverdag i Danmark. Det Steensbech Lemée skildrer er en dragkamp mellom ulike aktører, og forskjellige intrikate hierarki hvor de fengende formuleringene ofte må vike for faglige hensyn. Beskrivelsen av taleskriveren som setter seg på en «diskret stol bakerst i salen» (2005, s. 12) kan virke like mystisk som termen «ghostwriter» i seg selv. Tanken om den forsiktige taleskriveren, langt unna rampelyset – og som i det talen avholdes allerede er tilbake foran PCen klar for neste oppgave – er utvilsomt karikert, men den etiske dimensjonen ved å skrive taler for en annen har imidlertid en historisk interessant utvikling. Jens Kjeldsen forteller hvordan USAs 32. president, Franklin D. Roosevelt i 1933 skrev ned tilsettelsestalen han fikk fra taleskriver Raymond Morly ord for ord slik at det skulle se ut som om han hadde formulert talen selv (Kjeldsen, 2010).

Og linjene kan trekkes enda lenger tilbake. Enkelt forklart kan vi si at da Hellas i det femte århundret før Kristus gikk i retning mot å bli et demokrati ble muntlighet og dets

muligheter et verktøy for mange fremfor å være forbeholdt noen få (Edwards, 2000, s. 228). Selv om muntligheten blomstret hadde den iboende et syn på skriving som bidro til at talemanuskriptet ikke ble levnet høye tanker:

«There was clearly a popular prejudice against the delivery of prepared written speeches, which caused speakers to give the appearance of spontaneity and improvisation even when they had, or normally had memorised, a text» (Edwards, 2000, s. 231).

Allerede her kan vi se noen paralleller til tankegangen som preger dagens kontemporære taleskrivere om at taleren skal «være seg selv», men også et helt bestemt syn på rollen som taleskriver. For å ta det siste først – når det finnes en overordnet tanke om at talen ikke skal forberedes, men tilsynelatende fremføres spontant og improvisert fører det til at taleskrivningspraksisen blir noe som burde holdes skjult. Derunder selvfølgelig også virksomheten med å skrive taler for en annen. Ikke bare måtte beskjeftigelsen i seg selv holdes så diskret som mulig, men det la også føringer for talen i seg selv. Samtidig som den offentlige muntligheten florerte, gjorde nemlig den negative holdningen til eventuell skriftlig forberedelse at: «consequently for speech-writers, and for their potential readers and clients, the ability to create an appearance of artless simplicity will have been of utmost importance» (2000, s. 231).

Dette er en tankegang som vi skal se har preget taleskrivningsdiskursen på ulike måter helt siden den gang. Selv om de flammende talene fikk et oppsving (Johansen, 2003) under romantikken er det klart at mange antikke, men også moderne forståelser for taleskriving, er preget av tankene om at «kunsten er å skjule kunsten». Similen forsterkes ved at også kunstneren skjules, og dermed kan vi se hvordan det faktisk er historisk forankret i en større diskurs når Roosevelt kopierer sin taleskrivers ord slik at det skal fremstå som han ikke bare uttaler ordene spontant, men i tillegg har *skrevet* de selv. Det er nettopp i den samme diskursen med røtter tilbake til antikkens Hellas vi finner taleskriveren på bakerste rad i Steensbech Lemées eksempel, eller hvordan Kjeldsen redegjør for at taleskriverstillingen i norsk offentlighet har skjult seg bak stillingsformuleringer som «rådgiver», «informasjonsmedarbeider» eller «pressesekretær». Samtidig er det knyttet et kulturelt maktperspektiv til sluttproduktets-, og dermed også skrivingens eierskap som ifølge Deborah Brandt fører til at leseren eller tilhørerne (u)bevisst tillegger taleren makt:

«This person-focus habit [is attributed] either to the cult of individual authorship or to the cult of individual leadership rampant in Western, bourgeois, capitalist culture, the fact remains that even when ghostwriting is assumed, as readers we have few literate choices but to attribute authorship to the person who takes credit for a text» (2007, s. 553).

Imidlertid har det de siste årene skjedd en forandring som er verdt å merke seg. I intervjuet med meg forteller taleskriver Agnar Kaarbø hvordan interessen for den politiske talen alltid har vært varierende, men at den som fenomen ble forsterket ved Barack Obamas inntreden som USAs 44. president i 2008 (1:216), men allerede i 1989 ble det påpekt en økende interesse for taleskriveren:

«Today, the names of presidential speechwriters are well known to the press and increasingly to the public. The simple fact that ghostwriters are quite willing to talk about their craft is an indication of their changing role» (Duffy & Winchell, 1989, s. 103).

I kjølvannet av det har nemlig talerskriveren selv havnet i rampelyset, noe som denne oppgaven også er et eksempel på. Innenfor retorisk forskning har talen og taleskriveren lenge vært av interesse på ulike måter, men de siste årene har i tillegg allmenhetens søkelys kastet glans over yrket. Da det kom frem at unge Jon Favreau (født 1981) var taleskriver for Barack Obama skjedde en liten oppvåkning, også i Skandinavia. I 2010 skrev Peter Adler i Svenska Dagbladet om den økende oppmerksomheten på taleskriveren, og Jens Kjeldsen skrev én måned senere om hvordan Arbeidsdepartementet eksplisitt utlyste en stilling som «taleskriver for statsråden» og konkluderte avslutningsvis med at:

«Stjernestatus for de nye verbale heltene er ikke nødvendigvis ønskelig, men åpenhet om de politiske (kommunikasjons)prosesser er viktig og profesjonalisering av yrker er nødvendig – og uunngåelig. Forhåpentligvis kan det bidra til å styrke fordelene og minske ulempene ved politisk taleskrivning» (Kjeldsen, 2010).

Taleskriveren har kommet for å bli, samtidig som han «alltid» har eksistert. Derfor er det naturlig for meg i denne undersøkelsen å ikke fokusere på omfang eller prosess, men heller gjøre et forsøk på å ta den eksisterende forskningen videre. Det er ikke lenger en etisk diskusjon om hvorvidt taleskrivning bør eksistere. Ei heller hvor biografisk orientert talen er, eller et blikk på hvem som har skrevet hva. Det handler om å se videre og gå dypere. Taleskriveren finnes, men hvordan reflekterer han/hun rundt sitt eget arbeid og hvordan skapes talerens karakter i talen?

2 Teoretisk bakgrunn

I dette kapitlet skal det redegjøres for hvordan taleskrivningsdiskursen er bygget opp, spesielt knyttet til talerens karakter og taleskriverens konstruksjon av denne. Vi begynner i antikkens Hellas og ser hvordan Aristoteles i *Retorikk* (2006) beskriver ethos-begrepet. Med fokus på hva Aristoteles sier om *hva* ethos består av, og *hvordan* det kan skapes i talen kan det først legges et fundament før det går nærmere inn på taleskrivningsdiskursen i moderne tid. Ved å undersøke begrepet «ethopoia», og se nærmere på teorier om karakterkonstruksjon og taleskriving kan vi forhåpentligvis også få en forståelse for noen av idealene knyttet til taleskrivning i dagens samfunn.

2.1 Aristoteles, ethos og den klassiske konstruksjonen av karakter

Det å skrive om talerens karakter, og taleskriverens fremstilling av denne, forutsetter et blikk tilbake til retorikkens røtter. Selv om vi har fått påvist at taleskriverne ved norske departementer er opptatt av at «statsråden skal være seg selv» (Skåleskog, 2013, s. 63), er karakter og troverdighet noe som var essensielt også for Aristoteles. Men hva er det «å være seg selv»?

For å finne ut av det må vi undersøke hva karakter består av, og hvordan denne kan bygges i talen. Forhåpentligvis kan det også kaste lys over den norske politiske taleskrivningspraksisen i dag. For å finne ut *om* og eventuelt *hvordan* karakter kan skapes så er det hensiktsmessig å starte hos Aristoteles, og en gjennomgang av *Retorikk* (2006).

2.1.1 Ethos hos Aristoteles

I Aristoteles' første bok om retorikken finner vi den velkjente definisjonen om at «retorikken er evnen til i enhver sak å se hvilke muligheter vi har til å overtale» (2006, s. 27), og overtale gjør vi gjennom de tre bevismidlene ethos, pathos og logos som blir beskrevet som «talerens karakter, tilhørernes følelsesmessige reaksjon og selve talen» (2006, s. 8).

I denne undersøkelsen er det talerens karakter som er fokusområdet, og en kartlegging av taleskriverens arbeid med å skape den overbevisende fremstillingen. For hvis målet med den politiske talen er å overbevise tilhørerne om ditt syn og ethos er ett av disse midlene, hvordan går man som taleskriver frem for å skape denne karakteren? Og hva består den av?

Karakterens plass innenfor retorikken generelt, og talen spesielt, tydeliggjøres nemlig ikke bare av at Aristoteles identifiserer det som ett av tre bevismiddel, men blir også videre understreket av ham selv innledningsvis:

«Det er nemlig ikke tilfelle, slik en del forfattere av håndbøker i retorikk hevder, at talerens innstilling ikke bidrar det minste til å vekke tiltro. Snarere har vel hans karakter nærmest avgjørende betydning for troverdigheten» (2006, s. 28).

Når karakter blir beskrevet som å ha «nærmest avgjørende betydning for troverdigheten», så reiser det noen spørsmål. Ett av de er om det er snakk om en stilistisk eller innholdsmessig tilnærming. Altså hvorvidt karakteren kommer til syne gjennom *hva* taleren sier, eller *hvordan* det sies – eller om det er en kombinasjon. Derfor vil jeg redegjøre for Aristoteles' tre bøker om retorikk med en tilhørende diskusjon av de avsnittene hvor karakter og stil nevnes. Til tross for at karakter innledningsvis blir tillagt så mye vekt, skal vi se at Aristoteles' diskusjon av temaet i de tre bøkene er ganske inkonsistent, og tidvis motstridende. Imidlertid så er det to hovedpoeng som gjør seg gjeldende: for det første virker det som at stil havner i skyggen av innhold, fremfor å bli forstått som en helt sentral del av den troverdige karakteren. For det andre så bygges karakteren opp av en typologisert tilnærming hvor eksterne trekk ved taleren vektlegges, og bygger opp under dens «individualitet».

2.1.2 Bok I

Innledningsvis er det to ting som Aristoteles skriver som vekker interesse. Først skriver han at: «Talerens karakter gjør sin virkning når talen fremføres slik at den gjør taleren troverdig» (2006, s. 27). Det som er verdt å merke seg her er «fremføres slik», og det er lett å tenke at det er stilen og talen som performativ praksis som er i fokus. George A. Kennedy skriver imidlertid på sin side i oversettelsen av *Retorikk* at «Aristotle is not thinking of style and delivery but of the thought and contents» (1991, s. 12). Selv om Kennedy ikke utbroderer kommentaren noe mer, så kan vi forstå den tankegangen ved å fortsette nærlesingen av hvordan Aristoteles beskriver karakter og ethos.

Den andre tingen som blir skrevet i innledningen om troverdigheten er at «dette må skje i talens løp, ikke gjennom en forutfattet mening om talerens egenskaper» (Aristoteles, 2006 s. 28). Det er interessant fordi det eksplisitt støtter en tanke om at troverdighet skapes *i* talen, og ikke før, samtidig som det åpner for troverdighet som en retorisk konstruksjon – fremfor som en konstant egenskap ved taleren. Det er i talen taleren kan fremstå som

troverdig, og det også her at tilhørerne skal vurdere talerens karakter. Ikke basert på allerede eksisterende forestillinger om taleren. Kristine Bruss og Richard Graff istemmer også i at Aristoteles her åpner for en tolkning av ethos som en dynamisk størrelse: «This assertion emphasizes the artistic (that is, constructed or «invented») nature of ethos as a means of persuasion» (2005, s. 45).

Jens Kjeldsen kaller Aristoteles' poeng her for «avledet ethos» i *Retorikk i vår tid* og han skriver at det handler om det inntrykket tilhørerne får av taleren gjennom retoriske valg og handlinger som han eller hun tar underveis i fremføringen av talen (2015, s. 126). Dermed har vi innledningsvis fått bekreftet viktigheten av ethos, men det som er vanskelig å gripe fatt i er om Aristoteles mener at talerens karakter formes og skapes gjennom stilistiske valg som taleren tar, eller om det handler om hvilke argumenter og tanker som taleren støtter seg på. Mye hvorfor og hva, men lite hvordan. Uansett er det en indikasjon på at det er i talen at tegnene på den retoriske konstruksjonen av karakter finnes – men hva består den av?

Diskusjonen blir ikke tatt videre, og bok I handler i stor grad om de tre talesjangrene; den politisk rådgivende (kap 4–8), rettstalen (kap. 10–15), og den epideiktiske (kap. 9). I disse kapitlene er det argumentene som er det sentrale. I tillegg vier Aristoteles mye plass til å snakke om hvilke karaktertrekk menneskene trakter etter, og hvilke argumenter som virker overbevisende. Dermed blir *hva slags* karakter som er overbevisende, og hvordan denne eventuelt skapes i talen ikke videre utviklet annet enn i en bisetning i kapittel 11 om at vi lettere tror på mennesker vi kjenner oss igjen i (2006, s. 78). Muligens en tidlig indikasjon på hva det vil si å være seg selv i en tale. Men, hvis taleren må speile publikum for å være troverdig så vil det å være seg selv nødvendigvis innebære å tilpasse seg tilhørerne til den konkrete talen. I ytterste instans vil det potensielt medføre at taleren vil måtte endre seg ut i fra hvor han eller hun snakker, og det strider med hva Jens Kjeldsen skriver om kontinuitet og ethos i *Retorikk i vår tid*: «Du må ha konsekvens i din ethos, dine argumenter og i din fremførelse (2015, s. 123). Derfor er det interessant å se hva Aristoteles skriver videre.

2.1.3 Bok II

I bok II kommer karaktertrekk og ethos i fokus og her skrives det at:

«Det er tre ting som forårsaker at talerne selv virker overbevisende, for det er tre ting utenom selve bevisføringen som gjør at vi tror på noe: Det er talerens forstand, personlige karakter og velvillige innstilling» (2006, s. 104).

Ved å gi inntrykk av å ha disse egenskapene, sier Aristoteles, vil taleren vinne tilhørernes tiltro. Det betyr at for taleskriveren vil det å fremstille taleren som forstandig og velvillig være essensielt for å virke overbevisende. På dette punktet henviser Aristoteles tilbake til kapittel 9 i bok I, hvor han lister opp hvilke dyder som gjør en person «moralsk troverdig», deriblant selvbeherskelse, fornuft og visdom (2006, s. 63). Dermed blir det tydelig at ethos i seg selv er et ledd i det å virke overbevisende, også adskilt fra argumentene (innforstått at taleren fortsatt fremstår forstandig). Et problem er imidlertid at Aristoteles fortsatt ikke sier noe om *hvordan* talerens forstand, karakter og velvillige innstilling bør presenteres, bare hvilke trekk som oppleves som overbevisende. For hvordan, annet enn å speile tilhørerne, fremstår man forstandig og velvillig? Bruss & Graff skriver at:

«These are surely sources of persuasive character, but in Aristotle's analysis at *Rhetoric* 1.9 they are presented as bare *topoi*. Aristotle does not address the specific means by which such *topoi* can be developed into persuasive proof. If speakers want to appear trustworthy, what should they say and how should they say it?» (2005, s. 47).

Og dette er et nøkkelpoeng. Vi får stadig bekreftet at ethos virker overbevisende, men hvordan det gjøres blir ikke diskutert. Derfor blir Kennedys påstand om at Aristoteles fokuserer på innhold og tanke fremfor stil stående. Selv om hvordan man fremstår forstandig og velvillig videre blir beskrevet gjennom en redegjørelse av følelsenes betydning (2006, s. 103–147), så er det tydelig at dette ikke handler om stil, men om *topoi*, eller steder, hvor taleren kan hente argumenter (2006, s. 176).

På den annen side så er det ikke tvil om at en sånn bruk av følelser nødvendigvis må innebære en stilistisk vurdering. Ordene velges for å støtte argumentene, og det er en dynamisk prosess. Å skille mellom form og innhold blir kunstig. Som Bruss og Graff skriver: «Conveying such characteristics doubtless involves stylistic choices, but Aristotle mentions no such choices» (2005, s. 47).

Etter en gjennomgang av følelsene går Aristoteles i kast med karaktertrekk hos ungdommen, eldre og manndomsalderen (kapittel 12, 13 & 14 i Eides norske oversettelse). Selv om dette handler om hva slags tilhørere taleren har (og hvordan det kan speiles), og ikke taleren selv, så er formuleringen til Aristoteles av interesse. Han skriver at:

«Siden alle lar seg påvirke av ord som taler til og tilsvare deres egen karakter, er det åpenbart hvordan man skal uttrykke seg for at både talen og taleren skal få denne virkningen» (2006, s. 150).

Her kan vi for første gang skimte konturene av en stilistisk tilnærming til overbevisende ethos. «Ord som taler til» kan tolkes som at man bør velge en stil som tilhørerne kan identifisere seg med, noe av det samme som ble nevnt i bok I, men her blir det mer konkret. Eksempelvis beskriver Aristoteles ungdommen på følgende måte: «Dessuten tror de at de vet alt og er sikre i sin sak, og det er dette som er årsaken til alle deres overdrivelser» (2006, s. 148). Samme gjelder beskrivelsen av de eldre som «antar, men vet ingen ting. Når de er i tvil, føyer de bestandig til «antagelig» og «kanskje» og sier alt på den måten uten å si noe med bestemthet» (2006, s. 149).

Selv om ordene også rommer tanke og tema, så er dette den første eksplisitte indikasjonen fra Aristoteles på at *hvordan* noe sies også er direkte knyttet til talerens ethos, og ikke bare følger argumentene. Det betyr ikke nødvendigvis at taleren må fullstendig speile sine tilhørere, som det har blitt hevdet tidligere, men at opplevd identifikasjon gjennom stilvalg kan ha en overbevisende effekt. Representasjon er et viktig poeng for Bruss og Graff også, og de skriver om Aristoteles' utgreiing på følgende måte: «[It] provides both content- and style-related resources for audience adaptation and identification through (the perception of) shared *êthos*» (2005, s. 49).

Men, noe som ikke kan overses her og altererer vår forståelse er at for Aristoteles handler dette i like stor grad om tilhørerne, som utformingen av karakter. Selv om speiling ikke er nødvendig for å fremstå troverdig, blir det ikke gjort klart hva slags stilistiske trekk som bygger en karakter som isolert sett fremstår overbevisende – kun hvordan man burde fremstå ut i fra hvilke karaktertrekk tilhørerne har, og til en viss grad tilpasse seg deretter.

På tilsvarende måte blir det også redegjort for sentenser i kapittel 21 hvor Aristoteles skriver følgende: «Det gjelder altså å gjette seg til hvilke fordommer tilhørerne måtte ha, og så komme med et allmenngyldig utsagn i samme retning» (2006, s. 172). Karakteren blir til gjennom en ytre identifikasjonsprosess i samspill med tilhørerne, og det blir opp til taleren å finne ut av hvilke fordommer de besitter.

2.1.4 Oppsummering av bok I & II

Dermed blir den formen for karakterskapelse vi har sett i bok I og II, i den grad vi har funnet noen trekk, opptatt av hva som er passende. Passende for taleren, både gjennom egne- og tilhørernes (ytre) karaktertrekk. Men er dette nok? Eugene Garver bruker Richard Nixons berømte utsagn, «Trust me, I'm not a crook» som eksempel når hun skriver at:

«In this case, the speaker, recognized the type of character he needed to construct (law-abiding and, so, trustworthy) in order to be persuasive, but his chosen method of presenting that character – a hyper-direct style of expression – failed to produce the intended impression» (1994, s. 95).

Det tilsier at det skal noe mer til enn bare å finne de passende trekkene. Det er noe med hvordan det presenteres i talen som er med på å bygge opp karakteren. Det å skape og formidle karakter handler ikke om å fortelle om disse trekkene. Det gjør Nixon, og dermed mislykkes han. Karakteren må bygges opp i selve talen gjennom andre mekanismer. I den tredje boken går Aristoteles nærmere inn på temaet, når han redegjør for bruken av ord.

2.1.5 Bok III

Selv om Aristoteles i redegjørelsen av karaktertrekk er inne på at ordene spiller en rolle, så er det ikke helt klart på hvilken måte stilen i seg selv er overbevisende – eller om den kan være det i det hele tatt. Med vårt utgangspunkt i taleskriving for andre så er det ikke mye som gir teoretisk innsikt i *hvordan* noe burde gjøres, bare *hva*.

I samme stil fortsetter Aristoteles i bok III hvor han innledningsvis skriver at: «Det er nemlig ikke tilstrekkelig å vite hva man skal si; man må også vite hvordan man skal uttrykke det. Dette har stor betydning for den virkning talen har» (2006, s. 203). Det er det samme poenget som i tilfellet med Richard Nixon, men selv om det blir poengtert at stil er viktig for talens funksjon – så blir *hva* slags stil, *hvilken* virkning og *hvordan* dette kan knyttes til karakter ikke utdypet. Innledningsvis bet vi oss merke i George A. Kennedys kommentar om at Aristoteles ikke tenker på stil, men på innhold, og i kapittelet om fremføring merker vi igjen noe av den samme inkonsistensen. Der hvor stilens betydning først understrekes så skrives det videre følgende:

«Man burde nemlig debattere på basis av selve kjensgjerningene, slik at alt som går ut over det å påvise dem, er overflødig. Men måten talen blir fremført på har nå likevel stor betydning, som allerede nevnt, på grunn av den sørgelige holdningen hos tilhørerne» (Aristoteles, 2006, s. 204).

At man burde debattere på en måte som gjør at alt annet enn det å påvise kjensgjerninger blir overflødig, gir ikke særlig støtte til tanken om talerens karakter som en retorisk konstruksjon som skapes gjennom stilistiske valg. Karakteren som fremføres blir viktig på grunn av «den sørgelige holdningen hos tilhørerne», i stedet for å være et bevismiddel i seg selv. Stil og ordvalg blir, for Aristoteles, dermed bare et middel som bidrar til å fremme logos, ikke noe som i seg selv skaper overbevisende ethos. Bruss og Graff skriver at det i *Retorikk* er et

tydelig gjennomgående hierarki hos Aristoteles hvor «a dualistic view of style prevails: style (lexis) is separate from thought (dianoia) and subordinate to it» (2005, s. 51).

2.1.6 Lexis og «det passende»

Etter at stilen har blitt fastslått som separert og underdanig til tanken så vier Aristoteles et kapittel til *lexis* (gr: *tale, stil*, Eide, 2015, s. 52). I dette kapittelet blir det trukket frem hva slags språk som burde prege talen, og en gjennomgående tanke er at det må være passende: «Videre må språket ikke være altfor hverdagslig, heller ikke alt for høyttravende, men passende for anledningen» (2006, s. 207). Hva som er passende for anledningen virker som at avhenger av tilhørerne, i tillegg til eksterne trekk ved taleren selv. Videre så blir det redegjort for viktigheten av korrekthet og naturlig språk (i motsetning til det «poetiske» som virker lite troverdig (2006, s. 214)), samt hvordan stilen kan få en viss fylde. Det er i utgangspunktet interessant at Aristoteles her vier mye plass til en gjennomgang av det språklige, men i spørsmålet om stilen kan bygge den troverdige karakteren er det viktig å huske på at dette uansett kommer i andre rekke. Bak tanken og argumentene. Stilvalgene som blir nevnt handler i større grad om å støtte argumentasjonen enn å konstruere overbeisende ethos. Imidlertid gir det en pekepinn på noen stilistiske preferanser.

I kapittel 17 i den norske oversettelsen kommer så en interessant passasje som er verdt å merke seg, her skriver nemlig Aristoteles at:

«Med «klasse» mener jeg slikt som alder, om det gjelder en gutt eller en mann eller en olding, kvinne eller mann, spartaner eller thessalier. Med «holdninger» mener jeg det som gjennom livet har gjort et menneske til det det er. Livet setter jo sitt preg på oss på forskjellig vis. Så dersom taleren bruker de ord som står i stil med hans holdning, vil han skape en overbeisende karakter. En bonde og en dannet person vil jo ikke benytte de samme uttrykk eller snakke på samme måte» (2006, s. 225–226).

For første gang blir det nevnt hvordan overbeisende karakter skapes, og det er en stilistisk tilnærming. Det tilsier nemlig at for å skape overbeisende ethos må man finne den passende stilen ut i fra en typologisert fremgangsmåte basert på klasse og holdninger. Samtidig er det også grunn til å være litt avventende. Det er nemlig kun i den norske oversettelsen av *Retorikk* at «overbeisende karakter» brukes. I George Kennedys oversettelse benyttes «[a sense of] character», og Bruss & Graff setter spørsmålsteget ved hva Aristoteles faktisk mener:

«The second point of contention concerns the kind of *êthos* being expressed: is this simply an acknowledgement that style should vary according to the nature of the person speaking or, rather, does the passage call more specifically for a style that manifests a persuasive *êthos* or character which the audience will look upon with favor?» (2005, s. 55).

Basert på hva som har blitt sett så langt i gjennomgangen kan det tolkes at det er det første punktet Aristoteles sikter til her. Altså at stilen burde varieres ut i fra talerens natur, da spesielt med hensyn til talerens «klasse» og «holdning». Støtte for det finner vi blant annet de stedene hvor Aristoteles eksempelvis påpeker at sentenser passer best for de eldre, og at de unge ofte overdriver.

Et annet viktig poeng er at denne formen for karakter handler mer om hva som virker plausibelt for tilhørerne, fremfor selve konstruksjonen av karakter i talen. Altså handler det ikke om stilistiske valg for å fremme en overbevisende karakter, men en mer nøytral tilnærming til eksterne trekk som man må ta hensyn til for å finne den passende stilen. Bruss & Graff omtaler det som «the need for the speaker to employ a style that conforms to the audience's expectations of persons of a similar sort – that is, to perform «true to type»» (2005, s. 57). Altså at den passende stilen blir orientert utad mot tilhørerne, og ikke som et ledd i å fremstå overbevisende i seg selv. «True to type» handler her ikke om talerens indre kjerne, poenget blir hva som er plausibelt og hvilke ytre trekk som burde forme talen.

2.1.7 Progymnasmata

Dette ble tatt videre til *Progymnasmata* hvor begrepet «ethopoiia» kommer inn i denne oppgaven. «Ethopoiia» er avledet av «ethos» (karakter) og «poiein» (å skape), og har blitt oversatt til «dramatisk karakterskapelse» (Kennedy, 1963, s. 92). Det handler om konstruksjonen av karakter i utformingen av en tale, men har blitt brukt på ulike måter og med forskjellige tilnærminger. Blant annet så har Kristine Bruss skrevet at: «There is room for argument as to what ancient critics meant when they used «ethopoiia» (2013, s. 35). Derfor blir det viktig å være grundig i gjennomgangen av begrepsbruken, og i *Progymnasmata* var den i tråd med Aristoteles utgreiing om «det passende» i *Retorikk*.

Progymnasmata finnes i mange former, men generelt kan det omtales som et sett med elementære øvelser som var en del av retorikkutdanningen i antikkens Hellas og var i bruk gjennom hele middelalderen (Andersen, 2012, s. 242). Målet med øvelsene blir beskrevet av George A. Kennedy i kapittelet om sofisten Aphthonius i *Progymnasmata*:

«Aphthonius' goal in the hypothesis of his *Progymnasmata* is to train and accustom us to the species and parts found in rhetoric, and in addition to the parts of political discourse» (2003, s. 91, forfatterens kursivering).

Utdanningsprogrammet var primært muntlig og innebar eksempelvis å memorere topoi og talefigurer. John D. Schaefer skriver hvordan:

«The Sophists saw the orator as a politically involved rhapsode, creating speech out of traditional materials and arranging them to achieve a particular end in a concrete situation (1990, s. 13).

Én av disse øvelsene dreier seg altså om å skape karakter i talen. I den øvelsen er det, som for Aristoteles, de eksterne trekkene hos taleren som havner i fokus. Elevene må svare på spørsmål som «what words would a man from the inland say on first seeing the sea?» (Kennedy, 2003, s. 116). I det spørsmålet hører vi ekko fra Aristoteles' redegjørelse av «klasse» og «holdninger». Ifølge William L. De Vries er det seks kategorier som det må tas hensyn til i utforming av talerens karakter: «This oratorical ethos involves six points; the race, the family, age, principles, lot and pursuits of persons» (1892, s. 10). Basert på disse trekkene kan man tenke seg til hva man burde vektlegge i utformingen av talen. Øvelsene har lenge vært en sentral del av retorisk undervisning og Schaefer skriver at: «They were the Sophists' invention and were to remain a part of elementary literary education for 2500 years» (1990, s. 13). Dermed kan vi også forstå hvor det som senere skulle bli omtalt som en sentral tanke innenfor taleskrivningsdiskursen, nemlig «style as dress», henter sine tanker.

2.1.8 Oppsummering

Av denne gjennomgangen av karakterskapelse i Aristoteles' *Retorikk* og i den retoriske utdanningsøvelsen *Progymnasmata* har vi sett hvordan karakter blir tillagt den aller største betydning, men at koblingen mellom stil og (overbevisende) karakter tidvis er ganske inkonsistent. Fokuset i de to første bøkene i *Retorikk* er sjeldent på *hvordan* karakter skapes. I bok tre blir temaet stil viet større plass, men som vi har diskutert så handler det primært om å finne den passende stilen til taleren basert på typologiske trekk knyttet til «klasse» og «holdning». Den passende stilen blir dermed ikke noe som bygger opp under den overbevisende karakteren – men tolkes heller med negativt fortegn – altså at stilen i beste fall gjør karakteren nøytral, og «ikke mistenkelig». En slik forståelse av karakter setter stilen i andre rekke, et stykke unna det å bidra til overbevisningen. Tanke og innhold er hovedfokus for Aristoteles. Disse står over stilen, og det er ingen symbiose hvor stilen i seg selv kan være et bevismiddel i form av overbevisende ethos. Samme typologiserte tilnærming finner vi i *progymnasmata*, hvor *ethopoiia*, altså skapelsen av karakter, handler om å konstruere en troverdig karakter med samme utgangspunkt som hos Aristoteles.

Men hva innebærer dette for vår innledende interesse for påstanden om at det har blitt viktig at «statsråden er seg selv»? Med en tilnærming som den vi har funnet i den klassiske retorikken vil taleskriverens oppgave bli å identifisere den stilen som er passende for statsråden, basert på typologiske trekk. For å fremme en troverdig karakter bak argumentene må taleskriveren ta utgangspunkt i statsrådets klasse og holdning, og utforme talen basert på dem. Samtidig så opplever vi noen politikere som mer «ekte» og «autentiske» enn andre, og for å forstå den dimensjonen går vi til Lysias (445 f.kr. – 380 f.kr.) og hans vellykkede virke som logograf i Hellas, det kan nemlig utvide vår forståelse av taleskrivningsdiskursen og derunder konstruksjonen av karakter.

2.2 Lysias, ethopoiia og overbevisende stil.

På samme måte som forfatterne av *Progymnasmata* bruker ethopoiia for å forklare konstruksjonen av karakter, gjør Dionysios av Halikarnassos det samme når han hyller logografen Lysias' arbeid med å skrive taler for andre i antikkens Hellas. «I also ascribe to Lysias that most pleasing quality, which is generally called characterization» (Bruss, 2013, s. 35). Selv om begrepsbruken er den samme er forskjellen som blir lagt i ethopoiia-begrepet også helt sentral for vår forståelse av hvordan karakter kan skapes i kontemporære politiske taler. Der hvor vi har sett at Aristoteles var opptatt av hva som var passende, mener Kristine Bruss at andre faktorer var mer sentrale for Lysias:

«Although Dionysius does, in fact, praise Lysias for his ability to put «words in [the speakers] mouths which suit their several conditions.» including «age, family background, education, occupation, way of life», he makes this observation *not* in his discussion of *ethopoeia*, but of propriety. *Ethopoeia*, for Dionysios, is concerned with a wholly different sense of characterization, namely, the creation of persuasive ethos» (2013, s. 36, forfatterens kursivering).

Ethopoiia er nemlig noe annet for Dionysios enn hva vi så i gjennomgangen av *Retorikk*. Selv om Lysias også var opptatt av de ytre trekkene, og støtter seg på de samme kategoriene som De Vries, så mener ikke han at det er dét som skaper den levende karakteren. Når Dionysios redegjør for ethopoiia hos Lysias gjør han nemlig det på et annet sted enn der hvor han tar opp viktigheten av de eksterne trekkene. De tilhører to vidt forskjellige sfærer. Derfor kan vi også forstå at konstruksjonen av karakteren rommer flere dimensjoner. Det handler ikke (primært) om å finne den passende representasjonen – som er tro mot typen – men også om å skape overbevisende ethos gjennom fremstillingen av karakter (Bruss, 2013, s. 38). I sin artikkel presenter Bruss tre hovedpoeng som gjør seg gjeldende for hvordan Lysias lyktes med å

skrive taler hvor ikke én eneste person «is devoid of character or vitality» (2013, s. 35). I det følgende vil jeg gjengi alle tre, og diskutere de i samspill med den tidligere formen for karakterskapelse som vi fant hos Aristoteles; «overbevisende ethos», «naturlig stil» og «levende komposisjon». Ved å undersøke disse, ikke primært som et rent skille fra innsikten vi har fått av det vi tidligere har redegjort for, men som et eventuelt adderende supplement, vil vår forståelse av karakterskapelse på vegne av andre også kunne utvides.

2.2.1 Overbevisende ethos

Dionysios definerer indirekte ethopoiia gjennom hva han vektlegger i hyllesten av Lysias, nemlig den gjennomgående levende karakteren. Således defineres ethopoiia som en «stilistisk tilnærming hvis mål er å skape et overbevisende og leveliggjort talersubjekt i talen» (2013, s. 39). Et av hovedpoengene, og som skiller det klart fra den aristoteliske forståelsen, er at dette ikke handler om individualitet, eller hva som er passende for hver enkelt taler. Ethopoiia handler ikke, for taleskriveren, om å finne den «unike stemmen», men om en mer generell stil som uttrykker seg gjennom tanke, språk og komposisjon. Det er denne stilen som legger grunnlaget for en overbevisende karakter. For å bruke Nixon-eksempelet igjen kan vi si at den tidligere presidenten greide å identifisere eksterne trekk ved seg selv da han fastslo at han «ikke var en kjeltring», men han mislyktes fordi han ikke greide å uttrykke det stilistisk – noe han senere lyktes med i den berømte «Checker-talen». Da det kom frem at den daværende visepresidentkandidaten i 1952 hadde mottatt pengestøtte illegalt holdt han en TV-tale til det amerikanske folket hvor han:

«Maktet å fokusere den offentlige oppmerksomhet på impulslivet sitt, og nærmere bestemt på det faktum at han var i stand til å åpne seg og vise følelser» (Johansen, 2003, s. 80).

Det er gjennom *stilen* forstått som tanke, språk og komposisjon at Nixon nå *formidlet* med seg selv den samme karakteren han tidligere beskrev eksplisitt.

Denne forståelsen av ethopoiia bidrar også til å gjøre karakterskapelse til en helhetlig tanke. Ikke som en adskilt del av en tale, som vi tidvis fikk inntrykk av hos Aristoteles, men som et fundament for selve talen og implementert i alle dets deler. I stedet for å være orientert mot talerens karakteristikka, som blir det sentrale i spørsmålet som Aphtonius stilte om hva en «mann fra innlandet ville si første gang han så sjøen», mener Bruss at for å lykkes med Lysias' form for ethopoiia må spørsmålet som stilles heller lyde: «What words [would] a man say when accused of murder?» (2013, s. 44). I og med at det påpekes at Lysias også var

opptatt av å finne de passende ordene for taleren, oppstår det en tosidighet som i tillegg markerer forskjellen. For det første er det en form for samspill med de tankene som Aristoteles redegjorde for i *Retorikk*, men på den annen side er det også dette som skiller de to tankegangene. Selv om «det passende» er viktig i utformingen av en tale, så handler ikke det om å skape en overbevisende karakter for Lysias. Det tar oss til neste nivå, for viktigere enn at stilen skal være «passende», er at den er «naturlig».

2.2.2 Naturlig stil

Der hvor vi hele tiden har forsøkt å finne svar på *hvordan* noe gjøres, og ikke bare *hva* eller *hvorfor* får vi en pekepinn av Dionysios når det blir redegjort for hvordan han omtaler Lysias' valg av ord, og hvordan disse bidrar til å skape en overbevisende karakter. I *Retorikk* skrev Aristoteles at ordene burde være korrekte og ikke «poetiske» (2006, s. 214), men det handlet i første instans om tilhørerne. For Lysias er det taleren selv som er i fokus og han: «makes [his clients] speak in a style which is appropriate (...) and which by its nature displays them in their best light» (Bruss, 2013, s. 45). Og akkurat det med å presentere klienten i et godt lys handler om mer enn å bare finne det passende. Selv om både Aristoteles og Lysias er opptatt av å unngå det poetiske, gjør de det av ulike hensyn. Satt på spissen kan vi si at der hvor Aristoteles gjør et poeng av det på grunn av «den sørgelige holdningen hos tilhørerne» (2006, s. 204), vektlegger Lysias den hverdagslige stilen på grunn av dens «contribution to persuasive proof through character» (Bruss, 2013, s. 45). For Aristoteles er det et eksternt fokus – hos Lysias internt.

Imidlertid skal det også sies at i Aphthonius' redegjørelse for *Progymnasmata* så var det fremvisningen av det enkle språket man skulle trakte etter, nemlig en stil som er «clear, concise, fresh, pure, free from any inversion or figure» (Kennedy, 2003, s. 116). Men, hva er poenget da – hvis stilidealene er de samme for Aristoteles, Aphthonius og Lysias? Jo, Bruss kommer med en begrunnelse som klargjør det hele. For de to førstnevnte så handler stilen om at den også må passe til karaktertypen. Ung eller gammel, athener eller trojaner. For Lysias dreier det seg om det overordnede målet: «When persuasive ethos is the aim, style should be clear, simple, and uncontrived, *whatever* the character type» (2013, s. 49, min kursivering). Det handler ikke om en individuell tilpasning, men om én distinkt stil som bygger overbevisende ethos. Så selv om talene nødvendigvis endrer seg, så er grunnstilen den samme. Troverdighet bygges for Lysias opp gjennom den naturlige stilen. Det siste elementet

som Bruss redegjør for handler om komposisjon, og bidrar til å gjøre karakterskapelse til en helhetlig tankegang.

2.2.3 Levendegjort komposisjon

Denne tredje faktoren som Bruss gjennomgår mener hun er den mest distinkte for Dionysios arbeid med Lysias' taler. Det handler om komposisjonens plass, og ved å inkludere den utvides også vår forståelse for hva ethopoiia og karakterskapelse kan romme: «With his attention to lifelike composition, he puts a distinctive Dionysian stamp on discussions of ancient characterization» (2013, s. 50). Sitatet oppsummerer også noe av det samme som blir forsøkt gjort i denne oppgaven. Ved å gå i dybden på teorier om karakterskapelse fra antikkens Hellas kan vi forhåpentligvis bruke den innsikten til å beskrive kontemporære praksiser. Tilbake til hva Dionysios sier om komposisjonen hos Lysias så ligger kunsten i å skjule den:

«Lysias is a master of the art of artlessness, which he achieves through simple, loosely constructed sentences that imitate the language of ordinary talk. Carefully wrought periods and rhythms may be appropriate for the rhetoric of display, but not for the portrayal of persuasive character» (2013, s. 51).

Det er den løse setningskonstruksjonen som bidrar til en levende komposisjon. I tillegg bidrar det til en spontan og naturlig stil, som nærmest etterligner samtalen. Samtidig levner Dionysios oss ingen tvil om at det hele er grundig gjennomarbeidet: «Yet it is more carefully composed than any work of art» (2013, s 51).

Et interessant aspekt er at skapelsen av karakter dermed ikke blir en separat ting, men står helt sentralt for hvordan talen bør utformes for å være overbevisende i sin helhet. Dermed blir de toppene – ord og tanke – egentlig bare noe som springer ut fra samme stamme. Derfor er det også helt nødvendig å undersøke taler i sin helhet for å kunne si noe om hvordan dette gjøres i dag. Det holder ikke å se på de segmentene hvor taleren eksplisitt snakker om, eller posisjonerer, seg selv.

Et annet poeng som er verdt å nevne er når Bruss skriver at: «The effects of Lysias's artless composition are not only persuasive, however; they are also charming» (2013, s. 53). Da kan vi argumentere for at en tale som tar utgangspunkt i å skape overbevisende ethos også, hvis den lykkes, vil være flott å høre på. Dermed blir et fokus på å konstruere overbevisende ethos nødvendigvis også grunnlaget for en vellykket tale, noe som kan forklare hvorfor taleskriverne beviselig er opptatt av at taleren skal fremstå som «seg selv».

2.3 Taleskriving i moderne tid

Til tross for at taleskriving, og spesielt karakterskapelse, sto sentralt i retorikken er ikke den moderne forskningen på feltet like utbredt. Lois J. Einhorn skrev tilbake i 1981 at: «Despite the widespread use of speechwriting and its firm foundation in history, few discussions examine in depth what is known, and unknown about this ancient profession» (1981, s. 41).

Peggy Noonan, som var taleskriver for Ronald Reagan skrev i *What I Saw at the Revolution* (1990) om hvordan en endret mediehverdag også bidro til å endre talens forutsetninger. Noe av det samme har Anders Johansen vist her i Norge gjennom utgivelsen av *Talerens Troverdighet* (2003). Selv om begge verkene er interessante for hvordan vi kan forstå endringen i konstruksjonen av karakter, så har disse primært fokus på taleren fremfor taleskriveren. Når jeg undersøker hvordan taleskriverer ved norske departementer reflekterer over denne konstruksjonen, og går konkrete taler etter i sømmene, så er det ikke bare for å plassere det i et retorisk-teoretisk lys. Minst like interessant er det deskriptive aspektet, hvor jeg ønsker å se på hvordan karakter faktisk konstrueres. Ikke fra taleren, men taleskriverens perspektiv. For å kunne leve opp til Bruss' oppfordring som ble sitert i innledningen, og få en dypere forståelse for taleskrivningspraksisen i Norge, er det nødvendig å se hvordan diskursen om taleskrivning har formet seg de siste 60 årene. Det vil også belyse hvordan vi forstår taleskriverens begrensninger og muligheter i dag.

2.3.1 Den uetiske taleskriveren

Av teoretiske redegjørelser så tok Ernest G. Bormann et oppgjør med taleskriveren på 60-tallet med sine artikler «Ghostwriting and the Rhetorical Critic» (1960) og «The Ethics of Ghostwritten Speeches» (1961). Der så Bormann taleskrivning i lys av det han identifiserte som to hovedretninger innenfor retorisk kritikk. Den første er «speaker-oriented», som i korte trekk handler om å biografisk forstå taleren for å kunne analysere talen. Det er et vanlig syn på taleskriverens rolle, og vi finner den blant annet hos Richard Nixons tidligere taleskriver William F. Gavin når han i *Speechwright* skriver at:

«If the speaker doesn't fit the word, and the words, no matter how beautiful they may look on page, doesn't seem to come from some inner core of the speaker, the speech dies» (2011, s. 15).

Som det også skal kommes nærmere inn på, så er forståelsen av identitet et helt sentralt poeng for hvordan vi oppfatter taleskriverens muligheter og begrensninger.

Det andre synet Bormann redegjør for er «speech-oriented», som ser på talens kunstneriske kvalitet (1960, s. 286–287). For ham så er det åpenbart at taleskriving for andre i utgangspunktet ikke kan tilhøre den sistnevnte retningen: «The ghostwriter makes the artistic criticism of speeches difficult, if not impossible, because there is very little that is artistically worth studying in his efforts (1960, s. 287). Med det utgangspunktet oppfatter Bormanns taleskriving som en «uetisk» praksis, og noe som misleder tilhørerne. Når talen er skrevet av en annen er det nemlig ikke talerens stil eller struktur som kommer til uttrykk, men heller taleskriverens: «If the audience is to know a candidate through what he speaks and writes, then he must be honest with them and present himself as he really is» (1961, s. 267).

Dette kan få oss til å tenke tilbake til gjennomgangen av *Retorikk*, og Aristoteles idé om at taleren må utforme talen basert på typologiske trekk, som sier noe om *hvem* han eller hun er. Dette identitetsaspekt ved Bormann-sitatet er dog også interessant fordi det går dypere enn bare det typologiserte. Talen, for Bormann, blir et uttrykk for talerens indre kjerne, den han eller hun *egentlig er*. Ganske langt fra den beskrivelsen av Lysias som forsøkte å skape «overbevisende ethos», og som: «when the facts failed to provide him with such material, he creates his own moral tone, making his characters seem by their speech to be trustworthy and honest» (Bruss, 2013, s. 41).

For Bormann ville Lysias' fremgangsmåte være misledende og uetisk. Men, hva er det som blir implisert? I tillegg til å handle om taleskrivningsdiskursen så er det uttrykk for forståelsen av identitet og «selv». Hvis man gjennom talen skal gi uttrykk for den man «egentlig er», så tyder mye på at det tar utgangspunkt i identitet som en fast kjerne. Identitet blir noe man har, konstituert i individet, og taleskriverens oppgave (i den grad man bør benytte seg av taleskrivere) blir å best mulig imitere klientens egentlige selv – noe man heller ikke har lyktes særlig godt med, skal vi tro Bormann: «The ghost has a tendency to be discreet and careful. He weakens adjectives and tones down the strength of statements» (1960, s. 287). Talens stil er et uttrykk for talerens identitet, og kan eller bør derfor ikke imiteres av andre.

Et slikt utgangspunkt legger klare føringer for hvilke muligheter vi har til å forstå taleskrivningsdiskursen. En etisk tilnærming som den Bormann tar er et markant steg bort fra de eventuelle mulighetene som ligger i talen, og støtter seg mer mot at man innenfor retorisk forskning skal være opptatt av hvem som har skrevet hva, fremfor hvordan taleskriving kan være en praksis som utvikler og artikulere talerens retoriske identitet. Det har imidlertid vært forsøk på å løfte debatten. Martin J. Medhurst konstaterte 25 år etter Bormann, i «Ghostwritten Speeches: Ethics isn't the only lesson» at:

«We «solved» the problem of authorship by transforming it into a well-meaning concern about ethics. Is it «right» we asked, that one person should deliver words penned by another (...) Important as these questions are, they nevertheless fail to address the basic problem of authorship and its implications for the process of rhetorical invention» (1987, s. 242).

Selv om Medhurst forsøker å plassere fokuset et annet sted, og foreslår en mer praktisk tilnærming til studiet av taleskrivning, er det ikke tvil om at Bormanns artikler har lagt føringen for hvordan taleskrivning har blitt forstått. Og ikke bare med negativt fortegn, suksess blir regnet som hvordan man kan fange talerens «stemme», og hvorvidt subjektet fremstilles som «autentisk» forstått som en projeksjon av en fast identitet.

Det kan vi også se av Lois J. Einhorn's gjennomgang av litteratur på feltet. Han skriver at den neo-aristoteliske retoriske analysen av taleskrivning har interessert seg for en biografisk tilnærming hvor man blant annet har undersøkt talerens utdanning for å forstå hva som kan påvirke idéer og stil i talen. Det hele kulminerer i påstanden om at: «Perhaps the old maxim, «Style is the man» should be changed to «Style is the ghost's interpretation of the man»» (1981, s. 45). Taleskrivning har dermed vært forstått som en imiterende praksis av autentisitet hvor en analyse av talen i beste fall kan vurdere om den er etisk forsvarlig eller ikke. Ser vi bort fra det, og heller velger å drøfte litt rundt selve maksimen om at «stilen er mannen», kan vi se at den på et overordnet nivå faktisk bidrar til å forme tolkningsrommet for hvordan vi forstår taleskrivningsteorier. Det hjelper oss med å systematisere de ulike tilnærmingene.

2.3.2 Stil og identitet

Tanken om talens stil som et uttrykk for talerens identitet var like aktuell i Bormanns artikler som da Aristoteles diskuterte det i *Retorikk*. Marie Lund skriver også at denne forståelsen, sammen med en annen, lenge har vært gjeldende for taleskrivning: «[De er] sejlivede topoi i den vestlige kultur og har rødder tilbake til den antikke retoriske teori» (2013, s. 26). I tillegg til stilen som uttrykk for talerens personlighet finnes også tilnærmingen om «stilen som klesplagg» hvor utformingen både har en ornamentisk og dermed estetisk funksjon, i tillegg til å gi uttrykk for sosial rang og kontekst (2013, s. 30). Blant annet uttrykt hos Quintilian, som i følge Øivind Andersen: «ser ordene som «tankens språkkrakt» og vil ha en verdig og mandig kledning som står til bæreren» (2012, s. 56). Disse to stiltopoi gjør det lettere å forstå ulike motsetninger innenfor taleskrivningsteori – og gjør dermed taleskrivningsdiskursen mer håndterbar. Den førstnevnte toposen blir et uttrykk for Bormanns «speaker-oriented» utgangspunkt, og den andre gjør Lysias' vending bort fra det individuelle

mer håndgripelig. Språket uttrykker tanken og stilen kan artikulere talerens sosiale rang. Imidlertid har begge retningene det til felles at de tar utgangspunkt i et eksisterende talersubjekt – en *a priori* taler som skal uttrykkes i talen. Det blir et binært størrelsesforhold på 0-1 hvor taleskriverens oppgave blir å utforme talen på vegne av taleren som han eller hun er. Enten indre kjerne eller typologiske trekk (og sosial rang). Dermed vil suksessen alltid avhenge av hvor godt taleren blir imitert.

I nyere tid har det kommet innspill til diskursen. Blant annet ved Marie Lund som åpnet opp for å supplere de to topoi med en tredje som er: «funderet i en konstitutiv topik hvor sproget anses for at være skabende af mening og identitet» (2013, s. 37). Stilen kan altså være mannen, men «mannen» må sees på som en retorisk konstruksjon i selve talen. Dette er i tydelig tråd med en moderne forståelse av identitet som blant annet Carsten Madsen også vektlegger i sin diskusjon om taleskriveren og taleren:

«However, idealistic notions such as Intentionality, Consciousness, and Self, taken as a free and autonomous subject have for a long time been under attack in modern philosophy and psychology» (2013, s. 1).

Det transformerer tanken om den faste identiteten fra noe begrensende – som taleskriveren i beste fall kan imitere – til en mulighet. «Jeg»-et i talen blir noe som kan konstrueres i samspill med taleskriveren. Det trenger ikke å være taleskriverens tolkning av talerens idéer, som Medhurst endret maksimen til, fordi identiteten på mange måter blir skapt i selve talen. Samtidig så påpeker Lund at det ikke dreier seg om fullstendig relativisme:

«Den forvandler dog langt fra logografen til fiktionsforfatter der frit kan opfinde talerens holdninger, sprog og karakter. Tvertimod må taleskriveren gribe fat i eksisterende fortællinger mellem taleren og publikum og bygge videre på dem. Men det vil være en topos der giver taleskriveren flere retoriske muligheder fordi taleskriveren i højere grad kan reartikulere eksisterende subjektpositioner» (2013, s. 37).

Samtidig som taleskriveren ikke kan finne opp talerens språk, og dermed karakter, så kan vi også snu på det. Karakteren blir nødvendigvis artikulert *gjennom* språk og handlinger, og det gir taleskriveren flere muligheter. For som Madsen påpeker blir autentisitet og identitet konstituert retorisk (2013, s. 3). I tillegg til det, utvider denne tilnærmingen også diskursen for retorisk kritikk. Å deskriptivt undersøke hvordan karakter skapes i talen trenger ikke bare være en diskusjon mellom to topoi, men snarere en helhetlig forståelse av identitet som en retorisk konstruksjon i selve talen – med utgangspunkt i ulike eksisterende subjektposisjoner. Samtidig er det viktig å påpeke at taleskrivere ved norske departementet er ansatt som en del

av embetsverket og dermed ikke er politisk ansatt, noe som er tilfellet i eksempelvis amerikansk politikk, hvor det meste av forskningen jeg støtter meg på er gjort. Derfor er det relevant å nå redegjøre for taleskriverens organisatoriske posisjon i norsk kontekst.

2.3.3 Taleskrivingens byråkratiske side

At taleskrivere ved norske departementer er ansatt som en del av embetsverket har tidvis vært under offentlig debatt. Blant annet har tidligere statssekretær, og nåværende sjefredaktør i Dagsavisen, Arne Strand sagt at: «En taleskriver må være politisk helt på linje med den vedkommende skriver for. Derfor er det litt tullete at et departement har embetsmenn som taleskrivere» (Vaagan, 2008). At embetsverksrollen kan ha en begrensende effekt for talens iboende potensiale har også Iver Neumann gjort rede for i artikkelen «A Speech That the Entire Ministry May Stand For»:

«When the the entire Ministry can stand behind a speech, it is because the speech *is* the Ministry. The Ministry exists among other things because it purports to speak with one voice, and it is therefore important that this voice rings as unequivocally, as often, and as clearly as possible» (2007, s. 195, forfatterens kursivering).

Selv om det ikke er det organisatoriske som er primærfokuset til denne oppgaven, er det likefremt viktig å ha en forståelse for hvordan det byråkratiske fungerer, for også å forstå taleskrivningspraksisen. Uten den innsikten kan vi ikke gjøre en oversiktlig analyse av talene. På samme måte som den konstitutive forståelsen av karakter ekspanderer mulighetene for retorisk kritikk, så vil embetsverksrollen på sin side potensielt kunne legge begrensninger for hvordan en tale kan utformes og således være et viktig poeng i analysen. Når jeg bruker ordet «begrensninger» i denne sammenhengen er det viktig å påpeke at det ikke er formulert som en direkte kritikk av embetsverkets rolle, eller hvordan taleskrivningspraksisen er utformet. Mitt mål er å være deskriptiv. Med begrensninger mener jeg nødvendig innsikt for å kunne gjøre en realitetsorientert analyse. Det er nemlig noe som tydeliggjør undersøkelsen relevans. Fremfor å bare henvise til amerikansk forskning vil en deskriptiv analyse forhåpentligvis si noe om hvorvidt teoriene også er appliserbare i norsk kontekst.

2.3.4 Politisk utforming eller formidling?

I 2007 publiserte Statskonsult en rapport på vegne av Direktoratet for Forvaltning og IKT (Difi) hvor de undersøkte hvilke utfordringer departementene har i sin rolle som sekretariat for politisk ledelse. Der skriver de blant annet at:

«Statsrådets politiske framtid avhenger i økende grad av hvor gode de er til å få satt dagsorden til fordel for sine politiske budskap og framstå i et positivt lys. Dette tilsier at de blir stadig mer opptatt med politikkformidling og at de trenger embetsverkets profesjonelle bistand til dette» (Solumsmoen, Eriksen & Nebben, 2007, s. 1).

Taleskriving havner utvilsomt under politikkformidling, og når formidlingsaspektet allerede i 2007 var på en oppadgående bølge, så er det ingenting som tilsier at dette skulle være mindre aktuelt i dag. Derfor er det ikke overraskende at det i 2013 kom en rapport om kommunikasjonsrådgivere, utstedt fra institutt for samfunnsforskning, som blant annet konkluderte med at: «Vilkårene for tillitsdannelse i et moderne samfunn har gjort framturen mye viktigere som grunnlag for tillit» (Gulbrandsen og Eriksen, s. 112).

Denne samfunnsmessige utviklingen former på mange måter også taleskriverens rolle, og i rapporten fra Statskonsult kunne man fastslå at talen havnet i gråsonen med en flytende overgang mellom bidrag til politikkutforming på den ene siden, og politikkformidling på den annen (Solumsmoen, Eriksen & Nebben, 2007, s. 7). Dermed kan vi ikke bare tillate oss at forståelsen og utviklingen fra retorisk kritikk påvirker analysen, men også være inneforstått med at taleskriverens embetsrolle påvirker hvordan talen utformes. I sin masteroppgave om taleskrivningsprosessen i Norge skriver Kristin Skåleskog at:

«Taleskriverne skal altså på den ene siden bidra med sin faglige kommunikasjonskompetanse, da med sine kunnskaper om det å formulere og utarbeide en tale, men de vil også kunne gi råd, forslag og underbygge statsrådets policy eller enkeltutspill» (2013, s. 29).

Når kommunikasjon og formidling får en stadig større plass i politikken kan det også tenkes at det utvider taleskriverens handlingsrom. Altså en annen virkelighet enn den Pernille Steensbech Lemée skisserer i sin bok om «ghostwriting» i Danmark hvor embetsmannen fort, gjennom skjult disiplinering, lærer seg hvilket språk som blir, og ikke blir, godkjent av de overordnede. Det som aksepteres er det forsiktede og abstrakte fremfor det «det sprælske, ikke-ministerielle sprog og det konkrete og personlige indhold, som opfattes som alt for dristigt» (2005, s. 14) – i direkte motsetning til hvordan Lysias forsøkte å skape levende karakterer i sine taler i Hellas 400 f.Kr.

Betydningen her blir at hvordan en tale er utformet ikke nødvendigvis trenger å være

preget av hva slags ferdigheter taleskriveren har, men også hvilke tekstnormer som gjelder innenfor det gitte departementet. Noe Iver Neumann (2007) også understreket med sin antropologiske tilnærming til arbeidet ved utenriksdepartementet. Uansett, poenget er altså at det kan være snakk om en egen stil hos de ulike departementene som begrenser den i utgangspunktet konstitutive topos som Marie Lund foreslo. Samtidig så utelukker ikke de to hverandre, men må sees på som ulike innspill til en større taleskrivningsdiskurs.

Et annet poeng er at vi skal være forsiktige med å generalisere på bakgrunn av empiriske undersøkelser som ikke er foretatt i Norge. Selv om Steensbech Lemée beskrev hvordan taleskriverne i Danmark ofte benytter seg av en lavmælt stil, noe som også underbygger poenget til Bormann fra 1960 om at «the ghost» ofte er diskret og forsiktig, så trenger ikke det nødvendigvis være et gjeldende faktum for situasjonen i Norge.

2.4 Om å være seg selv

Dreiningen mot en personlig fremtoning har fått politikeren til å ikke lenger isolere opptredener fra hverandre. Man kan ikke lenger legge fra seg politiker-«kappen» og være en annen. Det handler om politikeren som person, fremfor yrket. Når skillet mellom offentlig og privat brytes ned så påvirker det også måten man fremstår på:

«Fra nå av blir det forventet av alle, om de så er presidenter, at de har lært seg å beherske en type blandingsatferd som gjør det mulig å «være seg selv» når de er ute i embets medfør, uten å bli drastisk private» (Johansen, 2003, s. 83).

Dette er selvsagt interessant for taleskrivning, hvordan man balanser skillet mellom å være seg selv og det å være privat. Sett i lys av redegjørelsen for taleskrivningsdiskursen er det påfallende når Kristine Bruss snakker med den prominente taleskriveren Alan Perlman om taleskrivning på vegne av andre. Der sier han nemlig at det ikke lenger er *troverdighet* som er det viktigste momentet i utformingen av en tale, men *autentisitet* (2011, s. 164). I gjennomgangen av *Retorikk* ble det tydelig i fokuset på ethos om hvordan taleren kunne ta grep for styrke sin troverdighet gjennom å fremvise forstand, velvilje og karakter. Autentisitet rommer imidlertid noe mer, og Jens Kjeldsen tydeliggjør sammenhengen når han skriver at det kan:

«være snakk om en ny eller oversett del av talerens moralske karakter og velvilje. Det er endog mulig at *autentisitet* bør regnes som en ubeskrevet og selvstendig ethos-dimensjon, som den empirisk-eksperimentelle forskningen ennå ikke har lokalisert og definert» (2015, s. 122–123).

Autentisitet sidealet er interessant fordi det, i motsetning til blant annet på 18- og 1900-tallet, har blitt et stadig viktigere krav til taleren. Jens Kjeldsen skriver at talerne i tidligere århundrer i større grad oppfylte, og fremførte sosiale roller. Derfor ble også følelsene som kom til uttrykk mer påvirket av sakens kjerne snarere enn av talerens indre følelsesliv (2015, s. 122). Det samsvarer med de teoretiske tilnærmingene til karakterskapelse vi fant i antikken, som baserte seg på typologiserte trekk. Hva slags følelser taleren fremviser skulle ikke avhenge av hva taleren følte, men hvilke følelser som passet saken. Nå er det imidlertid dine «indre følelser» knyttet til saken som bidrar til om du oppleves som autentisk – og du må virkelig mene det du sier: «Når dine motstandere også virkelig mener noe, ja da må du bare mene det litt mer virkelig enn dem» (Kjeldsen, 2015, s. 123).

2.4.1 Hva er autentisitet og hvordan fremstå autentisk?

I moderne tid er det blitt viktig å være seg selv – autentisitet er, ifølge Perlman, selve fundamentet i en god tale. Selv om Kjeldsen åpner opp for at det kan være en udefinert del av talerens moralske karakter, så mener han å kjenne igjen tre trekk som bidrar til at taleren fremstår som at han «er seg selv». Det første handler om å ikke virke forberedt: «Publikum må ikke få fornemmelsen av at du har en retorisk dagsorden og et bevisst ønske om å påvirke og overbevise dem». Trekk nummer to handler om å fremstå som intim, personlig og ekte engasjert. Det gjør du gjennom å «gi av deg selv ved å brette ut ditt eget følelsesmessige engasjement». Det siste trekket handler om konsistens. Du må fremstå på samme måte både i talesituasjonen, men også over tid: «Det betyr at du alltid må være den samme. Du må ha konsekvens i din ethos, dine argumenter og i din fremførelse» (alle sitat, 2015, s. 123).

Når Kjeldsen skriver at autentisitet ikke før i nyere tid har blitt et krav knyttet til taleren så er det flere grunner til det, men mediernes inntog forstått som TV og radio er en av de mest betydningsfulle. Gjennom disse mediene skapes det en illusjon av at man kommer nærmere taleren, og det blir tilsynelatende mer personlig. Kathleen Hall Jamieson skriver at der vi tidligere forventet følelsesladde appeller, har vi nå beveget oss mot en mer konverserende og behersket stil. På samme måte har tilhørerne også endret seg fra å være en jublende folkemasse i store forsamlinger til stille bekræftende individer i stua (1988, s. 44–45). Likevel er ikke den konverserende stilen isolert sett en ny tanke. Både Aristoteles og Lysias unngikk bevisst det «poetiske» språket, og mente at en løs setningsstruktur preget av hverdagslige ord passet seg best i utformingen av en tale. Tilsvarende poeng fremmer Kurt Johannesson når han skriver om romeren Marcus Antonius:

«Han gör sig själv osynlig som talare, han låter «verkligheten» tala i sitt ställe. Detta är kanske sitt hemligheten med all stor talekonst: man tycker sig inte lyssna till något konstfullt tal utan bara se verkligheten i ett klarare ljus. Ingen kan besegra en sådan talare» (1990, s. 33).

Å snakke behersket og lavmælt var like relevant i antikken hvis det var passende for taleren. Det åpner opp for at endringen derfor ikke ligger så mye i det stilistiske aspektet, som det gjør i utviklingen av forståelsen av «Selvet». Den personlige stilen har gått mer i retning av å være et krav til taleren for å være personlig fremfor et potensielt ideal basert på typologiske trekk.

Derfor kan det virke som om autentisitetetsbetingelsen for mange nærmest virker å være av avgjørende karakter i den moderne konstruksjonen av en troverdig retorisk identitet, og noe taleskriveren må ta høyde for i utformingen av talen. Således kan det sies å være en del av det moderne ethos-begrepet, men Anders Johansen støtter påstanden om vi fortsatt ikke har fått helt grep om hva autentisitet *kan* være:

«Om vi er aldri så fortrolig med den, kjenner vi den ikke like godt som de gamle dyder ærlighet, saklighet, dyktighet, styrke. Det er ikke helt lett å si hva den består i eller hvordan den kommer til uttrykk» (2003, s. 72).

Siden det også er påvist at taleskrivere ved departementene er opptatt av autentisitetsspørsmålet, vil en kartlegging av konstruksjonen av karakter også kunne være med på å vise i hvilken grad det kvalitativt kommer til uttrykk og forstås.

Johansen påpeker imidlertid at det er noen stilistiske grep som kan fremme autentisitet, og de overlapper interessant nok delvis med noen av elementene som vi redegjorde for i Lysias' arbeid med «ethopoiia». Blant annet så skrives det at: «Genuin åpenhet rimer ikke godt med en nøytral tone, eller med lettflytende, velformulert språk» (2003, s. 92). For å fremme talerens karakter var Lysias bestemt på å bruke en lett og ledig stil. Kunsten ligger i å skjule kunsten.

2.4.2 Sant og falskt

Et interessant aspekt ved å «være seg selv», som vi kan relatere til den etiske dimensjonen ved taleskrivning for en annen er at autentisitet havner i en annen kategori enn dikotomien sant eller galt: «Spørsmålet om det autentiske uttrykk kan sette spørsmålene om sannhet og løgn fullstendig til side» (Johansen, 2003, s. 93).

For Alan Perlman så er sannsynlighet kjernen for autentisitet, og den kommer til syne gjennom å blant annet fremvise kunnskap (Bruss, 2011, s. 172). Men heller ikke dette er nytt

eller unikt. Tidligere skrev vi om hvordan Lysias, hvis det var mangel på passende erfaringer, skapte en egen moralsk tone i talene for å fremstille taleren i et så godt lys som mulig (Bruss, 2013, s. 41). Perlman er inne på noe av det samme, og sier at det ikke er så relevant hva taleren *faktisk* kan eller ikke, men heller hva det er *plausibelt* at han eller hun vet: «As long as it seems reasonable that speakers could have encountered the material about which they speak» (2011, s. 173).

Det som gjør poenget interessant er at det dermed går en linje tilbake til antikken som underbygger Marie Lunds forslag om en konstitutiv taleskrivningstilnærming. Både Perlman og Lysias har vist hvordan autentisitet kan konstrueres i en tale. Samtidig som det må ta utgangspunkt i hva som er sannsynlig at taleren kan tenkes å vite.

2.4.3 Autentisitet som samspill mellom tekst og taler

Den praktiske tilnærmingen gir en pekepinn på hvordan man fremstår autentisk, men i undersøkelsen av konstruksjon av karakter vil også en definisjon være nyttig for å forstå. Hans Weisethaunet og Ulf Lindberg skriver i artikkelen «Authenticity Revisited» at autentisitet kan defineres som: «How the textual structures are constructed to present themselves as related to the subject that created them» (2010, s. 465). Å applisere subjektets autentisitet til tekst, som det gjøres her, er relevant. Tanken om at det er «konstruerte strukturer» i teksten i samspill med «subjektet som skapte dem» er interessant knyttet til taleskrivning hvor det handler om å skape denne autentisiteten på vegne av andre. Samtidig er det et poeng i å påpeke at opplevelsen av autentisitet i seg selv ikke er en konstant størrelse. Florian Coulmas skriver hvordan:

«Notions of what is and what isn't authentic, real, true, original or, in the contrary, fake, counterfeit and make-believe are not universal, but subject to variable historical and cultural understanding» (2014, s. 292)

Denne påstanden er interessant av to grunner. For det første kan sitatet delvis være en forenklet forklaring på hvorfor autentisitet har vært vanskelig å operasjonalisere som en del av det moderne ethos-begrepet. Nettopp fordi det er flyktig og realiseres i teksten bør begrepet forfølges empirisk fremfor å defineres som en enhet som enkelt kan skilles og forstås uavhengig fra teksten den realiseres i. For det andre tydeliggjør det hvordan den forståelsen jeg argumenterer for her heller ikke bør generaliseres. Dette er ikke en allmenngyldig definisjon av begrepet, men en overordnet tanke om at graden av autentisitet består av tekstlig

realiserte strukturer. Den retoriske konstruksjonen av karakter skjer i forholdet mellom de tekstuelle strukturene og talerens fremføring. Dermed påstår jeg at autentisitet potensielt ikke bare *kan*, men *alltid* skapes i tekstens relasjon til subjektet.

2.5 Oppsummering

Dermed har vi fått en innsikt i hvilke føringer som gjelder for taleskrivningsdiskursen, samtidig som vi også har påpekt hvordan embetsverksrollen også «begrenser» forståelsen av hva taleskriveren kan være. Disse ulike tilnærmingene former tolkningsrommet for analysen på ulike måter, og for å ta med et siste poeng fra Skåleskog sin undersøkelse:

«Taleskriverne er i stor grad opptatt av at statsrådene skal gjøre om talen til «sin egen» og presiserer at de beste talene er de som statsrådene selv legger informasjon til slik at det virker som at det er deres egen tale som de selv har skrevet. Samtidig er de opptatt av at det er statsråden i statsrådsrollen de skriver til og ikke hverken partipolitikeren eller privatpersonen» (2013, s. 67).

Dermed kan maksimen om at «stilen er mannen» fort, i en norsk kontekst, endres til at «stilen er taleskriverens tolkning av statsråden», hvor «statsrådssubjektet» i seg selv er en retorisk konstruksjon basert på tilgjengelige subjektsposisjoner som alltid vil være i kontinuerlig endring – men som ofte uttrykkes som at statsråden «skal være seg selv».

Selv om sitatet fra Skåleskog viser at det beste er når det fremstår som om taleren selv har skrevet talen, er det ting som tyder på at Bormanns «taler-orienterte» tilnærming ikke bare har vært sentral i retorisk kritikk, men også at det preger den faktiske virkeligheten.

På mange måter så kan det tenkes at det er avgrensede, men sett i lys av diskusjon om hvorvidt «mannen» faktisk er en retorisk konstruksjon, kan analysen av karakter (potensielt) være utvidende for forståelsen av hva det vil si å være «seg selv», og hvordan dette gjøres, og dermed kunne gjøre det moderne-ethosbegrepet mer håndterlig.

3 Metodisk tilnærming

I dette kapitlet vil jeg redegjøre for de metodiske fremgangsmåtene jeg har benyttet meg av i innsamling og bearbeiding av data, samt hvordan jeg har gått frem i analysen. I innledningen til boken *Retorikkens Aktualitet* skriver Marie Lund og Hanne Roer om retorikk at samtidig som det er en praksis, så er det også en teori om denne praksisen: «Den er, som de gamle sagde, både *rhetorica utens*, anvendt retorik, og *rhetorica docens*, læren om retorik» (2014, s. 9). Det er akkurat i dette skjæringspunktet at denne oppgaven får sitt nedslagsfelt. Ved å gå i dybden på taleskrivningsteorier, samtidig som jeg ønsker å kvalitativt forstå hvordan karakterskapelse gjøres ved ulike departement så er det nettopp samspillet mellom retorikken som anvendt praksis, og de retoriske teoriene som interesserer meg. Da professor i retorikk ved Københavns Universitet, Christian Kock, redegjorde for retorikkens identitet skrev han at:

«Rhetoric is an empirical and normative discipline about the production and reception of utterances, seen as entire entities. Its project is to consider specific human utterances in relation to their complete situational context» (2011, s. 47).

Og selv om denne oppgaven i utgangspunktet er deskriptiv, fordi den ønsker å kartlegge hvordan den eksisterende taleskrivningsdiskursen (*rhetorica docens*) går overens med praksisen (*rhetorica utens*) blant taleskrivere tilknyttet norske departementer, treffer den en del av det Kock mener er retorikkens oppgave. Fordi det først og fremst er taleskrivningsprosessen som er undersøkt i Norge (se Skåleskog 2013, Neumann 2007), vil en deskriptiv tilnærming til selve *praksisen* også kunne være normativ i den forstand at den redegjør for ny empiri i lys av allerede eksisterende teorier, og dermed forhåpentligvis sier noe om hvilke teorier som faktisk appliseres, og hvordan. Imidlertid så er det sentralt å poengtere at utgangspunktet mitt ikke er en normativ tilnærming til hvordan taleskrivning *bør* foregå, men deskriptiv beskrivelse av *hvordan* konstruksjonen av karakter gjøres.

Dermed er det den performative praksisen hos fungerende taleskrivere som er interessant, og ikke eksempelvis studiet av norske politiske taler som på en eller annen måte har utmerket seg. Michael C. McGee skriver om retorikerens oppgave at:

«Our focus is more on the performance of discourse than on the archaeology of discourse (...) We must understand what it means to treat discourse from the first principle that is is a performance» (1990, s. 279).

Derfor blir det et metodisk poeng i å analysere taler som er en del av taleskriverens hverdagsdiskurs, fremfor eksempelvis taler som enten har blitt oppfattet som fremragende eller som taleskriverne selv har vurdert som deres «beste taler».

3.1 Kvalitativ metode

I boken *Interpreting Qualitative Data* skriver David Silverman at: «The choice between different research methods should depend upon what you are trying to find out» (2014, s. 9). Og det er et viktig poeng i all sin banalitet. I og med at jeg ønsker å følge Kristine Bruss sin oppfordring om å gå i dybden på konstruksjonen av karakter så er den kvalitative metoden mest hensiktsmessig for å forstå virkelighetsrepresentasjonene. Det støttes også videre av Silverman som antyder at når kvalitative undersøkelser utføres på en god måte så er de: «able to achieve a level of depth and complexity that is not available to other, particularly survey-based, approaches» (2014, s. 171).

Det er dog ikke en selvfølgelighet å gå kvalitativt til verks, og blant annet har De Jong & Andeweg (2012) vist hvordan en kvantitativ tilnærming også kan være relevant i forskning på taleskriving. En kvalitativ tilnærming vil imidlertid gi meg muligheten til å se materialet mitt på en helhetlig måte. Det lar meg se ytringer på mikronivå i sammenheng med overordnede teorier som har skapt og utformet taleskrivningsdiskursen. En slik hermeneutisk forståelse hvor man trekker på del og helhet er ikke bare et godt utgangspunkt for å undersøke konstruksjonen av talerens karakter, men også i tråd med grunnleggende retorisk kritikk:

«Our relationship with the text we seek to understand is a complex of transactions, determined by interests, horizons of understanding – in short, by all that which hermeneutical thinking put on the agenda» (Kock, 2011, s 42).

Samtidig er det et poeng i å reflektere rundt begrensningene ved kvalitativ metode. Et aspekt er at det kan være en fare for å generalisere rundt enkelte funn, noe som ikke nødvendigvis er representativt i en større diskurs. I tillegg kan det å ha et lite datamateriale fort gi forskningen anekdotisk karakter (Silverman, 2014, s. 21), og det problematiserer oppgavens nytteverdi. Undersøkelsens validitet avhenger derfor av at jeg tar høyde for manglende funn, og ikke kun viser til bekreftende eksempler. Det ligger nemlig et relevant poeng i å løfte de avvikkende funnene frem i lyset. Det er de som nyanserer, former og gir analysen den nødvendige helheten:

«Looking for the negative case provides for a fuller exploration of the dimensions of a concept. It adds richness to explanation and point outs that life is not exact and that there are always exceptions to point of view» (Corbin & Strauss, 2008, s. 84).

Dermed vil transparens og tydelige henvisninger gjennomgående være viktig for meg i denne undersøkelsen. Ikke fordi fortolkningen er subjektiv i sin form, men nettopp fordi tolkningene skal kunne etterprøves på senere tidspunkt.

3.2 Semistrukturerte intervjuer

Når jeg ønsker å få taleskriverne til å reflektere rundt egen praksis vurderer jeg det dithen at det semistrukturerte intervjuet er mest hensiktsmessig. I en sånn intervjusituasjon kan jeg og intervjupersonen sammen konstruere en forståelse, og videreutvikle temaer. Grunnen til at jeg har valgt denne intervjuvarianten foran andre er at på den ene siden av skalaen kan et mer strukturert intervju gjøre at samtalen ikke fanger opp refleksjoner eller ytringer som krever utdypning. Samtidig vil et «open-ended» intervju potensielt være vanskeligere å håndtere i den forstand at det er konkrete temaer jeg vil undersøke. Den semistrukturerte formen tillater meg i større grad å styre tematikken og eventuell oppfølging, men også la samtalen preges av informantenes oppfatninger. Silverman skriver at det kvalitative intervjuet i seg selv: «is particularly useful as research method for accessing individuals' attitudes and values» (2014, s 171). Et lignende poeng kommer Deborah Cameron med i *Working With Spoken Discourse* hvor forskeren blir oppmuntret til å: «spend time talking in depth to a sample (...) encouraging them to explore the subject in their own way and in their own words» (2009, s. 14).

Imidlertid så er det viktig å være klar over noen fallgruver ved slike intervjuer. Hvilke spørsmål jeg stiller, hvordan situasjonen oppfattes og min samtalestil er bare noen av faktorene som påvirker intervjuets validitet. En annen begrensning er at det er *min* problemstilling som diskuteres, altså en (noe) kunstig situasjon. I tillegg advarer Silverman mot å tro at det er *faktiske* erfaringer som kommer frem i disse intervjuene. Til tross for at jeg allerede har skrevet om det potensielt problematiske ved å generalisere enkeltfunn i kvalitative undersøkelser, er det også i intervjuene viktig å være bevisst på hva vi kan tolke av svarene: «What an interview produces is a particular *representation* or *account* of an individual's views or opinions'» (Silverman, 2014, s. 172). Dermed er det ikke verden som den faktisk foreligger som fremkommer, men heller intervjupersonens representasjon av virkeligheten, og alt dette farges av kontekstuelle faktorer ved intervjuet. Likefremt betyr ikke

det at intervjuet er helt uten nytteverdi. Disse representasjonene må forstås som skapende av den diskursen jeg undersøker. Det er kun gjennom samtalen at intervjupersonen og jeg aktivt skaper en felles mening. Ved å transkribere de ulike intervjuene håper jeg også på å sikre oppgavens reliabilitet ved at andre kan gå etter i sømmene de funnene jeg fremmer i analysen.

3.2.1 Ethiske vurderinger

Noen viktige poeng for meg i oppgaven var at informantene ikke skulle anonymiseres, samtidig som jeg også ønsket at oppgaven skulle være tilgjengelig for andre etter endt studie. Det er i hovedsak to grunner til det. For det første så gjør undersøkelsens natur, altså en undersøkelse av taleskriveres arbeid med å konstruere statsrådets karakter i talen, at den vanskelig lar seg anonymisere. Karakteren – selv om den er en retorisk konstruksjon – må nødvendigvis ta utgangspunkt i noen eksisterende fortellinger om taleren, og ved å anonymisere disse vil undersøkelsen begrense seg. At den skal være tilgjengelig etter prosjektets ferdigstillelse er også et viktig poeng. Siden det er en av de første undersøkelsene av denne typen i Norge kan empirien forhåpentligvis kunne benyttes til lignende prosjekt senere. Til tross for at informantene har gått med på å ikke være anonyme er Norsk senter for forskningsdata (NSD) kontaktet, og dokumentet med retningslinjer som taleskriverne signerte ligger vedlagt oppgaven.

3.2.2 Antallet informanter

Steinar Kvale skriver at antallet informanter i kvalitativ forskning ofte er enten for lavt eller for høyt: «Hvis antallet er for lite vil det ikke være mulig å foreta statistiske generaliseringer (...) Hvis antallet er for stort, vil det ikke være mulig å gjennomføre grundige tolkninger av intervjuene» (2001, s. 59). Generaliseringsfallgruven har jeg allerede drøftet, og siden det er dybden jeg ønsker å nå så tilsier det at jeg ikke må ha for mange informanter, men heller fordype meg i de jeg velger. Støtte for det finnes også hos Kvale:

«Et generelt inntrykk av den senere tids intervjustudier, er at mange av dem med fordel kunne ha basert seg på færre intervjuet, og at det burde blitt brukt mer tid på å forberede og analysere intervjuene» (2001, s. 60).

Etter disse vurderingene falt valget på å gå i dybden på tre taleskrivere ved tre departement av ulik størrelse. Gjennom å gjøre det sikrer jeg en viss bredde ved at det er spredning på

departementer, og departementenes størrelse, samtidig som det er ikke er for mange informanter slik at analysen kan risikere å ikke få nødvendig dybde.

3.2.3 Forberedelse til intervju

Da informantene aksepterte å bli intervjuet i forbindelse med undersøkelsen sendte jeg en e-post hvor jeg informerte generelt om hva det er jeg ønsker å undersøke, samt et utkast til en avtale om hvordan materialet skulle behandles og hvilke rettigheter de hadde til å kunne trekke seg fra prosjektet. Tanken var at informantene dermed skulle kjenne litt eierskap før selve intervjusituasjonen, og vite hva det var vi skulle samtale om. Før intervjuene ble gjennomført utviklet jeg en intervjuguide (se vedlegg XX) som skulle fungere som en retningslinje for samtalen. Den inneholdt ulike temaer jeg ønsket å komme innom, og forslag til spørsmål. Jeg var på forhånd klar over at intervjuene ville fortone seg ulikt basert på svarene som informantene ville gi, og mine oppfølgingsspørsmål. Derfor var jeg bevisst på at intervjuene ikke ville utfolde seg likt. Uansett ville intervjuguiden føre til at samtalene utviklet seg delvis på samme måte – bevisst, fordi selv om livsverdenene er unike så vil en felles tematikk gi meg bedre oversikt over taleskrivernes praksis, og dermed kunne se i hvilken grad de samsvarer med hverandre. Intervjuguiden ble utformet på en måte som skulle ta hensyn til intervjuets tematikk og dynamikk, noe Kvale mener er avgjørende: «Et godt intervju spørsmål bør bidra tematisk til å produsere kunnskap, og dynamisk med å skape en god intervjuinteraksjon» (2001, s. 77). Derfor har jeg vært bevisst på å hverken stille for mange eller ledende spørsmål med et håp om å kunne utvikle temaer som dukket opp underveis i samtalen.

3.2.4 Intervjuenes gjennomføring

Siden jeg skulle snakke med informantene om deres jobb, og drøfte ulike teoretiske tilnærminger knyttet til hva som er deres praksis, var det viktig for meg å ha god kjennskap til teorien. Intervjusituasjonen er et asymmetrisk utgangspunkt på flere måter. På den ene siden kommer jeg utenifra, forsøker å kartlegge hva taleskriveren vektlegger i jobben sin, presenterer samtaletemaer og styrer dialogen. Samtidig er det taleskrivernes virkelighetsrepresentasjoner jeg er ute etter. Det er *de* som forteller. Kartleggingen av deres praksis kan potensielt oppleves som en ansiktstruende situasjon hvor jeg skal «avdekke hvordan taleskriverne gjør jobben sin», og for å komme under huden på informantene så

krever det at jeg har god kjennskap til temaet, slik at det blir en velinformert samtale (Kvale, 2001, s. 58).

Jeg gjorde intervjuene én og én med informantene, i møte med hver enkelt. At jeg gjorde det fremfor eksempelvis å møte intervjupersonene samtidig, eller gjennomføre intervjuet over telefon, var fordi jeg ønsket en avslappet situasjon hvor vi kunne ha en dialog, fremfor en spørsmål-svar-dynamikk. At dialogen dreier seg om en felles faglig interesse gjør det lettere å etablere en felles forståelse, men samtidig så kan det være krevende å komme i dybden: «I en forskningssituasjon er det opp til intervjueren å på kort tid skape en kontakt som gjør det mulig å komme lengre enn til rene høflighetsfraser og meningsutvekslinger» (2001, s. 73). Som jeg redegjorde for i avsnittet om forberedelsene var strategien for å komme forbi høflighetsfrasene å gi informantene noe eierskap til prosjektet, samt utvikle en god intervjuguide som kunne åpne for gjennomtenkte redegjørelser fra informantene.

3.3 Tekstanalyse

I analyse av hvordan, og hvorvidt, karakter gjøres av taleskrivere ved de ulike departementene vil jeg gå tekstnært til verks. Ved å analysere flere taler skrevet av samme taleskriver ønsker jeg å kunne se hva slags overordnet bilde som blir skapt.

«Texts are understood to be larger than the apparently finished discourse that presents itself as transparent. The apparently finished discourse is in fact a dense reconstruction of all the bits of other discourses from which it was made» (McGee, 1990, s. 279).

Selv om McGee her snakker om ferdig tekst, mener jeg at vi også kan utvide den forståelsen til å inkludere den større diskursen som skapes i flerfoldige taler – som skrives av samme taleskriver og holdes av samme talersubjekt. De ulike talene blir fragmenter av en større diskurs, som jeg ønsker å kartlegge. Det støtter også McGee som mener at vi i den postmoderne tilstanden bare forholder oss til *fragmenter av mening*, og at det er vår oppgave som retorikere å gjøre disse fragmentene til noe håndterbart og dermed en gjenstand for analyse, eller som han selv sier: «our first job as professional consumers of discourse is *inventing a text suitable for criticism*» (1990, s. 288, forfatterens kursivering). Ved å se på flere taler skaper jeg selv en diskurs som jeg deretter analyserer. Fordi det kan argumenteres for at det er en konstruert situasjon, vil tydelighet i analysen være helt nødvendig for å kunne sikre undersøkelsens validitet. I tillegg må jeg være bevisst på hvilke taler jeg ønsker å analysere, fordi de påvirker diskursen jeg skaper. Silverman skriver at i et konstruksjonistisk

syn tar forskeren et steg tilbake og kartlegger hvordan verden blir sosialt konstruert (2014, s. 24). I de semistrukturerte intervjuene er det informantens representasjoner av virkeligheten jeg ønsker å nå, men i utvalget av taler er det jeg som setter sammen et korpus, og det krever tydelighet.

3.3.1 Konstruksjon av karakter

Et utgangspunkt for analysen hvor ulike tekster sees på som fragmenter som bygger opp under en større diskurs spiller imidlertid på tanken om karakter som en retorisk konstruksjon. Det er gjennom språket vi konstruerer virkeligheten. Marie Lunds forslag til en konstitutiv tilnærming til taleskriving tar blant annet høyde for å inkludere eksisterende forestillinger av talersubjektet, og den forståelsen innebærer også noen muligheter for analysen. Som Carsten Madsen skriver, så er det alltid et ekko av andre stemmer i våre ytringer: «Any utterance is by necessity complicated by a diversity of origins» (2013, s. 1). Fremfor å tolke karakter som en konstant kjerne av identitet, så blir et poeng for analysen å forstå hvordan polyfonien av stemmer sammen bidrar til å fremme et bilde av statsråden. På mange måter vil fragmentene som McGee snakker om, og hver enkelt tale jeg analyserer, være ulike stemmer, som alle bidrar til å skape en overordnet retorisk identitet. Dette bildet er altså en retorisk konstruksjon av karakter, og det utgangspunktet vil til en viss grad flytte fokus fra det som lenge har stått sentralt i taleskrivningsdiskursen, og retorikken; en biografisk og talerorientert retning. Analysen vil kunne bygge opp under et skifte fra representasjon til konstruksjon:

«There is in principal no difference between a speech written by a speechwriter and speech written by a speaker himself or herself. The *ethos* produced by speech is an otherness, a persona or mask that the speaker assumes for the occasion in an attempt to meet the particular circumstances with the appropriate display of virtues and other character traits» (Madsen, 2013, s. 3).

3.3.2 Konstitutiv retorikk

Til tross for at talene skal undersøkes i dialog med de teoriene det ble redegjort for i forrige kapittel, er det en overordnet tanke om karakteren som en retorisk konstruksjon som farger analysen. I Maurice Charlands artikkel om konstitutiv retorikk «The Case of the *Peuple Québécois*» skriver han at retorisk teori i lang tid har tatt subjektet for gitt, og dermed ikke åpnet opp for de retoriske mulighetene som ligger i analysen av subjektets konstruksjon (1987, s 133). Videre skriver han at det ikke er forut for, men nettopp i det tekstuelle at vi

eksisterer, således bygger han videre på Kenneth Burkes *Rhetoric of Motives* som mener at retorikkens kjerne er identifikasjon, fremfor den mer klassiske persuasio:

«From such a perspective, we cannot accept the «givenness» of «audience,» «person,» or «subject,» but must consider their very textuality, their very constitution in rhetoric as a structured articulation of signs. We must, in other words, consider the textual nature of social being» (Charland, 1987, s. 137).

Ved at det er det vide begrepet «tekster» som konstituerer subjektet er det lett å bli overveldet av denne dekonstruksjonen av tanken om den indre kjernen. Derfor er det viktig å påpeke at det i et taleskrivningsperspektiv ikke er fullstendig relativisme det er snakk om.

Konstruksjonen av karakter må nødvendigvis basere seg på tidligere diskurser presentert i tidligere tekstlige univers. Samtidig vil en slik forståelse ikke bare fremme en tanke om at subjektet konstrueres i teksten, men at det også er her den kan endres: «At particular historical moments, political rhetorics can reposition or rearticulate subjects by performing ideological work upon the texts in which social actors are inscribed» (Charland, 1987, s. 147). Selv om Charland i sin artikkel drøfter uavhengighetsbevegelsen i Quebec, og primært det retoriske publikum, er det høyst aktuelt i den kommende analysen også. Fremfor at det er det retoriske publikums subjektposisjon som havner i søkelyset, så er det konstruksjonen av talerens egne karakter som er fokus.

Dette er den teoretiske grunnholdningen for analysen, men som nevnt vil jeg også undersøke talene i lys av flere taleskrivningsteorier enn bare den konstitutive. Primært fordi jeg ønsker å se om tekstanalysene kan si oss noe om hvilke teorier som kan sies å ha størst innflytelse. Overordnet er det tanken om de ulike taleskrivningsteoriene som supplerende elementer i en større diskurs fremfor å være gjensidig utelukkende som preger analysen. Tekstnært vil det være den foreliggende forskningen om subjektkonstruksjon innenfor retorisk kritikk som farger hvordan analysen forstår konstruksjonen av karakter.

3.3.3 Metodisk kombinasjon

Marie Lund og Hanne Roer påpeker i *Retorikkens Aktualitet* at retorisk kritikk ofte er en kombinasjon av ulike tilnærminger, men at den i brede ordelag kan defineres som: «den hermeneutiske, kritiske læsning af taler og anden retorisk diskurs, hvor tekstens dele relateres til dens helhed» (2014, s. 27).

Et sentralt poeng er at det er taleskrivernes representasjoner av virkeligheten, i samspill med talene og taleskrivningsteori vi ser på, og ifølge Øivind Bratberg så er det

essensen i en diskursanalyse: «I sin enkleste form innebærer en diskursanalyse først og fremst en jakt på hvorfor vi tenker som vi gjør, og hva det innebærer (2013, s. 50). Ved å kvalitativt kartlegge taleskrivernes representasjoner i tillegg til å analysere deres taler kan vi få et innblikk i disse tankesettene – og ved diskutere de i lys av taleskrivningsteoriene kan jeg forhåpentligvis også si noe om *hvorfor* taleskrivningspraksisen er som den er. Det innebærer nødvendigvis tolkning av det tekstlige materialet, men ved å forankre tolkningene i teorien det er redegjort for blir den subjektive fortolkningen bli så objektiv som mulig.

3.4 Materiale – hvilke taler og hvorfor?

Når jeg skulle finne taler jeg ønsket å analysere så var det viktig at de skulle være fra ulike tidsperioder. Dette fordi undersøkelsen av konstruksjonen av karakter nødvendigvis rommer et utviklingsperspektiv. I hvilken grad kan vi se en endring av karakter basert på hvor lenge taleskriveren har samarbeidet med statsråden?

Da jeg begynte med undersøkelsen hadde regjeringen sittet siden stortingsvalget i 2013, og i alle mine informanters tilfelle hadde det vært samme statsråd i hele perioden. Det tilsa at jeg kunne få taler som spriker i tidsrom fra statsrådets tiltredelse til dagens dato. Så var også tilfellet med Agnar Kaarbø, taleskriver for kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner, hvor den første talen er datert til 10. desember 2013, altså bare noen måneder etter statsrådets tiltredelse. Alt i alt er de tre talene til Sanner spredt ut over hele hans periode.

For Åsmund Eide, taleskriveren til kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen, så ble jeg tilsendt taler som han hadde skrevet, fordi det på tidspunktet var ansatt flere som skrev taler for statsråden. For en senere undersøkelse kunne det vært interessant å se på hvordan flere i samarbeid skaper én karakter, i lys av Ernest Bormann-sitatet: «Style may be the man, but when that style is five men, it ceases to be any style at all» (1960, s. 288). Ragnhild Samuelsen ved Barne- og likestillingsdepartementet er nå fagdirektør, men har tidligere vært kommunikasjonssjef og i den forbindelse skrev hun taler for Karita Bekkemellem, som var statsråd i Jens Stoltenbergs regjering fra 2005 – 2007. I disse talene er også utviklingsaspektet interessant.

4 «Den fornuftige statsråden»

I denne analysen vil jeg komme til bunns i hvordan taleskriverne reflekterer rundt sin egen praksis, og i hvilken grad de opplever at karakter bør eller kan konstrueres i talen. Ved å analysere et korpus av taler i dialog med det teoretiske grunnlaget i kapittel 2 og taleskrivernes egne bemerkninger ønsker jeg å kartlegge, og beskrive selve praksisen.

Mette Stoltenberg har i sin masteroppgave fra Universitetet i Aarhus undersøkt hvordan det tekstnære og eksplisitte «jeg» utvikles og uttrykkes i talen, og det finnes gode grunner til det. Hun skriver blant annet at det: «kan siges at uttrykke talerens personlige stil på et helt tekstnært, pragmatisk nivå» (2014, s. 40). Tilsvarende poeng kommer Jørgen Fafner med i en artikkel om retorikkens identitet. Der omtaler han de personlige pronomener som «språkets nullpunkt»: «[Personal pronouns] are the starting point of language, and the study of language, the beginning of all speech» (2011, s. 60). Og selv om det umiddelbart er intuitivt, kan en slik tilnærming i praksis være begrensende. For det første så kan et entydig fokus på talerens «jeg» overse et poeng som ble gjort i teorikapittelet, nemlig at talens karakter også uttrykkes gjennom talens utforming som helhet. Noe Fafner selvfølgelig støtter: «The world is always the world expressed by language. Language speaks not *about* the world, but the world speaks *in* language» (2011, s. 61). Dermed blir det tydelig hvordan jeg må gå hermeneutisk til verks. Ikke begrense oppgaven til å se på bruken av personlige pronomener, men også forstå hvordan det tekstnære påvirker det helhetlige og omvendt.

I Dionysios redegjørelse av Lysias' suksess som logograf var komposisjon av avgjørende karakter: «Dionysius maintains that composition, more so than style, produces “pleasing, persuasive, and powerful effects in discourse”» (Bruss, 2013, s. 50). For det andre så er fokuset på talens «jeg» en videreføring av det taler-orienterte synet som Bormann forfektet. Å forstå subjektet som noe mer enn bare ved det uttrykte «jeg» er mer på linje med den postmoderne vendingen som blant annet Carsten Madsen mener er underkommunisert i retorisk forskning på taleskrivning. Det betyr imidlertid ikke at talerens bruk av «jeg» skal oversees, det er en åpenbar karaktermarkør. Men, å kun forholde seg til passasjer hvor taleren refererer til seg selv kan bli reproduserende av en diskurs hvor «jeg»-et er en fast kjerne som bare uttrykkes eksplisitt. Basert på den teoretiske redegjørelsen mener jeg at det å se avsnittene i samspill med et hermeneutisk blikk på talen(e) som helhet eventuelt kan gi oss et videre syn på konstruksjonen av karakter i taleskrivningsdiskursen.

4.1 «Det er litt West Wing»

Agnar Kaarbø har vært talekoordinator for det som tidligere het Kommunal- og regionaldepartementet, og som nå heter Kommunal- og moderniseringsdepartementet, frem til han gikk av 1. september 2016. Ved departementet var han ansvarlig for blant annet taleskrivningsarbeidet for de to Senterpartiministerne Magnhild Meltveit Kleppa og Liv Signe Navarsete, før det etter regjeringsskiftet i 2013 var Høyres Jan Tore Sanner som ble statsråd. Det er talearbeidet for sistnevnte som analyseres, men den lange erfaringen gir refleksjonene i intervjuet generelt en bred tyngde med tanke på arbeidet med å skrive taler. Først vil jeg gjøre rede for hvordan Kaarbø i intervjuet legger frem at taleskrivningsprosessen foregår, og hvordan han reflekterer rundt talens stilaspekt. Deretter vil jeg analysere hvordan Jan Tore Sanners karakter viser seg i tre ulike taler, og sette funnene i dialog med intervjuet og teoretiske perspektiver.

4.1.1 Taleskrivningsprosessen

I lys av Ernest G. Bormanns' bekymring for at stilen forsvinner når talen blir et samarbeidsprosjekt (1960, s. 288), er det hensiktsmessig å få et innblikk i hvordan talene skapes, og i hvilken grad det påvirker taleutformingene. I tillegg så har Stoltenberg vist hvordan det:

«dog stort sett alltid [vil] være de faglige og politiske hensyn fra højerestående led på rangstigen, som vejer tungst, hvilket altså må siges at utgjøre et betydelig vilkår i den politiske taleskrivningsprosessen» (2014, s. 37).

I tilfellet Kommunal- og moderniseringsdepartementet blir det tidlig gitt et inntrykk av at det også her er en ganske intrikat prosess. Det hele begynner med at statsråden får en invitasjon som han takker ja til, og så kommer bestillingen til talekoordinator Kaarbø:

«Så må jeg holde oversikten over hvor han skal snakke og hva som er temaet. Deretter jobber jeg sammen med fagavdelingen. Så har vi et formøte med statsråden, folk fra fagavdelingen og eventuelt andre politikere eller aktører i departementet som har kjennskap til temaet» (intervju 1, linje 28).

Dermed er det allerede på dette tidspunktet involvert et høyt antall aktører tidlig i prosessen. Før talen er påbegynt har ulike stemmer potensielt vært med på å forme hva talen kan være, og hva som er talens formål. Samtidig er det noe ved prosessen som skiller seg fra den virkeligheten som Stoltenberg og Steensbech Lemée har skildret i Danmark hvor

formidlingsaspektet ofte må vike for faglige vilkår i det som presenteres som et låst system. Selv om det er mange som bidrar tidlig i bearbeidelsen tyder ting på at hierarkiet i Kommunal- og moderniseringsdepartementet er av en annen art enn den Stoltenberg kartla. Det er et tankevekkende funn, fordi det impliserer at det potensielt finnes en organisatorisk løsning på det låste systemet. Fremfor å ha godkjenningprosesser underveis i utformingen kan det holdes formøter hvor man kan skape en felles forståelse for hva talen bør være. Mangfoldet av stemmer kan brukes med positivt fortegn når taleskriveren får det overordnede ansvaret. Ulike, individuelle synspunkt kan heller bli en polyfoni av stemmer med unisont budskap:

«Vi diskuterer hva som foregår på arrangementet og hvem som kommer (...) Det er en klassisk analyse av tid, sted og publikum, hvor vi ser om vi har noen gode eksempler som bidrar til å gjøre stoffet levende for publikum. På formøtet kan statsråden utfordre både fagfolkene, og meg – som har ansvaret for selve skriveprosessen» (intervju 1, linje 28–36).

Et slikt møte kan i så fall bidra til å gjøre alle stemmer hørt fremfor at talen under utforming må aksepteres hos ulike avdelinger. Kaarbø forteller hvordan talen, når den er ferdig, sendes direkte til statsråden som gjør endringer og dermed får siste ord. Allerede her kan vi ane konturene av en friere rolle enn den som preges av ulike godkjenningprosesser. Tidsaspektet er imidlertid begrensende, noe som nevnes av alle taleskriverne jeg har intervjuet. Politikernes travelhet gjør at det ikke er like enkelt å kunne utbrodere temaene, eller jobbe nøye med det Kaarbø kaller talens «dramaturgi» (intervju 1, linje 46).

Et annet poeng som gjør seg gjeldende i det forrige sitatet er at publikum har en sentral rolle i talens innledende fase. Det kan vi se av de analytiske spørsmålene som formøtet stiller til seg selv. Talens budskap og bruk av eksempler skal ta hensyn til hvem som er tilhørerne. På direkte spørsmål om publikums rolle svarer også Kaarbø at: «det er jo ofte sånn at du må si noe til publikum som de allerede vet, og som de veldig gjerne vil høre» (intervju 1, linje 185). Det er på linje med hva vi så at Aristoteles sa om talerens forhold til publikum i *Retorikk* nemlig at publikum lar seg påvirke av ord som taler til deres karakter og at vi lettere tror på mennesker vi kjenner oss igjen i (2006, s. 78). Som vi skal se, er kommunalministeren i talene sine opptatt av å skape identifikasjon med sine tilhørere. Og selv om det er en del av det å skape velvilje (*eunoia*) innenfor den aristoteliske forståelsen av *ethos*, kan publikums rolle også ha en konstituerende effekt, gjennom at talersubjektet skapes i lys av sitt impliserte publikum, i relasjonen mellom «jeg» og «dere». Dette støtter også Richard Nixon og Ronald Reagans tidligere taleskriver, William F. Gavin som i *Speechwright* skriver at: «Sometimes

you have to be (...) the public projection of the self you want your listeners to hear and see» (2011, s. 31). For kommunalministeren handler det ikke minst også om den projeksjonen som *tilhørerne* vil se.

4.1.2 Retorikkens verktøykasse

For å komme i dybden på konstruksjonen av karakter kan tilnærmingen til stil fortelle mye. Lysias viste hvordan den overbevisende karakteren kommer til syne gjennom fremvisningen av en bestemt stil. Det er noe som Kaarbø indirekte sier seg enig i når vi diskuterer det å skrive for forskjellige statsråder:

«Det er selvfølgelig ulike taler til ulike personer, men grunnleggende sett så handler det om det samme: at du har et godt og klart språk, at du har et budskap og at du skjønner hvem du snakker med» (intervju 1, linje 68).

Grunntanken om stil er for Kaarbø lik selv om det er snakk om ulike taler. Dette utgangspunktet er mer i tråd med Lysias versjon av *ethopoiia*, enn den typologiserte varianten som Aphthonius proklamerte for i *Progymnasmata*, selv om det ofte i teoriene om karakterskapelse på generell basis er det «naturlige» språket det traktes etter. På spørsmål om troverdighet, og om det kan skapes *i* selve talen, svarer Kaarbø konsistent. Likevel så trekker han inn en velkjent metafor om retorikk som vi skal se også kan være forklarende for hvordan talene er utformet:

«Det er forskjellig fordi det er forskjellige personer og utgangspunkt, men grunnleggende sett er det den samme *verktøykassen* du bruker (...) Der kan man hente opp forskjellige *verktøy*» (intervju 1, linje 88–92, min kursivering).

Metaforen om retorikk som verktøykasse samsvarer i stor grad med taleskrivningstoposen om «style as dress». Marie Lund beskriver hvordan stilen innenfor denne topos har:

«en æstetiserende funksjon som ornamentik, men assosieres også med sosial rang og decorum idet stilen som tankens klædedragt skal passe til både tanken og den sociale kontekst den presenteres i (2013, s. 65).

I både tanken som klesdrakt og retorikk som verktøykasse er språket noe som kan arbeides med, og tilpasses tanken samt den sosiale rollen. Kaarbø understreker flere ganger i intervjuet at det er statsråden han jobber for, og at statsråden har en spesiell rolle som man må ta hensyn til. Dermed kan vi se klare trekk fra den typologiserte formen for *ethopoiia*, hvor ytre karaktertrekk og sosial rang står sentralt, til tross for at Kaarbø tidlig i intervjuet ga uttrykk

for at det finnes en grunnleggende stil.

Snur vi på det kan vi si at det ikke finnes noen klare indikasjoner på at «stilen er mannen». Det er ikke Jan Tore Sanners personlighet som preger talens utforming, men heller statsrådets tanker som uttrykk for politikk. For som Kaarbø selv sier:

«Når en statsråd skal snakke så knytter det til seg visse forventninger fordi det er en politiker som representerer et statsrådsembete, regjeringen og et departement og dermed er en del av det store norske demokratiet» (intervju 1, linje 169).

Innenfor nevnte topos om stilen som klesdrakt handler det om passende ord som ofte er «skreddersydd» til tanken og taleren (Lund, 2013, s. 25). Her er det statsråden, forstått som den sosiale rollen, som er i fokus. Ikke individet. Statsrådets plass er i et større hierarki med «det store norske demokratiet» som en overordnet tanke. Med et slikt fundament så blir det tydelig at talen må leve opp til forventningene som er knyttet til embetet. Som Kaarbø selv uttrykker seg om stilnivået: «Det må være på den måten som det er *naturlig* for en statsråd å snakke» (intervju 1, linje 175, min kursivering). Ikke naturlig for Jan Tore Sanner som person, men for ham som kommunal- og moderniseringsminister.

Dette blir videreutviklet av Kaarbøs metafor om skriving som et håndverk (intervju 1, linje 96). Det er interessant fordi selv om det har røtter tilbake til antikken skiller det seg fra den allmenne oppfatningen som vi har redegjort for om talen som representerende for talerens indre kjerne, og at subjektet må «være seg selv». Imidlertid så ytrer Kaarbø seg også i retning av den forståelsen når vi snakker om autentisitet. Her forklarer han at selv om statsråden av tidsmessige årsaker ikke kan ha komplett oversikt over alle fagområder, så kan man ikke i talen ta seg fullstendige friheter:

«Det handler om måten du bruker referanser på. Jeg ville aldri skrevet inn noe som ga inntrykk av at statsråden i den eller den talen hadde lest eller kunnet noe som helst (...) du må ikke skape inntrykk av at du kan noe som du egentlig ikke har peiling på» (intervju 1, linje 135–137).

Altså et strengere syn enn hva som kom frem hos Perlman og Johansen i teorikapittelet. Hvor konstruksjonen av det autentiske ofte plasseres i en annen sfære enn dikotomien sant/falskt. Det rigide synet gjør at talen tar høyde for, selv om den er orientert mot statsråden i kraft av hans politiske rolle, hva Jan Tore Sanner *faktisk* kan og ikke kan, fremfor hva som er sannsynlig. På den måten kan de intertekstuelle referansene i talene sees på som et uttrykk for Sanners indre selv, til tross for at taleskrivningsarbeidet tar utgangspunkt i at statsråden først og fremst er statsråd. Dermed gir intervjuet klare indikasjoner: Stilen er «som en klesdrakt». Skreddersydd til statsrådsrollen, og som et uttrykk for en bestemt politikk. Samtidig finnes det

også en stabil indre kjerne hos talersubjektet som kommer til uttrykk gjennom intertekstuelle referanser i talen.

Men, som Kaarbø selv sier: «Det er aldri noen tvil, i hvert fall ikke med de statsrådene jeg har jobbet med, om at en statsråd er en statsråd. Det er en person som står over forsamlingen» (intervju 1, linje 122). Dette manifesterer seg også i talene.

4.2 «Hvordan modernisere Norge?»

Talen er en av de første som Jan Tore Sanner holder som Kommunal- og moderniseringsminister, og holdes 10. desember 2013. Spekter er en arbeidsgiverforening for fristilte statlige virksomheter, og det er på deres årlige konferanse at statsråden holder innlegget. At den holdes tidlig etter tiltredelse gir både muligheter og begrensninger. Muligheten ligger i at statsråden i talen kan presentere seg selv som minister, og redegjøre for tanker om tiden fremover. Han er ikke låst til tidligere subjeksposisjoner knyttet til embetet. Det som på den annen side kan være begrensende er at taleskriveren og statsråden ikke har arbeidet lenge sammen, og dermed ikke kjenner hverandre like godt som etter mange års arbeid.

4.2.1 Talerens «jeg»

Det er ikke mange steder i talen hvor et eksplisitt «jeg» blir uttrykt. Hyppigheten er størst i segmenter hvor statsråden forteller hva han skal si, eller har sagt: «Det første **jeg** sa om god ledelse var å jobbe mot de riktige resultatene», eller «**Jeg** har nå snakket om et viktig tema» (Vedlegg 4, linje 127 & 148). Den bruken av «jeg» er i tråd med klassiske tips om taleskrivning: «1) fortell de hva du skal si 2) si det 3) fortelle de hva du har sagt» (Jones, 2008, s. 37), men bidrar i denne talen også til en lettere, mer muntlig talestil som er i tråd med både den antikke retorikkens råd, og fra mer kontemporære teorier som de vi kunne finne hos Alan Perlman (Bruss, 2011) og Anders Johansen (2003). I tillegg til steder hvor statsråden forteller hva han skal si, er det er oftest i avsnitt preget av muntlige stil at et eksplisitt «jeg» kommer til uttrykk: «Det skal **jeg** ikke bruke mye tid på nå», eller «derfor lurer **jeg** på» (etterfulgt av retorisk spørsmål i linje 49 & 72). Bruken av «jeg» i denne talen kan dermed ikke entydig knyttes til konstruksjonen av Sanners retoriske identitet, men virker mer som et bevisst grep for å gjøre talen tilgjengelig for tilhørerne gjennom gjentakelse og muntlig språk.

«Jeg» fyller imidlertid noen andre interessante funksjoner. Blant annet brukes det, på

samme måte som Kaarbø forklarte i intervjuet, til å befestе talerens sosiale posisjon. Når Sanner argumenterer for at offentlig sektor må moderniseres selv om Norge er et veldrevet land sier han: «Jeg har selv erfart som statsråd, at vi har et profesjonelt og dyktig embetsverk» (linje 31). I den påstanden ligger det noe mer personlig enn hva som var tilfellet i de andre stedene hvor «jeg» ble brukt. Samtidig tydeliggjør det bare Kaarbøs poeng at om at det er statsråden i statsrådsrollen det skrives for. Påstanden om at embetsverket er godt kunne like gjerne vært ytret av en annen minister. Det er ikke knyttet til Sanners «indre kjerne». Selv om han potensielt mener det inderlig, tolker vi det ikke som at han er «seg selv».

Et poeng som er lett å overse her, men som er av verdi, er hva statsråden oppnår ved å skryte av embetsverket akkurat i denne konteksten, og ikke ved en annen anledning. Selv om ytringen ved første øyekast er rettet internt som en bekreftelse av et sosialt hierarki hvor statsråden står over embetsverket, er det også et identifikasjonsaspekt. Siden Spekter er en arbeidsgiverforening for fristilte statlige virksomheter er en ytring om erfaringen med godt embetsverk på mange måter en ytring rettet mot tilhørerne. De befinner seg i skjæringspunktet mellom offentlig og privat sektor, og kan på mange måter identifisere seg med det å være en del av embetsverket.

Når Marie Lund skriver om stilen som et klesplagg bruker hun blant annet et sitat fra Jonathan Swift om at: «Proper Words in proper Places, makes the true Definition of a Style» (2013, s. 30). I den siste bruken av «jeg» i talen til Spekterkonferansen er det dette vi ser. I tydeligere grad enn å være en markør for intern karakter kan det sies å være en ytre identifisering som skaper et diskursivt fellesskap, i samklang med hva Kaarbø i intervjuet sa om at: «du må si noe til publikum som de allerede vet, og veldig gjerne vil høre» (intervju 1, linje 185).

4.2.2 «Vi» som identifikasjon og distanse

Siden det har kommet frem både gjennom intervjuet, og tidlig i analysen at publikum har en sentral rolle i utformingen av talen hos Kommunal- og moderniseringsdepartementet er statsrådets bruk av «vi» verdt å merke seg. «Hvem» er inkludert og eventuelt ekskludert i det skisserte fellesskapet. I artikkelen om det folket i Quebec skriver Maurice Charland at «folket» blir et håndterbart politisk subjekt gjennom identifikasjon i et retorisk narrativ som *allerede* forutsetter et konstituert «folk» (1987, s. 134). Her finnes det en parallell til statsrådets bruk av «vi» i talens innledning:

«Det er 20 år siden det som den gang het NAVO, ble etablert. Det har vært 20 år hvor **jeg** synes dere har vært med på å sette viktige problemstillinger på dagsorden (...) **Jeg** skal snakke om hvordan regjeringen skal modernisere Norge for å øke verdiskapingen – og dermed sikre velferden. Aller mest vil **jeg** fokusere på hvordan **vi** kan gjøre offentlig sektor enda bedre» (Vedlegg 4, linje 2–6).

Når Jan Store Sanner endrer pronomen fra «jeg» og «dere» til «vi» i den siste linjen kan det tolkes som et forsøk på å konstruere et fellesskap med tilhørerne. Men i talen til Spekterkonferansen er det ulike «vi» som manifesterer seg i teksten og fungerer som den bærende diskursreferenten. I majoriteten av innlegget er «vi» forstått som statsråden og regjeringen, som i linje 16 og 37. Men, i talen som helhet finnes det tre ulike «vi», og forstått som en identifikasjonsmarkør så er de tidvis vanskelige å skille. I tillegg til regjeringen som «vi» er Norge som helhet «vi» når statsråden sier at:

«Vi har et høyt kostnadsnivå, og det stiller store krav til at vi hele tiden jobber smartere og blir mer produktive. Men hovedbildet er at vi er et godt land med sterke menneskelige ressurser – også i forvaltningen» (linje 29).

Som konstituerende av et fellesskap er bruken av «vi»-pronomen et tydelig semiotisk tegn. Fellesskapet finnes ikke utenom teksten, og gjøres levende gjennom ytring. Selv om det, paradoksalt nok for Charland, nødvendigvis innebærer en antagelse om at et bestemt fellesskap eksisterer forut for teksten:

«Thus, this rhetoric paradoxically must constitute the identity «Québécois» as it simultaneously presumes it to be pregiven and natural, existing outside of rhetoric and forming the basis for a rhetorical address» (1987, s. 137).

Derfor kan statsrådens bruk av «vi» tolkes som et forsøk på å virkeliggjøre de fellesskapene som allerede forut for talen tas for gitt. Derimot blir det vanskeligere å manøvrere når det oppstår flere «vi» i dialog med hverandre. Senere i talen uttrykkes et «vi» i forbindelse med offentlig sektor, og pronomenbruken flyter inn i hverandre. Hva skjer med de realiserte fellesskapene som Charland trekker frem når det dukker opp flere fellesskap simultant?

«Det er riktig at offentlig sektor også har flere oppgaver, men **de** har også flere tidstyver. Når **jeg** møter leger og sykepleiere forteller **de meg** at mye av tiden forsvinner i skjemaer og rapportering. Derfor lurer **jeg** på: Hva kan **vi** gjøre for å frigjøre tid til **deres** viktigste kjerneoppgaver?» (linje 70–72, min utheving).

I den første setningen er «de» offentlig sektor, noe statsråden selv står ovenfor. «Leger og sykepleiere» er en del av «de» samtidig som «jeg» og «vi» forstås som statsråden og regjeringen. Det er ikke lenger et større fellesskap som i «Norge», men et tydelig skille

mellom «jeg» og «dere». Et asymmetrisk forhold hvor «vi» kan gjør «de» og «dere» en tjeneste ved å fjerne tidstyver. Statsråden snakker tydelig *til* og ikke *med* forsamlingen. Selv om det er på linje med hva Kaarbø ga uttrykk for i intervjuet, er det et annet tankesett enn hva som er hovedlinjene i forståelsen av å «være seg selv» og viktigheten av dette i flere teorier om konstruksjonen av karakter. Som vi skal se er dette et gjennomgående trekk ved talene til Kommunalministeren og blir mer detaljert diskutert avslutningsvis.

4.2.3 Stil og elocutio

Talen til spekterkonferansen kan ikke sies å være i samklang med det som blir omtalt som den konverserende stilen. Der hvor Aristoteles mener at et stilisert språk gjør tilhørerne mistenksomme (2006, s. 207), og Dionysios mener at ingenting er mer naturlig enn det løst komponerte språket som Lysias la i munnen til sine klienter (2011, s. 175), er det flere faktorer som støtter metaforen om «retorikk som verktøykasse» i talen til Sanner:

Retorikk som verktøykasse

- 1) Forny, forenkle og forbedre
- 2) Det skal bli – Det vil styrke – Det vil også legge
- 3) Tre viktige grep; vi skal – vi skal – vi skal
- 4) Større oppgaver, mer ansvar og mer selvstyre
- 5) Fornyelse, forenkling – for å forbedre
- 6) Tar unødvendig tid, krever mer arbeid, som skaper trøbbel
- 7) Skal vi lykkes med digitalisering vil vi også trenge mer standardisering
- 8) Fornye, forenkle og forbedre

fig. 1: Stilgrep i «Hvordan modernisere Norge»

Blant annet er det syv eksplisitte tredelinger i talen som eksempelvis «Det er første viktige steg på veien til å innfri vår ambisjon om å *fornye, forenkle og forbedre* offentlig sektor» (linje 38, min kursivering), som også har en estetisk funksjon i form av å være allittererende.

I tillegg til å frekvent benytte seg av enumeratio (Eide, 2015, s. 55) som vist i figuren over, er det noen vendinger i selve språket hos statsråden som er tydelig stilisert. I det syvende punktet i figuren ovenfor kommer Sanner med en formfullendt setning, noe han i tillegg gjør når han snakker om hvordan Norge kan bli enklere: «Det er et stort prosjekt. Men det kan likevel handle om de mange små løsningene» (linje 55–56). Ved å kontrastere det «store» prosjektet med de mange «små» løsningene tillegges setningen en spesiell rytmisk

funksjon.

Med unntak av de eksemplene hvor «jeg» brukes som et grep for å fremme en «naturlig stil» og løs setningskonstruksjon er talen, selv om den har mange korte setninger, preget av et faglig orientert språk. Et eksempel kan vi hente fra talens innledning:

«En god offentlig sektor gir mer verdiskaping. Bedriftene skal bruke mindre tid på rapportering og lange saksbehandlingsprosesser, og mer tid på å skape verdier. Tetter hullene i det sosiale sikkerhetsnettet [Sic]. Økt kompetanse og bedre hjelp skal bidra til at flere kommer tilbake i arbeidslivet» (linje 11–15).

Til tross for at ord som «saksbehandlingsprosesser», og setninger som at «en god offentlig sektor gir mer verdiskaping» ikke minner om den konverserende stilen så begrunner Kaarbø det i at tilhørerne er der av en grunn. De er ikke et tilfeldig utvalg av den norske befolkningen: «det vil ofte være fagtunge taler, men selv om det er en gruppe spesialister så blir de mer fornøyd hvis de får høre gode historier og et godt resonnement fremført på en god måte» (intervu1, linje 153).

Det er her retorikken, for Kaarbø, kommer inn i som «decorum», og vi får en tale med retoriske figurer som ifølge De Jong & Andeweg holder på tilhørernes oppmerksomhet (2011, s. 177). Det er også en tale som er mer orientert mot statsrådets sosiale rolle, og som tydeliggjør hierarkier gjennom bruken av personlige pronomener, enn det er en tale som portretterer Jan Tore Sanners personlighet.

Dermed kan vi se at den første talen ikke har mange markører på karakterkonstruksjon knyttet til forventningen om at taleren skal «være seg selv». Derimot har talen som helhet mange trekk i retning av en mer dekorativ forståelse av retorikk, noe som også samsvarer med hva Kaarbø gir uttrykk for i intervjuet.

4.3 «Nye statsborgere»

Den andre talen som skal analyseres ble holdt 31. januar 2016, i anledning en statsborgerskapsseremoni i Oslo rådhus. Talen holdes litt over to år etter innlegget på Spekterkonferansen. I den talen var Kommunalministeren, og hans samarbeid med taleskriveren ganske ferskt. Og den gangen bar innlegget preg av å være stilistisk orientert og karakteren som ble uttrykt var mer i tråd med talerens sosiale rolle fremfor en personlig tilnærming. Når denne talen holdes to år senere er det interessant å se i hvilken grad den skiller seg fra den første. Ikke minst basert på at den første talen var i tydelig samsvar med den representasjonen som Kaarbø ga i intervjuet. Der forteller han blant annet om viktigheten

av tilhørerne, og siden denne talen holdes for mennesker som akkurat har blitt tildelt norsk statsborgerskap er det en faktor som tilsier at språket (potensielt) er mindre fagtungt enn hva tilfellet var i Spekterkonferansen. Derfor må det tas forbehold for at kontekstuelle faktorer knyttet til talen kan forklare en eventuell stilistisk endring.

4.3.1 Talens innledning og pronomenbruk

I De Jong & Andewegs undersøkelse av talens utvikling i det de omtaler som «profesjonaliseringen» av kommunikasjon hos to departement i Nederland, er et av de tydeligste funnene at talens innledning i nyere tid har blitt lengre (2011, s. 177). I talen som statsråden holder i Oslo rådhus er nettopp innledningen av interesse. Ikke bare er den orientert mot å skape velvilje, men den inneholder også en tydelig posisjonering av karakter:

«Kjære nye landsmenn og kvinner! Gratulerer med dagen! Dere skal i dag avlegge det høytidelige troskapsløftet til Norge og bli statsborgere. Jeg er glad for det valget dere har gjort. Jeg er glad for at mange nordmenn får nye naboer. Dette er en stor dag for oss alle. Norge trenger nye statsborgere. Mennesker som vil forplikte seg på vårt verdigrunnlag. Som vil bidra til samfunnet – med sin kunnskap, sine idéer og kultur. Som vil bidra til vekst, velstand og velferd» (Vedlegg 5, linje 1–10).

Når statsråden bruker «jeg» her i talens innledning, så skiller det seg fra «jeg»-et som vi undersøkte i innlegget på Spekterkonferansen. Den gangen var «jeg» en markør for regjeringen. Her er de personlige. I utgangspunktet kan de to setningene med «jeg» virke overflødige. Det hadde ikke vært utenkelig å begynne rett på: «Dette er en stor dag for oss alle» etter ytringen om troskapsløftet. Innledningen hadde fortsatt ivaretatt de klassiske kravene og vært formålstjenlig. Den hadde skapt velvilje, og fanget tilhørernes oppmerksomhet.

Likevel supplerer statsråden to setninger med eksplisitt personlig pronomen – «jeg». De ytringene gjør mer enn å leve opp til kravene, de er helt sentrale i å fremme statsrådets karakter tidlig i talen. Ved å uttrykke at han *personlig* er glad for valget som tilhørerne har gjort, og for at mange nordmenn får nye naboer tillegges talen en personlig dimensjon, om enn for en stakket stund. Tidligere har vi sett hvordan pronomenbruken benyttes til å posisjonere talerens sosiale posisjon, og hans yrke som kommunal- og moderniseringsminister. I denne talen kan bruken av «jeg» i enkelte tilfeller tolkes mer personlig. Selv om statsråden poengterer at nye statsborgere vil bidra til samfunnet gjennom «vekst, velstand og velferd», er han glad for at «mange nordmenn vil få nye naboer». Den

første er orientert mot subjektet som statsråd. Den siste fremviser et mer personlig subjekt. Poenget blir videreutviklet i talens avslutning hvor det ytres at:

«Kanskje har dere møtte [sic] noen som min gamle nabo. De som er skeptiske til dem de ikke kjenner, men som endrer syn bare de kommer på talefot med de nye naboene» (linje 66–67).

Nabodimensjonen er av personlig art, og bryter med karakteren hvor «statsråden er statsråd». Og selv om det i denne talen, i likhet med den forrige, er klart mest indikasjoner på karakter og stil orientert mot sosial rolle - er det her et tillegg av en personlig dimensjon. Til tross for det supplementet blir det likevel tydelig gjennom talens helhet at det er en bestemt form for karakter som skapes i disse to talene.

4.3.2 Den fornuftige statsråden

Ulike faktorer ved talen bygger opp under og videreutvikler subjeksposisjonen som ble fremmet i talen fra Spekterkonferansen. I det innlegget var mye orientert mot å sementere en bestemt sosial rolle, og plassen i et tydelig hierarki. Spor av dette finnes i markeringen på rådhuset også. Store deler av innlegget brukes nemlig på å fremstille taleren som en fornuftig og forstandig person, som kan forklare hvordan ting henger sammen for tilhørerne i salen. Dermed kommer det frem hvordan Kaarbø i talen distinkt jobber med å fremme talerens troverdighet. Ikke en personlig troverdighet, men en troverdighet knyttet til ministerposten, og gjennom fremvisning av kunnskap, forstandighet og velvilje bygger taleren opp sitt avledete ethos.

Fremfor å være i samklang med nyere retorisk forskning på «ethopoiia», altså det George A. Kennedy med flere har oversatt til «dramatisk karakter», er konstruksjonen av statsrådets karakter i disse talene orientert mot en klassisk forståelse av hvordan man kan bygge troverdighet. Det er tydelig hvordan det Kaarbø sa i intervjuet om å skrive for statsrådsrollen tar utgangspunkt i den tilnærmingen til konstruksjonen av karakter. Når Jens Kjeldsen i tillegg definerer ethos som «den oppfatningen en mottager har av en avsender på et bestemt tidspunkt» (2015, s. 199), så harmonerer det med graden Kaarbø har fortalt at både han, og de som er inkludert i formøtet er opptatt av tilhørerne. Støtte til det finner vi i talen på rådhuset hvor mange av ytringene kan plasseres i Aristoteles' underkategorier av ethos:

Talen «Nye Statsborgere»

Klassiske ethos-dimensjoner

Typologisert <i>Prinsipper og dyd</i> 1) Det følger rettigheter og plikter med et statsborgerskap, som et ansvarlig medlem av det moderne Norge. 2) Jeg håper at vi som samfunn kan se at dere er en ressurs og at dere bidrar
Typologisert <i>Forstandighet</i> 1) Norge trenger nye statsborgere 2) Norges befolkning er nemlig mangfoldig, sammensatt og fargerik. Bare innenfor Oslo og Akershus – er det store forskjeller. 3) Norge er summen av oss alle 4) Selv om dere i dag blir norske, betyr ikke det at dere skal gi slipp på historien og egen kulturell bakgrunn. Alle mennesker er summen av våre erfaringer. Jeg sier – ta vare på erfaringene deres, og bruk de aktivt 5) Vi lever godt med ulikhet så lenge vi er trygge på våre felles verdier og er enige om hva et moderne samfunn innebærer
Typologisert <i>Velvilje</i> 1) Jeg er glad for det valget dere har gjort 2) Jeg er glad for at mange nordmenn får nye naboer 3) Vi trenger dere! 4) Jeg beundrer dere for det valget dere gjør i dag

← Arete

← Fronesis

← Eunoia

fig. 2: Klassiske ethos-dimensjoner i «Nye Statsborgere».

Selv om talene vi har sett på i liten grad bruker tid på å fremme Jan Tore Sanners personlighet, så er det tankevekkende å se hvor mange av ytringene som kan plasseres i en mer typologisert og aristotelisk forståelse av karakterkonstruksjon. Talens budskap kan i korte trekk oppsummeres i at: «Norge er et mangfoldig land som er summen av oss alle – og som det tar tid å bli kjent med». Budskapet understøttes av talerens karakter med utgangspunkt i statsrådets sosiale rolle. Selv om det innledningsvis ble nevnt hvordan bruken av «jeg» tidvis har en mer personlig tone i denne talen fremfor den forrige, kan de ytringene også plasseres under forsøk på å skape velvilje hos tilhørerne. På den måten er det klart at den personlige karakteren selvfølgelig innebærer å ta høyde for den klassiske skapelsen av ethos, men det som er interessant her er hvordan summen av ytringene i talen(e) konstruerer en bestemt karakter jeg vil kalle: «den fornuftige statsråden».

Gjennom å fremvise forstand, velvilje og dyd sementerer statsråden sin sosiale rolle, og dermed sin karakter uten å være personlig. Som i talen til Spekterkonferansen blir karakteren her plassert over tilhørerne. I Spekterkonferansen var det et «vi» som skulle modernisere den offentlige sektoren. Noe av det samme kommer til syne i denne talen hvor talersubjektet fremstilles som en person som har god kjennskap til Norge, og som kan gi råd til tilhørerne: «Bruk derfor god tid til å bli kjent med det norske samfunnet» (linje 22). Selv om det er naturlig å trekke frem enkeltytringer, er det primært i den helhetlige komposisjonen

at konturene av denne karakteren kommer frem. Det er måten talerens ethos underbygges gjennom blandingen av pronomenbruk, stil og utforming som til slutt skaper bildet av en forstandig og kompetent taler. Som Aristoteles argumenterte for i *Retorikk*: når dette er noe som gjøres i talen, fremfor å handle om tilhørernes forutinntatte mening om taleren – skaper statsråden sitt eget ethos. Imidlertid er det ikke bare måten statsråden bygger opp argumentene sine på som konstruerer karakteren, talens stilistiske utforming er et minst like viktig aspekt i konstruksjonen av en bestemt karakter.

4.3.3 Talens stil

I innlegget til Spekterkonferansen bar talen preg av å være stilisert. Det strider i utgangspunktet med den konverserende stilen, som ifølge blant annet Kathleen Hall Jamieson (1988) og Anders Johansen (2003) preger dagens taleskrivningspraksis. Den konverserende stilen er egalitær i formen og i tillegg til å være muntlig i sitt uttrykk skaper en illusjon av et inkluderende fellesskap (Branham & Pearce, 1996, s. 424). En forklarende faktor på at den første talen var utformet mer dekorativt kunne være at samarbeidet mellom taleskriver og taler på det tidspunktet var ganske ferskt. Men, når talen på rådhuset har flere likhetstrekk med den første, anes det heller å være konturene av en bestemt stil.

Retorikk som verktøykasse

- 1) Kunnskap, ideer og kultur
- 2) Vekst, velstand og velferd
- 3) Men om vi ikke forstår alt, er det noe vi ikke kan misforstå
- 4) Likeverd, respekt for enkeltmennesket og individets rettigheter
- 5) Jeg tror. Jeg håper. Jeg håper.
- 6) Lover, regler og prinsipper for vårt frie demokratiske samfunn
- 7) Religioner, tradisjoner og meninger
- 8) For samfunnet, for grupper og for enkeltmennesker
- 9) Til det beste for fellesskapet, til det beste for de nærmeste og til det beste for dere selv

fig. 3: Stilistiske grep i «Nye Statsborgere»

Selv om det er tilfeller av den konverserende stilen i «Nye Statsborgere» som i: «Noen ganger går det tøft for seg. Ja, det kan være ubehagelig» (linje 59–60), er det markant flere ytringer som kan tolkes i retning av å ha en ornamenterende effekt. Som vist i figuren over så finnes

det blant annet åtte tredelinger, i tillegg til khiasmen (Eide, 2015, s. 82) i punkt nummer tre. Marie Lund skriver om denne stilistiske tilnærmingen at den assosieres med: «social rang og den sociale kontekst den presenteres i» (2013, s. 30).

I tillegg til enkeltytringene som er trukket frem i figuren over er talens rytme også med på å bygge opp under karakteren. Spesielt tydelig kommer det frem i talens midtdel hvor vi finner følgende passasje:

«Dette skal hjelpe oss alle i møte med hverandre. Slik at vi velger de rette. Dette skal også gjøre oss til et raust samfunn. Slik at vi sikrer likeverd, respekt for enkeltmennesket og individets rettigheter. Dette skal legge grunnlag for arbeid og deltakelse. Slik at vi sammen kan utvikle den velferden og velstanden som kjennetegner Norge» (linje 34–39).

Vekslingen mellom «dette» og «slik» skaper en A-B-A-B-rytme som vi kjenner til fra poesiens domene. I talen bidrar den til at rytmen får en lyrisk effekt. Fremfor å være et uttrykk for den konverserende stilen vitner det om noe annet, og mer høytidelig. Den amerikanske taleskriveren Alan Perlman er kritisk til en slik stil og kaller det «speech speech». Spesielt mener han at politikere ofte uttrykker seg på denne måten, og at det ikke samsvarer med hvordan vanlige mennesker snakker (Bruss, 2011, s. 176). På samme måte mener Dionysios at: «All forms of pompous, outlandish, and contrived language are foreign to characterization» (2013, s. 46). Selv om det uten tvil kan argumenteres for at «vanlige mennesker» ikke snakker på denne måten, er det tydelig hvordan stilen i disse to talene har en konkret funksjon. Stilen er bare fremmed for karakterisering hvis karakter-begrepet i seg selv blir begrenset til å kun forstås som en form for plausibelt uttrykk for talerens indre personlighet.

Det Perlman og Dionysios ikke tar høyde for er at subjektsposisjonen *alltid* vil være konstruert. Troverdighet og autentisitet skapes i selve talen. Subjektet eksisterer ikke utenfor teksten. Derfor kan det virke som at en tanke om å presentere taleren som han eller hun «virkelig er» i større grad er en anmodning om å leve opp til visse trekk og idealer i talens utforming (muntlig stil, løs setningskonstruksjon), fremfor å være et bilde av et «ekte selv» som uansett bare finnes i språket. Med det i tankene er det interessant å se hvordan de to talene i analysen så langt har malt et konsistent bilde av «den fornuftige statsråden» basert på en utforming og stil som spiller på talerens sosiale rolle, fremfor å avvise talene fordi de ikke er «personlige» nok.

4.4 Tale til Landstinget

Den siste talen som analyseres av Jan Tore Sanner holder han i Kristiansand i februar 2016. Anledningen er at kommunesektorens interesse- og arbeidsgiverorganisasjon (KS) sitt øverste organ, Landstinget, er samlet. Det avholdes etter hvert lokalvalg, altså hvert fjerde år, og temaet denne gangen er «Utenforskap».

Det er her Kommunal- og moderniseringsministeren holder sitt innlegg. Denne talen holdes to uker etter den på Oslo rådhus, og dermed blir analysen kronologisk i sin fremgang. Siden dette er den tredje talen som analyseres er det hensiktsmessig å se den i dialog med det som har vært konsistent i de to forrige talene, nemlig et stilistisk orientert språk som bygger talerens troverdighet og fremmer: «Den fornuftige statsråden».

4.4.1 Innledning

I analysen av «Nye Statsborgere» ble innledningen trukket frem fordi den i tillegg til å forholde seg til klassiske krav om å skape velvilje også inneholdt en personlig bruk av «jeg». To uker senere, når statsråden taler til KS sitt Landsting er den dimensjonen borte. Innledningen her ligner den som ble skrevet til Spekterkonferansen, og avkrefter dermed til en viss grad mangelen på personlig dimensjon som et resultat av kort samarbeid. Både talen til Spekterkonferansen og denne talen benytter seg av en upersonlig form for det som på latin kalles *captatio benevolentiae* (Andersen, 2012, s. 36), formen for å skape velvilje hos tilhørerne tidlig i talen. De to innledningene følger samme oppskrift: først en identifisering og hyllest av *hvor* og *hvem* man snakker til, før en spesifisering av anledningsens overordnede tema.

«Hvordan modernisere Norge?», januar 2013

A) «Det er 20 år siden det som den gang het NAVO, ble etablert. Det har vært 20 år hvor jeg synes dere har vært med på å sette viktige problemstillinger på dagsorden»

B) «Som i dag, hvor tema er «veier til verdiskaping og velferd» (Vedlegg 4, linje 2–4).

«Landsting», februar 2016

A) «Velkommen til Landsting, en viktig arena for å drøfte spørsmål som angår det enkelte lokalsamfunn, og som dermed angår Norge»

B) «Slik dere har gjort under det kommunalpolitiske toppmøtet – der *utenforskap* var tema» (Vedlegg 6, linje 2–3).

fig. 4: Innledninger i «Hvordan Modernisere Norge» & «Landsting»

Vi ser hvordan disse følger felles oppskrift, og har samme budskap. Begge er rettet utad, mot tilhørerne. Selv om ingen av de er av personlig art, til tross for at det finnes et «jeg» i den første talen, så er de konsistente i form. Grunnlaget er åpenbart for lite til å være generaliserbart, men det er interessant at det finnes distinkte likheter i taler som holdes med over to års mellomrom. På samme måte som talene så langt til dels har samsvart med en klassisk forståelse av det å bygge talerens troverdighet lever disse innledningene opp til en antikk forståelse av å skape velvilje i talens innledning. Michael De Brauw skriver hvordan den innledende fasen, *prooimion*, skal informere, fange tilhørerens oppmerksomhet og vinne deres godvilje (2010, s 191). Det arbeidet legges det vekt på her, og i begge tilfellene får det forrang for en mer personlig tone.

4.4.2 Talens «jeg»

Som i de andre talene vi har sett på er det heller ikke i denne utpreget bruk av personlig pronomen. Der det forekommer er det enten i forbindelse med et litt mindre faglig språk, for å understreke statsrådens sosiale rolle eller spille på hans erfaring. Konsistensen i «jeg»-et blir dermed hvordan det fyller flere funksjoner, fremfor å være et distinkt uttrykk for en bestemt personlighet. Et eksempel på at «jeg» har en tydelig funksjon kommer tidlig i talen:

- «Jeg har vært kommunal- og moderniseringsminister i snart to og et halvt år. Jeg er mer sikker enn noen gang på følgende:
- Kommunene er avgjørende for gode velferdstjenester og sterke og trygge lokalsamfunn.
  - Vi må sette kommunene i stand til å møte disse utfordringene.
  - Kommunene er også viktig når vi skal omstille samfunnet for å skape de verdiene vi trenger for å få den velferden vi ønsker» (Vedlegg 6, linje 16–18).

Her spiller statsråden på den erfaringen han har som minister for støtte opp under argumentene som følger. En hvilken som helst person kunne ment at kommunen må settes i stand til å møte fremtidige utfordringer, og derfor får «jeg» her en spesiell funksjon. Det uttrykker statusen han har i den sosiale rollen som embetet medfører.

Når statsråden senere i talen argumenterer for å digitalisere den offentlige postløsningen er et argument at det kutter kostnader, og han ytrer at: «Jeg antar at han – og dere – har andre områder å bruke de pengene på enn til papir og porto «(linje 97). Bruken av personlig pronomen i den ytringen bryter opp talen, og er av mer konverserende art. En annen virkning enn hva bruken av «jeg» hadde i forrige eksempel. Det tydeliggjør at viktigere enn det kvantitative antallet er hva «jeg»-ets funksjon innebærer. I talene til Jan Tore Sanner er ikke bruken av «jeg» entydig med en personlig tilnærming (selv om det også har den

funksjonen i noen tilfeller). Heller tvert imot – gjennom å eksplisittgjøre seg selv tydeliggjør statsråden bare sin sosiale rolle i et hierarki hvor han står over tilhørerne.

4.4.3 Å være seg selv – som statsråd

Det som har kommet klart frem gjennom analysen av tre taler som ikke bare skiller seg temporært med tanke på når de holdes, men også i omfang og tematikk, er hvordan alle talene har et bestemt uttrykk. De har en distinkt stil. På spørsmål om i hvilken grad tanken om at offentlige personer skal «være seg selv» når talen holdes har påvirket taleskrivningsarbeidet svarer Kaarbø interessant nok at han ikke har merket noen utvikling.

«Jeg føler ikke at det påvirker taleprosessen på noen annen måte enn at når du skal snakke til en forsamling må du opprette en kontakt som gjør at de er interessert i å høre på hva du sier» (intervju 1, linje 122).

På mange måter er det forklarende for hvorfor det i talene finnes så mange eksempler på en tilnærming til det å bygge en tale, og derunder talerens troverdighet, som har utgangspunkt i en klassisk forståelse av retorikk. Talen til Landstinget er således intet unntak. Også her finnes det eksempler på ytringer som kan plasseres i de ulike dimensjonene av Aristoteles' ethos-begrep:

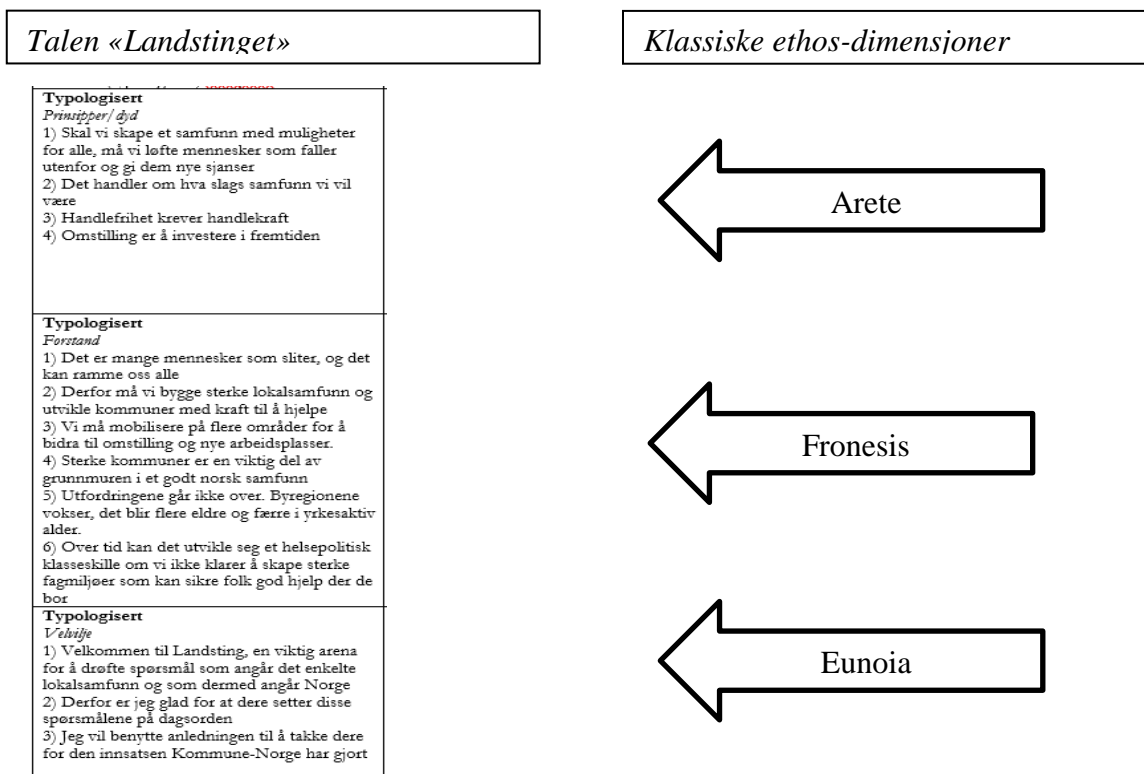

fig. 5: klassiske ethosdimensjoner i «Landstinget»

Dette er ganske likt det vi har sett i de andre talene, og da blir konsistensen i seg selv tankevekkende. Ser vi de isolerte enkelttekstemplene i sin helhet viser de tydelig hvordan talene følger et bestemt mønster for å bygge talerens karakter forstått som et troverdig, forstandig og vennlig innstilt talersubjekt. Når Kaarbø sier at det ikke er et skille mellom å snakke som Jan Tore Sanner og det å snakke som kommunal- og moderniseringsminister, i motsetning til hva vi skal se at både Aasmund Eide og Ragnhild Samuelsen svarer, stemmer det godt overens med hva vi finner i analysen. Kaarbø sier at: «han er en og samme person» (intervju 1, linje 116), og gjennom analysen blir det klart at med det så er det den sosiale rolle som er formende for talen, og dermed også talersubjektet. Talens overordnede hensikt er å kommunisere statsrådets politikk gjennom å fremstille ham som en troverdig taler.

4.4.4 «Fornye, forenkle og forbedre»

Det er et fast mønster for hvordan talen bygger opp talerens troverdighet, og det samme kan sies om stilnivået. Som nevnt tidligere passer det godt overens med hvordan Kaarbø omtaler retorikk som en «verktøykasse», og skriving som et «håndverk», og med toposen om «stilen som klesdrakt». Stilen i de tre talene er gjennomgående, til tross for at det er tre ulike settinger. Skreddersydd til den karakteren som selv blir tydeliggjort i talen. På mange måter blir det en reproduserende affære. Gjennom å løfte stilen til et nivå preget av tydelige retoriske figurer, og et rytmisk språk bygger det opp under rollen som «den fornuftige statsråden».

Retorikk som verktøykasse   1) Det er mange mennesker som sliter, og det kan ramme oss alle – Derfor må vi bygge sterke lokalsamfunn og utvikle kommuner med kraft til å hjelpe   2) Det handler om hva slags samfunn vi vil være – Derfor er jeg glad for at dere setter disse spørsmålene på dagsorden   3) Helse, trygghet og trivsel   4) Derfor har regjeringen – Derfor har vi styrket   5) Målet er at de som er flyktninger i dag, og som får bli i Norge, blir velfungerende samfunnsborgere i morgen   6) Handlefrihet forutsetter handlekraft   7) Forenkle, fornye og forbedre   8) Stat, kommune og innbyggere   9) Svart arbeid, frafall og passivisering   10) Nye løsninger, skape verdier og sikre velferd

fig. 6: Stilistiske grep i «Landstinget»

Det er påfallende mange av de stilistiske trekkene her som samsvarer med hva som ble vist i de to andre talene. Enumeratio-figuren har blitt et velkjent tegn for talene til Jan Tore Sanner, og punktet om å «forenkle, fornye og forbedre» fantes også i talen til Spekterkonferansen. Tilsvarende er den rytmiske figuren presentert i de to første punktene i ovennevnte figur (vedlegg 6, linje 6–9) lik den i «Nye Statsborgere». Også her er det en A-B-A-B oppbygning hvor ytringen med «det» blir fulgt opp med «derfor» i den påfølgende.

Siden vi kan knytte stilen til karakteren blir også bruken av retoriske figurer relevant fordi det bidrar til å sementere forståelsen av talersubjektet. Som nevnt så påstår Alan Perlman i intervjuet med Kristine Bruss at «vanlige folk ikke snakker på den måten» (2011, s. 176), men det blir litt av poenget her. Når statsråden i denne talen sier at vi må «skape de verdiene vi **trenger** for å få den velferden vi **ønsker**» eller at «**handlefrihet** forutsetter **handlekraft**» (linje 17 & 63), så er det nettopp fordi han bevisst ikke fremstår som «vanlige folk». Som Kaarbø selv sier: «Statsråden er statsråd» (intervju 1, linje 122).

I motsetning til hvordan Aristoteles i *Retorikk* implisitt forfekter et syn hvor stilen er underordnet tanken, og i beste fall underbygger argumentasjonen, kommer det frem i analysen av disse talene at tanke, stil og karakter ikke så enkelt kan skilles. Konstruksjonen er dynamisk. Stilnivået og talens utforming støtter ikke bare argumentene, men har også en tydelig funksjon i å fremme en bestemt karakter.

4.5 «Statsråden som statsråd»

«Because different relationships between individuals may be marked by differences in the ways in which they speak to each other, conversational or oratorical forms of talk may be strategically employed to suggest or enact the alteration of relationship between speaker and audience» (Branham & Pearce, 1996, s. 423).

I de tre talene bekreftes mye av hva Agnar Kaarbø redegjorde for i intervjuet. Og det er spesielt to funn som peker seg ut. For det første er det fortrinnsvis statsrådets sosiale rolle, fremfor Jan Tore Sanners personlighet, som kan sies å være det prekære i utformingen. Pronomenbruken understøtter talerens posisjon i relasjon til ulike skisserte (og tekstlig realiserte) fellesskap. For det andre har talene en distinkt stil som uttrykkes gjennom en ornamentisk forståelse av språket. Også dette i tråd med Kaarbøs metafor om «retorikk som verktøykasse» og «skrivning som et håndverk». Talen er preget av klassiske retoriske virkemidler som tredelinger, gjentakelser og alliterasjon. Til tross for at dette ikke overlapper i særlig grad med det som har vært en strømning innenfor taleskrivningsdiskursen i moderne

tid, nemlig den konverserende stilen, og tanken om at «kunsten er å skjule kunsten», er det for enkelt å avvise talene som eksempler på konstruksjonen av karakter bare fordi Jan Tore Sanner ikke kan sies å leve opp til hypotesen om at statsråden «skal være seg selv».

Mer interessant er det å redegjøre for to poeng. Det første handler om at fremfor å forsøke å kartlegge *hva* det vil si «å være seg selv» og hvorvidt Kaarbø gjør dette på vegne av Sanner er det relevant å beskrive hva slags karakter som blir skissert med et deskriptivt utgangspunkt. Det andre handler om å se talene til Agnar Kaarbø i sammenheng med De Jong & Andewegs arbeid i Nederland med å undersøke taleskrivningens utvikling ved hollandske departement.

4.5.1 Teksten skaper mannen

Selv om analysen av stilen i talene til Jan Tore Sanner viser hvordan det skiller seg fra det «naturlige språket» som Lysias belaget seg på, og som Alan Perlman identifiserte som et viktig trekk ved å konstruere talerens karakter, så er jeg ikke fullstendig enig i det Bruss skriver om at: «Without this natural, personal style, speeches may lack authentic-sounding characterization – or characterization period» (2011, s. 176). Når Agnar Kaarbø utformer talen er det med en tydelig tanke om statsrådets sosiale rolle. Stilen blir et virkemiddel for å posisjonere talerens karakter internt, gjennom en realisering av de fellesskapene som allerede er tatt for gitt, og eksternt ved å tydeliggjøre maktforholdet og asymmetrien mellom taler og tilhører. Branham & Pearce skriver hvordan taleren «rammer inn»: «their remarks by locating them in particular patterns of relationships between speaker and audience» (1996, 424). Selv om de i sin artikkel viser hvordan den konverserende stilen skaper en forestilling av et egalitært fellesskap, så mener jeg at stilen som har kommet frem i analysene er like bevisst, og fyller de samme funksjonene. William Fortenbaugh (1992) lanserer i artikkelen «Aristotle on Persuasion Through Character» en treleddet analysemodell basert på en aristotelisk forståelse av hvordan overbevisning foregår gjennom karakter. Ifølge ham kan det enten skje gjennom talerens karakter, i talens disposisjon eller i de isolerte argumentene. Jeg vil argumentere for at min analyse tidvis motbeviser en slik rigoristisk inndeling. Når Kaarbø fremstiller den «den fornuftige statsråden» er det hvordan disse elementene står i dialog med hverandre som er interessant. Fremfor å stå i motsetning, kan de sees som ressurser som bygger opp under samme subjektsposisjon.

Statsråden er ikke likestilt med tilhørerne, og må ifølge Kaarbø snakke som det er «naturlig» for en statsråd å snakke. Men heller ikke dette er «naturlig» i ordets rette forstand.

Hos kommunal- og moderniseringsministeren er det hele tiden en balansegang mellom klassiske krav til konstruksjonen av talerens troverdighet og en stilistisk utforming som samsvarer med karakteren som skapes. Gjennom analysen har jeg tydeliggjort hvordan statsrådsposisjonen er en retorisk konstruksjon som opprettholdes og videreutvikles i talene.

Med en konstitutiv tilnærming kan vi si at «style as dress» og «style as man» like mye handler om konstruksjonen av identitet, bare på ulike måter. Statsråden som sosial rolle er like mye en retorisk skapelse som det «å være seg selv» er. Som Charland skriver:

«Burke moves towards collapsing the distinction between the realm of the symbolic and that of human conceptual consciousness. From such a perspective, we cannot accept the «givenness» of «audience», «person» or «subject», but must consider their very textuality, their very constitution in rhetoric as a structured articulation of signs. We must, in other words, consider the textual nature of social being» (1987, s. 137).

I diskursen om taleskrivning innenfor retorisk litteratur er det derfor lite hensiktsmessig å anskue den sosiale konstruksjonen av identitet som kun forbeholdt stilidealet om «å være seg selv». Når Charland redegjør for hvordan vi ikke kan akseptere subjektet som en gitt størrelse, men heller finne tegn til dens sosiale eksistens i det tekstlige, så er «den fornuftige statsråden» i Jan Tore Sanners taler like mye en subjektsposisjon som skapes og utvikles over tid, som andre subjektsposisjoner som er mer i tråd med det som oppleves å være «personlig». Vår oppgave som retorikere blir dermed i større grad å kartlegge og vurdere praksisen og derunder også forstå ulike tilnærminger til det å skrive taler for andre enn å kun vurdere hvorvidt de er etisk forsvarlige.

4.5.2 Profesjonaliseringen av taleskriving

I «Professionalizing Speech Production» går De Jong & Andeweg (2011) kvantitativt til verks og ser på talenes tekstlige utvikling i takt med profesjonaliseringen av kommunikasjon. Gjennom å undersøke et stort talekorpus hos to ulike departement i Nederland ser de at selv om det er forskjeller i hvordan talene utformes så er det også noen slående likheter i den moderne taleskrivningen; talene er kortere, setningene er kortere og antallet retoriske figurer har økt sammenlignet med tiden før taleskrivning ble en utbredt praksis (2011, s. 179). I den konteksten er det interessant å se hvordan Jan Tore Sanners taler passer inn. I og med at sammenligningsgrunnlaget til De Jong & Andeweg er fra tiden da talerne i stor grad skrev talene selv blir det ikke helt nøyaktig, fordi det er vanskelig å vite hvordan en tale hadde sett ut hvis Jan Tore Sanner skrev den selv. Men, det er som er relevant er hvordan mye av det vi

finner i Kaarbøs taler sammenfaller med profesjonaliseringen i Nederland. I Haag blir innledningen og «the appropriate addressing of the target audience» av taleskriverne utpekt som to viktige faktorer i utformingen av en tale (2011, s. 163). I mitt intervju ble det klart hvordan formøtet, som bestemmer talens budskap, legger stor vekt på hvem som sitter i salen når statsråden holder talen. Tekstanalysen har også vist hvordan innledningen i alle de tre talene gjør en sentral jobb i å forme talerens ethos. Det finnes selvfølgelig også eksempler fra talene som ikke stemmer overens med funnene til Andeweg & De Jong. Eksempelvis er det en god del lange setninger i talene til kommunal- og moderniseringsministeren, men tendensen peker på at talene til en viss grad er skrevet slik den «profesjonelle talen» i Nederland ser ut.

4.5.3 Stil og karakter

Når Kaarbø i intervjuet forteller om hvordan det grunnleggende sett handler om «de samme grepene» når en tale skal utformes, uavhengig av talersubjekt, har det kommet tydelig frem gjennom analysen hvordan dette ikke er orientert mot en rådende forestilling om hva som er talerens indre karakter. Retorikk er en «verktøykasse» og stilistisk så følger talene til Jan Tore Sanner de klassiske kravene til språklige dyder (lat. virtutes elocutionis), som består av korrekthet (puritas), klarhet (perspecuitas), kunstnerisk skjønnhet (ornatus) og det passende (aptum) (Kjeldsen, 2015, s. 195). Disse kravene støtter opp under talerens ethos, og fremviser ham som en forstandig og troverdig taler. Aptum er relevant å ta en nærmere titt på, fordi til en viss grad vil jeg argumentere for at det i analysen viser seg at karakteren og stilnivået i statsrådets taler sirkulært reproducerer hverandre.

4.5.4 Eksterne aptum

Aptum blir oversatt til «det som passer seg», og Jens Kjeldsen skiller mellom det eksterne og det interne aptum (2015, s. 71). Førstnevnte handler om et passende forhold mellom taleren og talen i tillegg til emnet, tilhørerne og talesituasjonen. Hvis ikke talen tar høyde for de ulike faktorene risikerer talen å ikke være overbevisende samt i verste fall skade avsenderens troverdighet: «Det taleren sier og måten han sier det på må være avpasset slik at både han og talen virker mest mulig overbevisende» (Kjeldsen, 2015, s. 71). Basert på fem ulike faktorer som Cicero redegjør for i *De Oratore* utformer Kjeldsen et pentagram:

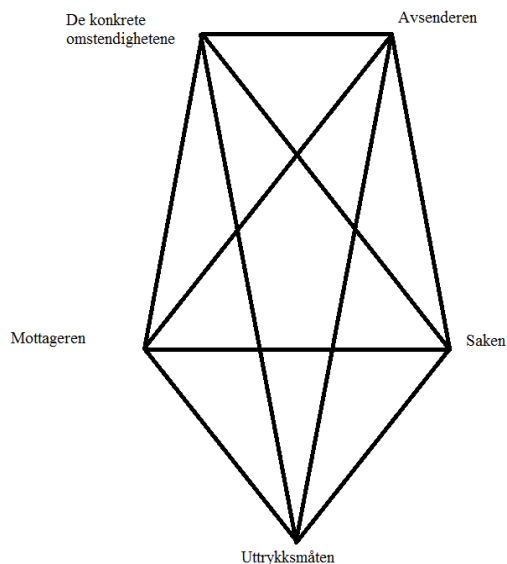

fig. 7: Det eksterne pentagrammet (Kjeldsen, 2015, s. 73)

Når taleren tar høyde for disse fem faktorene, påpeker Kjeldsen, så er talen passende (2015, s. 73). I denne analysen har fokuset primært vært på avsenderen og uttrykksmåten, og det som er slående er hvordan stilen og subjektet både skaper og forutsetter hverandre. Kjeldsen plasserer i utgangspunktet stil (*elocutio*) under det interne *aptum*, men jeg vil argumentere for at i tilfellet med kommunal- og moderniseringsministeren er stilen en like stor del av den konstruerte avsenderen og uttrykksmåten, som den er situasjonsbetinget. Når alle tre talene maler et bilde av «den fornuftige statsråden» gjennom en klassisk tilnærming til hvordan man bygger talerens troverdighet, må nødvendigvis stilnivået også passe karakteren som portretteres. Den tekstlig realistiske statsrådsrollen forutsetter et stilnivå hvor de retoriske figurene og det velformulerte språket støtter opp under karakterens konstituerte *ethos*.

På den andre siden så er «den fornuftige statsråden» i disse tre talene også et resultat av stilen. Stilnivået blir et uttrykk for talerens sosiale rolle og plasserer ham i et hierarki. Å spille en annen rolle enn den som stilnivået legger opp til vil ikke være i samsvar med hva som er *aptum*. Carsten Madsen sier at:

«The *ethos* produced by speech is an otherness, a persona or mask that the speaker assumes for the occasion in an attempt to meet the particular circumstances with the appropriate display of virtues and other character traits» (2013, s. 3).

Den persona som Jan Tore Sanner formidler både forutsettes og skapes gjennom talens stil og dens konstituerte *ethos*. Når Kaarbø er opptatt av at «statsråden er statsråd» (intervju 1, linje 122), og at han skal «snakke som det er naturlig for en statsråd å snakke» (intervju 1,

linje174) er det like mye en subjektsposisjon som skapes, gjøres og videreutvikles i hver eneste tale.

Dermed blir det klart at når Kristin Skåleskog i sin masteroppgave finner at taleskriverne er opptatt av taleren skal «være seg selv», selv om Jan Tore Sanner ikke lever opp til det idealet, viser analysen så langt at det potensielt også må forstås som en retorisk konstruksjon basert på visse stilistiske trekk. Opplevelsen av det personlige og autentiske uttrykket handler muligens mer om å forholde seg til ordvalg, setningsstruktur og bruken av personlige anekdoter enn det er et faktisk uttrykk for talerens «indre selv». I talen skapes det alltid en karakter.

5 Om å stille taleren i et best mulig lys

Åsmund Eide jobber som taleskriver for kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen og tiltrådte i oktober 2013. Det innebærer at Røe Isaksen er den første statsråden som Eide skriver for og gir denne analysen en annen tilnærming enn i tilfellet Agnar Kaarbø. Imidlertid har Eide vært delaktig i en endring i taleskrivningsprosessen ved kunnskapsdepartementet og har dermed erfaring fra ulike strukturelle tilnærminger til selve prosessen. Først vil jeg gjøre rede for noen hovedtrekk av hva som kom frem i intervjuet med Eide. Mange av refleksjonene egnes best til å belyse aspekter ved selve talene, men noe av det vi samtalte om kan være beskrivende for hele taleskrivningspraksisen hos Kunnskapsdepartementet, og ikke minst en representasjon for Eides generelle syn på taleskrivning. Deretter blir det gjort en analyse av karakterkonstruksjonen i tre taler han har skrevet for kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen. Funnene vil diskuteres i lys av de teorien det har blitt redegjort for, i tillegg til refleksjonene Eide gjør seg i intervjuet.

5.1 Taleskrivningsprosessen – «Den gyldne middelvei»

Tidlig i intervjuet med Eide kommer det frem at Kunnskapsdepartementet har lagt om hvordan taleskrivningsprosessen foregår. Tidligere hadde taleskriverne fått et utkast fra den fagavdelingen som best egnet seg til å si noe om temaet, og taleskriverens oppgave var i grove trekk å lage en ny innledning og avslutning. Da sikret man seg at talen ikke inneholdt noen feil, og at alle fakta var på plass. En virkelighetsskildring vi kjenner igjen fra Steensbech-Lemées beskrivelse av Danmark hvor det viktigste var et lavmælt og nøkternt språk (2005), eller som Iver Neumann beskriver talearbeidet i det norske Utenriksdepartementet: «A speech that the entire Ministry may stand for» (2007).

Ved at kommunikasjonssjefen i Kunnskapsdepartementet la om taleskrivningsprosessen ble hierarkiet imidlertid snudd på hodet. Når jeg i intervjuet forklarer hvordan empiriske undersøkelser har vist at taleskriveren i mange sammenhenger må forholde seg til, og er underlagt fagavdelinger som insisterer på at talen må inneholde visse momenter innrømmer Eide å kjenne seg igjen:

«Det der er nok en av grunnene til at vi la om. Det er ikke noe tvil om at jo mer en fagavdeling har skrevet selv jo mer eierforhold føler de til talen (...) måten vi gjør det på nå har styrket vår rolle til å si «sorry, men det blir ikke sånn»» (intervju 2, linje 438–448)

Etter omleggingen av taleskrivningsprosessen har utformingen i mye større grad blitt taleskriverens anliggende. Selv om det er litt avhengig av hvor viktig man kategoriserer hver enkel talesituasjon, sitter taleskriveren i utgangspunktet med teksten fra start til mål. Det hele begynner med at når taleoppdraget tikker inn så arrangeres det et møte hvor man stiller spørsmål som er med på å tydeliggjøre hva som burde være talens overordnede budskap, og der:

«Snakker vi litt om hva som er avgjørende å få frem. Hvor viktig er talesituasjonen? Deretter kan jeg be fagavdelingene om innspill, men så lager jeg talen selv» (intervju 2, linje 16–22).

Dermed ser vi hvordan makten i Kunnskapsdepartementet er tydelig fordelt. Det er taleskriveren som utformer talen, og selv om det er med støtte fra fagavdelingene er det i siste instans taleskriveren som har muligheten til å si hvordan ting blir, før talen leveres til statsråden. En klart friere rolle enn hva som har vært praksis i andre relevante undersøkelser det har blitt redegjort for. Ved å la talens utforming være taleskriverens ansvar unngår man at det kollaborative eventuelt legger begrensninger for hva talen kan være, som Bormann advarte mot. Ved at utformingsansvaret plasseres i Eides penn blir det hans oppgave å finne det han selv omtaler som «knagger» som forklarer budskapet fremfor «40 ting som fagavdelingene vil at statsråden skal si til rektorene» (intervju 2, linje 430).

Dermed kan spørsmålet som Eide stiller seg innledningsvis når han får et taleoppdrag om «hva som er viktig å få frem» tolkes på en annen måte enn som at talens «hva» bare er logos-orientert. Implisitt i den forståelsen ligger at det å få frem noe innebærer mer enn bare fakta, statistikk og tall. Det handler om noe annet enn bare hva fagavdelingen ønsker at statsråden skal si til rektorene. Talens formål blir å stille Kunnskapsministeren i et best mulig lys: «Ved å gjøre en god tale tror jeg at flere av de i salen synes statsråden virker grei, selv om de kanskje ikke er enige med ham politisk. Det er målet» (intervju 2, linje 35).

I tillegg til at talens budskap ikke nødvendigvis kan oppsummeres i fakta eller statistikk åpner refleksjonene til Eide opp for at talene kan ha en personlig dimensjon som fyller en bestemt funksjon. Det er noe i måten talen som helhet utformes på som kan bidra til at «statsråden virker grei». Eides penn blir det som samler polyfonien av stemmer. Ulike innspill skal bli til en konkret tale som stiller kunnskapsministeren i et best mulig lys og som Eide selv sier: «Vi prøver å finne den gyldne middelvei» (intervju 2, linje 461).

5.1.1 «Da ville han snakket til en ganske smal gruppe mennesker»

Når vi i intervjuet snakker om stilens innvirkning på konstruksjonen av talerens karakter kommer vi inn på talerens troverdighet. I det synet sier Eide noe som er i samklang med hva Aristoteles skrev om ethos i *Retorikk*. Hos Aristoteles kom det frem at tanken sto øverst, og talerens troverdighet ble tidvis vurdert med negativt fortegn. Med andre ord dreide troverdighet og stil seg om å matche talerens tanke og typologiske trekk. Målet handler om å ikke bli mistenkelig, men fortrinnsvis tillegge taleren en *passende* stil. På samme måte mener Eide at talerens troverdighet ikke alltid kan justeres:

«Det [ethos] er kjempeviktig, men ikke alltid så lett å gjøre noe med (...) Statsråden kommer inn med en pakke og da er det grunnleggende ting du må forholde deg til. Han må i det minste ikke si noe feil» (intervju 2, linje 83–91).

Selv om tanken om at statsråden «kommer inn med en pakke» strider med forståelsen av avledet ethos som det tilhøreren optimalt sett skal forholde seg til, er det et faktum at taleren i realiteten alltid vil måtte ta hensyn seg til allerede eksisterende narrativ. Jens Kjeldsen skriver i *Retorikk i vår tid* at dette med aristoteliske øyne vil være et «ikke-retorisk bevismiddel» (2015, s. 125). Likefremt er det noe taleskriveren må forholde seg til i den praktiske hverdagen. Tilhørerne i de ulike situasjonene vil antageligvis ha et bilde av statsråden, og som Eide selv formulerer det: «Det er nok en kjensgjerning at mange av de barnehageansatte i Utdanningsforbundet ikke stemmer Høyre» (intervju 2, linje 97). På spørsmål om hva som er mulig å gjøre i en slik situasjon svarer Eide at løsningen ligger i å: «Overraske dem med kunsten» (intervju 2, linje 107). Det er interessant fordi Eide på den måten kobler talerens innledende ethos til den troverdigheten som taleren selv skaper i talen. Ikke bare gir det muligheter til taleskriveren, men det åpner også opp for forståelsen at ethos er en dynamisk størrelse i kontinuerlig endring:

«Innledende ethos er viktig fordi den er utgangspunktet for mottagernes fortolkning av det du sier. Men selv om den legger grunnlaget for talerens troverdighet, kan taleren stadig gjennom sin fremtreden og det han sier, bearbeide troverdigheten i selve situasjonen. Her skaper han så å si en ny troverdighet» (Kjeldsen, 2015, s. 127).

Ved at taleskriveren former talerens *avledete* ethos påvirker det i tillegg talerens fremtidige *innledete* ethos. På den måten blir det viktig å forstå hele ethos-størrelsens dynamiske karakter for å kartlegge hvilke muligheter som finnes for å konstruere talerens karakter.

Noe annet som kommer frem gjennom at Eide knytter fakta opp mot talerens troverdighet er hvordan karakteren påvirkes av talens helhet, og ikke bare konstrueres i

enkeltsegmenter. De fakta som presenteres må være riktige. Troverdigheten svekkes hvis taleren sier noe som ikke stemmer – men det i seg selv er ikke nok. Anders Johansen påsto i *Talerens troverdighet* at opplevelsen av det autentiske, som en del av talerens karakter, ofte befinner seg i en annen sfære enn dikotomien sant/falskt (2003, s. 93). Når vi i intervjuet kommer inn på spørsmålet om autenticitet bekrefter Eide noe av det samme til tross for den innledende bemerkningen om at talen ikke må inneholde feil. I konstruksjonen av statsrådets karakter er det ikke bare fremvisningen av talerens indre kjerne som skaper et levende talersubjekt. Tidvis kan det i realiteten være motsatt: «Hvis statsråden bare skulle snakke om ting som han var superopptatt av så ville han ha snakket til en ganske smal gruppe mennesker» (intervju 2, linje 198–200). Det samme gjelder på et tekstnært nivå hvor en opplevelse av at taleren er «personlig» strider med hva som ville vært realiteten hvis taleren i kunnskapsministerens tilfelle de facto skulle «vært seg selv».

«Når statsråden lager taler selv skriver han veldig lange setninger (...) det er en teknisk ting, men etter at jeg ble taleskriver har det blitt mye tydeligere for meg at formen er det som i veldig stor grad er avgjørende» (intervju 2, linje 166–180).

I boken *Speechwright* av William F. Gavin, som var taleskriver for Richard Nixon, bruker han tid på å redegjøre for at uansett hvor fine ordene er på papiret – dør talen hvis de ikke kommer fra talerens indre (2011, s. 15). I intervjuet med Eide kommer det frem et tankesett som er delvis motsatt. For å stille statsråden i et best mulig lys vil det, for ham, være kontraproduktivt å forholde seg til taleren som et ferdig og statisk subjekt som skal imiteres i talen. Da Ernest G. Bormann tidlig på 60-tallet kritiserte taleskrivningspraksisen i USA var det nettopp en kritikk som tok talerens indre kjerne for gitt. Det var ved å fremstille taleren som en annen enn «den han egentlig er» som gjorde taleskriveren uetisk, og som holdt tilhørerne for narr. Spesielt kom det til uttrykk gjennom talens stil. Stilen skulle helst avsløre: «The author's true self, that indefinable quality which makes his words glow and shine», og taleskriveren måtte dermed innse viktigheten av å benytte en stil som er: «appropriate to the speaker. He makes every effort to adapt his language to the personality of his client» (begge sitatene, Bormann, 1960, s. 286).

I intervjuet er det et alterert taler-sentrert tankesett som kommer til syne. Eide forteller at for å fremstille taleren i et så godt lys som mulig må han tidvis tone ned statsrådets «egentlige» stil og interesser. Lange setninger og smale temaer blir dempet til fordel for kortere setninger, lettere språk og et fokus på talens form. Samtidig må taleskriveren ta høyde for de allerede eksisterende narrative som inngår i statsrådets «pakke». Det ikke-retoriske

bevismiddelet er avgjørende for å kunne fremme et mest mulig formålstjenlig avledet ethos i talen.

5.2 «Derfor vil jeg fornye den generelle læreplanen»

Den første talen som det skal ses nærmere på er en tale som kunnskapsminister Torbjørn Røe Isaksen holder på Litteraturhuset i Oslo i anledning lektorkonferansen 2016. Talen holdes 17. november og er det siste innlegget som holdes på konferansen. Siden innlegget holdes i 2016 så er det stund siden taleskrivningsprosessen hos Kunnskapsdepartementet ble omkalfatret fra å være et endringsarbeid til at taleskriveren i større grad fikk ansvar for hele den tekstlige utformingen. Talen har fått tittelen «Derfor vil jeg fornye den generelle læreplanen» og handler om skolens doble samfunnsoppdrag: «utdanning og dannelse».

5.2.1 Humor og identifikasjon

En gjennomgående tanke fra Eide i intervjuet er at talen burde utformes på en måte som medfører at segmenter som preges av fakta og statistikk som er nødvendige for å frem talens budskap, blandes med virkemidler med funksjon å vekke tilhørernes interesse:

«Du kan brette opp enkeltdelene som må være der med at han forteller en historie eller sier noe litt halvmorsomt – skaper en form for temposkifte» (intervju 2, linje 188–190).

Det kommer også frem i talens innledning. Et interessant aspekt ved innledningen i denne talen er at den ikke følger den klassiske oppskriften om å skape velvilje hos tilhørerne gjennom blant annet en anerkjennelse av deres tilstedeværelse, eller en verdsettelse av å bli invitert. Talen begynner rett på sak, men vekker oppmerksomhet av andre grunner. For å få frem det siteres den i sin helhet:

«Skolens doble samfunnsoppdrag er utdanning og dannelse. Faglig kunnskap og skolens dannelsesoppdrag utfyller hverandre. For å kunne delta i samfunnsdebatten, må man kunne lese og skrive. For å avsløre tvilsom tallbruk, trenger vi regneferdigheter. For å forstå presidentvalget i USA må vi ha forståelse for historie og samfunnskunnskap – og muligens psykologi» (Vedlegg 7, linje 1–5).

Når Torbjørn Røe Isaksen i dette avsnittet legger til kommentaren om psykologi bruker han humor på en måte som presumptivt skaper velvilje blant tilhørerne. Humorens rolle i retorisk forskning er ganske underbelyst i denne oppgaven, men sammenhengen mellom humor, språk og kognitive funksjoner har vært av interesse for mange tenkere. Deriblant Immanuel Kant

som i *Kritik der Urteilstkraft* påpeker at: «Skratt är en affekt som beror på att en spänd förväntan förvandlas till intet» (2003, s. 176). Når Røe Isaksen taler til tilhørerne på lektorkonferansen er det ikke nødvendigvis en «spent forventning som forvandles til intet» i kommentaren om Donald Trump, men det er en forvandling og noe uventet. Et brudd med hensikt å skape det «temposkiftet» som Åsmund Eide omtalte som en viktig del av talens utforming.

Tekstnært inngår ytringen i en tredeling. Ved å bruke humor i en retorisk figur blir bruddet tydeligere. Når taleren påbegynner en oppramsing av tre punkter som skal fremvise hvordan utdanning og dannelse henger sammen forventes det antageligvis faglig solide argumenter – basert på eksisterende narrative knyttet til taleren.. Det kan nemlig tenkes at kulturministerens sosiale rolle i seg selv forsterker bruddet ytterligere. Statsrådets yrke er en markant del av hans innledete ethos, og når han skal holde talen står han over tilhørerne i et asymmetrisk forhold. Tilhørerne har en forventning om statsråden basert forut for talen, og innledningen brukes til å realisere den karakteren. Men, dette er ikke bare relevant i innledningen. Store deler av talen brukes til å bekrefte kunnskapsministerens innledete ethos med utgangspunkt i hans sosiale rolle. Og det er i talen at karakter, ifølge Aristoteles, blir et retorisk bevismiddel. Figuren under viser eksempler på ytringer som fremviser en forstandig taler», i tråd med en klassisk forståelse av hvordan ethos skapes:

Typologisert <i>Forstand</i>   1) Vi er inne i en tid med store endringer. Det norske samfunnet blir mer mangfoldig, hverdagen og arbeidslivet forandrer seg, ikke minst på grunn av ny teknologi. Våre barn skal forberedes på et samfunn hvor mye vil være annerledes enn i dag.   2) Skolen skal ta vare på en kjerne som ikke endres over tid – noen felles verdier og et fundament av kunnskap – men samtidig endre seg i takt med nye tiders krav   3) Vi trenger en generell del som tar verdiene inn i skolehverdagen. Den skal sikre respekten for hver enkelt elevs menneskeverd og verdi i alle timer i alle fag. Likeverd og likestilling skal gjennomsyre all opplæring. Demokrati skal være mer enn opplæring om, det skal også være deltakelse og medvirkning   4) Slike dilemmaer krever et profesjonelt skjønn og et bevisst verdisyn som ingen statlige dokumenter kan løse

fig. 8: Argumenter som bygger opp en forstandig taler.

Men, hvis det er et brudd som skaper temposkifte som Eide ønsker å oppnå, hvorfor brukes ikke vitsen om Donald Trump senere i talen – *etter* at han har posisjonert seg som en forstandig taler som samsvarer med hans innledete ethos? Med et konstitutivt perspektiv på

dette eksempelet vil jeg argumentere for at poenget Eide gjør i intervjuet om det noe kunstige skillet mellom innledet og avledet ethos implisitt blir adressert, og at humorbruken dermed kan sies å ha en bredere funksjon enn bare som et brudd eller temposkifte. Begge poengene er knyttet til identifikasjon.

For det første kan humoren sies å bryte ned det innbilte sosiale hierarkiet som statsråden tar med seg inn i talen. Branham & Pearce skriver hvordan utformingen av en tale ikke bare inkluderer «tokens of their implied orators and audiences, but [also] of the implied relationships between them» (1996, s. 435). Talens innledning anerkjenner og realiserer kunnskapsministerens innledete ethos og blir dermed en del av karakterkonstruksjonen. Grensene mellom innledet/avledet ethos viskes ut i samme stund som det virkeliggjøres. Ved å innlemme en vits om at det trengs psykologi for å forstå den amerikanske valgkampen plasserer statsråden seg på nivå med tilhørerne. At ytringen *oppleves* som humor bekrefter et felles tankesett i forsamlingen. Og det er det andre poenget. Gjennom å bruke humor, som imiterer den hverdagslige samtalen skaper Røe Isaksen en illusjon av en egalitær samtale. Lykkes han med det vil også rammeverket for talen endres. De ytringene som bygger opp under statsråden som en fornuftig taler blir ikke lenger ytret av en taler som skal fortelle noe til sitt publikum. John Shotter kaller dette i boken *Conversational Realities* en tredje form for kunnskapsformidling. Det handler ikke om «knowing that» eller «knowing how», men «knowing from» (1993, s. 19). Lykkes statsråden i å skape et egalitært rammeverk innledningsvis i talen vil potensielt ytringene som presenterer ham som en fornuftig taler forstås som felles kunnskap – det den italienske filosofen Giambattista Vico har kalt *sensus communis* (Schaeffer, 1990, s. 43).

Ytringen om at: «Demokrati skal være mer enn opplæring om, det skal også være deltakelse og medvirkning» (Vedlegg 7, linje 35) vil dermed ikke oppleves som noe tilhørerne blir opplyst om, men noe de sammen er enige om. På bakgrunn av det antyder jeg at talens tittel «Derfor vil jeg forny den generelle læreplanen» forstås best i tråd med hva Kenneth Burke foreslår som retorikkens hoveddomene fremfor *persuasio* nemlig *identifikasjon*. For at skapelsen av en illusjonær egalitær samtale skal lykkes må statsråden og tilhørerne nødvendigvis ta et asymmetrisk *a priori*-forhold for gitt. Dette omtaler Burke som det kompensatoriske forholdet mellom «identification» og «division: «If men were not apart from one another, there would be no need for the rhetorician to proclaim their unity» (1950, s. 22). Talens persuasive formål kommer i andre rekke, men spiller sammen med

identifikasjonsfaktoren. For å kunne overbevise må det være en eller annen form for identifikasjon i bunn, det samtykker også Jens Kjeldsen i:

«Retorisk kan vi bare flytte et menneske hvis vi i utgangspunktet møter mennesket på det stedet (*topos*) hvor mennesket står. Slik kan identifikasjon brukes som et *middel mot et mål*, til å overbevise og til å vinne sympati, stemmer og salgshall» (2015, s. 233).

Vitsen om psykologi realiserer talerens innledete ethos og aktualiserer det som en del av karakteren som skapes i talen. Samholdet skapes og realiseres i tekst, men at teksten er en del av et intertekstuelte nettverk tydeliggjør hvordan tidligere subjeksposisjoner spiller en sentral rolle. Talen starter aldri som et blankt ark, men eksisterer i dialog med tidligere og fremtidige tekster. Den intertekstualiteten underbygger det moderne ethos-begrepets dynamiske natur – ikke bare i en større kontekst, men også i den konkrete talen. En innledende vits kan dermed (in)direkte virkeliggjøre talerens karakter, det sosiale hierarkiet og være et fundament for argumentenes relasjon til karakter (og vice versa) videre i talen.

5.2.2 Stilens konstitutive funksjon

Talen til lektorkonferansen er ikke spekket med personlige pronomen. Det er få steder hvor statsråden eksplisitt bruker uttrykk som «jeg» eller «meg», og der han gjør det er det som oftest i relasjon til tilhørerne, forstått som «dere». Et eksternt «jeg» i dialog med «dere», fremfor som en intern og personlig karaktermarkør. Det betyr imidlertid ikke at markøren ikke har en karakteruttrykkende funksjon. «Jeg» blir et uttrykk for den typologiserte forståelsen, basert på hva det kan forventes at kunnskapsministeren burde si. Et tydelig eksempel finnes mot slutten hvor: «Både **dere** og **jeg** vet hvor viktig generell del er for skolen, for elevene og for lærerne» (Vedlegg 7, linje 56). Her brukes statsrådets karakter til å støtte opp under det innbilte fellesskapet som ble skapt innledningsvis. Et fellesskap som blir enda tydeligere i kontrast med tredjepersonene i skolen, elevene og lærerne. Dere og jeg blir til «vi».

Eide forteller i intervjuet at han i talens utforming er opptatt av hva han tror tilhørerne ønsker at statsråden skal si:

«Du kommer aldri til å skrive en tale som treffer alle, så målet må være å treffe de fleste. Da må du se på hvem du snakker til og hva de vil høre. I hvilken grad kan vi si det de vil høre?» (intervju 2, linje 135).

Innledningsvis så benytter Røe Isaksen seg av to ulike «vi» med tett mellomrom, og med ulik metonymisk betydning. Først kommer et «vi» forstått som Norges befolkning og samfunn i ytringen: «**Vi** er inne i en tid med store endringer» før den like etterpå endres til et «vi» forstått som regjeringen: «Det er 23 år siden generell del ble skrevet, og **vi** mener det er på tide med en ny» (linje 14).

Til tross for få personlige pronomener og et tidvis divergerende bruk av «vi» er det noe ved talens helhet som likevel fremmer konturene av en retorisk identitet, og et tydelig talersubjekt.

Style as dress
1) For å kunne, for å avsløre, for å kunne
2) Derfor står endringene regjeringen foreslår i skolens innhold på to like viktige ben
3) Tre ganger generell del
4) Likeverd og likestilling
5) Forståelse for forskjeller
6) Udemokratiske tradisjoner, holdninger og adferd
7) Dagens barn og unge blir fremtidens voksne
8) Den kompetente og trygge læreren. Hun
9) Lærere, skoleledere og skoleeiere
10) For skolen, for eleven og for lærerne
11) Hva vil vi så med en ny generell del?

fig. 9: Stilistiske grep orientert mot talerens rolle som statsråd.

Figuren over viser at talen har klare stilistiske trekk, og formuleringer som i punkt syv samsvarer med den antikke formen for *ethopoiia* som kom frem i blant annet *Progymnasmata* og hos Aristoteles. Stilen er et uttrykk for talerens sosiale posisjon, og velformulerte ytringer bygger opp en statsrådskarakter i talen. Dette var gjennomgående i talene til kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner, og fremkommer også her. Flyttes fokus imidlertid til de stedene hvor Torbjørn Røe Isaksen viker bort fra det stiliserte språket, og mot det taleskriver Åsmund Eide omtalte som ulike «temposkifte» får vi et interessant innblikk. De stedene hvor kunnskapsministeren bryter med den fremstilte statsrådskarakteren og eksempelvis bruker humor – som det finnes to eksempler av i talen til lektorkonferansen – skapes det en illusjon av noe personlig.

I de segmentene gir talen inntrykk av at taleren henvender seg til tilhørerne på et mer personlig plan enn fra den typologiserte stilen forstått som Marie Lunds topos om «style as dress». Imidlertid vil jeg argumentere for at også denne stilen en konstruksjon fremfor at

humorbruken viser Røe Isaksens «ekte selv». I «Ghosting Authenticity» skriver Kristine Bruss om hvordan Alan Perlman forsøker å fange klientens «unike stemme» gjennom en analysemodell som blant annet undersøker talerens verbale stil (2011, s. 168), tett knyttet til den romantiske tanken om «stilen som mannen». I talen til lektorkonferansen er de avsnittene som fremstår mer personlige i realiteten helt motsatt. Fremfor å fange Røe Isaksens stil er det avsnitt som bevisst går inn for å skape en annen tone. «Når statsråden skriver selv er det veldig lange setninger» (intervju 2, linje 166), kunne Eide fortelle. Det rimer imidlertid ikke med illusjonen av en personlig fremtoning. Den som fremmes gjennom en konverserende stil som ifølge Bruss blant annet inneholder «informal sounding contractions, simple syntax, conjunctions at the beginning of sentences, and colloquial expressions» (2011, s. 175). Dermed blir de ytringene i talen som begynner med «og» eller «men», samt konstateringen: «Bare for å understreke hvor lenge 1993 er siden» (Vedlegg 7, linje 15) et paradoks. Ved å ta avstand fra Røe Isaksens «egne» stil fremstår han personlig i talen. Dermed vil jeg påstå at det i talen skapes en *tredje stemme* eller et *tredje subjekt* – karakteren. Stilen i disse avsnittene kan ikke sees som hverken et uttrykk for talerens kjerne eller som en typologisert variant basert på eksterne trekk. Den er noe annet. Selv om all realisering av karakter foregår i teksten kan en dynamisk og konstitutiv forståelse av ethos-konstruksjon romme dette tredje subjektet som eksklusivt eksisterer i talen. Marie Lund skriver om en slik tredje topos at: «Taleskrivning er ikke først og fremst en forpligtelse på at reproducere en allerede etablert stereotypi» (2013, s. 37).

Analysen av Agnar Kaarbø og Jan Tore Sanner gjorde et poeng av hvordan en personlig stil like mye er en konstruksjon som «den fornuftige statsråden», og det samme viser seg her. Den konverserende stilen kan i mange tilfeller være «naturlig» og «ekte» - men i konstruksjonen av karakter er den i dette tilfellet bare et verktøy som *fremstiller* taleren som personlig, uavhengig av talerens indre selv. Det personlige blir en rolle som statsråden inntar og gjør til sin egen.

Carsten Madsen påpeker at taleskriveren uunngåelig blir den manifesterte *andre* i talen og at: «The speaker has to conceal or suppress the otherness of the speechwriter in his or her own voice» (2013, s. 2). At det til syvende og sist er taleren ansvar å «spille» dette tredje subjektet påpeker også Eide: «Du kan få hjelp til å konstruere autentisitet i talen, men jeg tror du må skape det selv. I stor grad er det knyttet til fremførelsen» (intervju 2, linje 213–217). Med målsettingen om at statsråden skal fremstå i et best mulig lys (intervju 2, linje 35), må taleskriveren finne en måte å balansere typologiserte trekk og hva «publikum ønsker å høre»,

med en allmenngyldig stil som tar for seg den helhetlige formen og tekstnære tilnærmingen for å bygge opp under et foreslått egalitært fellesskap.

5.3 Elever med lese- og skrivevansker

På Dysleksiens dag 8. september 2016 feiret Dysleksi Norge sitt 40-årsjubileum i Oslo. Organisasjonen er landsdekkende og arbeider tett med offentlige myndigheter samt private institusjoner for å ivareta interessene til mennesker med lese- og skrivevansker. Som Kunnskapsminister er skolen et helt sentralt tema for Torbjørn Røe Isaksen, og det er i den anledning at han ble invitert til å tale i organisasjonens jubileum. Talen åpner arrangementet og etterfølges av flere foredrag før det hele avsluttes med en gallamiddag på kvelden. Det er en gledelig markering, noe som også talen til Torbjørn Røe Isaksen bærer preg av.

5.3.1 Skapelsen av velvilje

I analysen av talen til lektorkonferansen ble talens innledning vektlagt fordi den var et tydelig brudd med en klassisk oppskrift på hvordan talens innledning kan brukes til å vekke velvilje hos tilhørerne. Gjennom analysen ble det også klart hvordan den atypiske innledningen hadde en karakterkonstruerende funksjon. Innledningen i talen til Dysleksi Norge følger en mer karakteristisk oppbygning hvor de to første ytringene henvender seg direkte til tilhørerne og anerkjenner talesituasjonen:

«Gratulerer med dagen og gratulerer med jubileet! Dere har gjennom 40 år vært en viktig pådriver for å sikre at skolen i større og større grad gir et skikkelig tilbud til elever med lese- og skrivevansker»
(Vedlegg 8, linje 1–2).

Dette er en typologisert innledning som tar utgangspunkt i kunnskapsministerens sosiale rolle. Den er orientert mot tilhørerne, men på en annen måte enn hvordan velvilje ble skapt i den forrige talen. Der hvor talen til lektorkonferansen er orientert mot samarbeid og statsråden blant annet ytrer at «vi trenger innspill fra dere» og «derfor er det viktig for meg at den skal bli noe dere er fornøyd med» (Vedlegg 7, linje 53 & 58), så er arbeidet med velvilje her mer en direkte hyllest – noe som er gjennomgående for talen:

Typologisert <i>Velvilje</i>   1) Gratulerer med dagen og gratulerer med jubileet! Dere har gjennom 40 år vært en viktig pådriver for å sikre at skolen i større og større grad gir et skikkelig tilbud til elever med lese- og skrivevansker.   2) Her har Dysleksi Norge gjort et viktig bidrag gjennom arbeidet med dysleksivennlige skoler.   3) Dere har bidratt til å sette klare krav og kjennetegn for hva det vil si å jobbe godt og langsiktig.   4) Se hvordan dere har bidratt til at vi nå har en skole som i langt større grad ivaretar elever som ikke lærer seg å lese og skrive like enkelt som andre.   5) Alt dette har dere bidratt til – dere har lagt press på skolene og på oss politikere. Fortsett med det – lykke til med dagen, jubileet og det videre arbeidet.

fig. 10: Ytringer orientert mot å skape velvilje i talen «Elever med lese- og skrivevansker».

Forståelsen for talesituasjonen kan være én forklarende faktor. Når kunnskapsministeren har som formål å forklare hvorfor han ønsker å fornye den generelle læreplanen i talen til lektorkonferansen kan vi definere det som en *deliberativ* tale, som Aristoteles klargjør på følgende måte: «Den politisk [rådgivende] talen skal enten anbefale eller fraråde noe (...) og angår fremtiden» (2006, s. 35). Innlegget som holdes hos Dysleksi Norge er i forbindelse med et jubileum, og er av mer *epideiktisk* art: «Dens funksjon er å uttale ros eller kritikk, og den har som mål å hedre eller å vanære mennesker og forhold i nåtiden» (Kjeldsen, 2015, s. 34). Vi ser dermed måten velvilje skapes på avhenger av og samsvarer med talerens egne definisjon av talesituasjon, men også hvordan den samme definisjonen former hvilke muligheter som finnes for å skape velvilje. Dette igjen vil påvirke hvordan konstruksjon av karakter foregår all den tid *eunoia* er en sentral del av *ethos*-begrepet.

5.3.2 Tekstnært

Talen til Dysleksi Norge er på fire A4-sider, og er dermed like lang som talen til lektorkonferansen. Når Mette Stoltenberg i sin masteroppgave intervjuer taleskrivere ved danske departementet finner hun at: «For flere taleskrivere gjelder det, at man er forholdsvis tilbakeholdende med at benytte et «jeg» i talerne» (2014, s. 57). Så langt viser min analyse at også i de norske talene er bruken av «jeg» beskjeden. Primært er det et «vi» med ulik metonymisk betydning som er den tekstuelle førstepersonsreferenten. Men, utelukker

mangelen av et «jeg» at talen kan være personlig? Ikke nødvendigvis, det avhenger blant annet av talens helhetlige utforming og vår forståelse av «personlig». Med et kvantitativt blikk kan vi i talen til Dysleksi Norge telle 14 forekomster av «vi» og bare ett tilfelle av et direkte personlig pronomen – «min». Basert på de tallene er det vanskelig å argumentere for at talen har en utpreget personlig dimensjon med utgangspunkt i et taler-orientert perspektiv. Talens hovedbudskap om at «dere gjør en viktig jobb, og regjeringen gjør sitt for å satse på god lese- og skriveopplæring» preger dens utforming og underminerer kanskje konstitusjonen av en tydelig retorisk identitet.

Det eneste stedet hvor kunnskapsministeren kommer med en personlig tilnærming er likevel interessant: «Sjefen min, for eksempel, har jo kommet ganske langt selv om hun vet veldig godt hvordan det føles å få mange røde streker i skrivebøkene» (Vedlegg 8, linje 9). På den ene siden er stilen lavmælt og konverserende, og kan dermed gi inntrykk av å være personlig og intim. Illusjonen av dialog kan fylle en bestemt funksjon:

«By writing in a way that mimics nature, both the general nature of ordinary conversation and the individual nature of the client, Perlman makes his clients seem like real people – interesting, authentic speakers who can relate to their listeners» (Bruss, 2011, s. 176).

Selv om jeg har opponert mot bruken av «naturlig» og påvist hvordan den konverserende stilen i kunnskapsministerens tilfelle står stikk i strid med taleskriverens oppfatning av hvordan Røe Isaksen ville ha skrevet talen selv, så finnes det en link mellom hvordan Bruss ovenfor beskriver Alan Perlman og eksempelet fra talen.

En ytring som skulle tatt høyde for en generisk tilnærming til karakterkonstruksjon basert på talerens yrke som statsråd kunne eksempelvis vært: «statsministeren har til tross for lese- og skrivevansker vist at det er mulig å oppnå store ting». På samme måte er heller ikke ytringen et uttrykk for kunnskapsministerens «indre selv» all den tid intervjuet med Eide kartla hvordan han blant annet foretrekker lengre setninger. Så hvordan blir en omskrivning av «statsministeren» til det mer dagligdagse «sjefen min», bruken av den pragmatiske partikkelen «jo» og konkretiseringen av «hvordan det føles å få mange røde streker i skrivebøkene» fremfor det mer abstrakte «dysleksi» personlig?

Samtidig som det ikke er en *personlig* ytring per se, er det like lite en som kan sies å være orientert mot statsrådets sosiale rolle. Hvis vi bortser fra det faktum at «sjefen min» refererer til statsministeren i dette tilfellet kunne utsagnet likeså gjerne vært ytret av hvem som helst. Spor av den konverserende stilen kan vi også finne flere steder i talen, men dette handler imidlertid om mer enn bare stil:

Konverserende stil

- 1) – for å nevne noen
- 2) Sjefen min, for eksempel, har jo kommet ganske langt
- 3) Som dere vet,
- 4) elever som på en eller annen måte skiller seg litt ut
- 5) Og på en dag som denne

fig. 11: Spor av den konverserende stilen i «Elever med lese- og skrivevansker».

Det er ikke kun en fremvisning av konverserende stil som foregår i ytringen om «sjefen min». I forrige tale argumenterte jeg for at det ble innskrevet et «tredje subjekt» i talen. Når denne ytringen ikke kan tilskrives hverken en typologisert eller individuell stil, like lite som den tilhører topoi som «style as man» eller «style as dress» er det nettopp dette vi ser. Et tredje subjekt. Men hvordan realiseres det? I et sosialkonstruksjonistisk perspektiv er tanken om at vi som individer eksisterer i sosiale relasjoner prominent. John Shotter skriver at det er forholdet mellom hvordan vi *skaper*, og *blir skapt* av «social realities» som sier noe om hvem og hva vi er (1993, s. 34).

I den sosiale relasjonen kunnskapsministeren skaper med tilhørerne kan ytringen være med på å fremstille talersubjektet som personlig ikke fra sin egen «indre kjerne», men fra tilhørernes perspektiv. Eide fortalte i intervjuet hvordan han er opptatt av å snakke til og med tilhørerne:

«Du kommer aldri til å skrive en tale som treffer alle, så målet må være å treffe de fleste. Da må du se på hvem du snakker til og hva de vil høre. I hvilken grad kan **vi** si det **de** vil høre» (intervju 2, linje 135, min utheving).

På mange måter svarer Eide på den problemstillingen ved å skrive inn en tredje stemme som i dette tilfellet blir taleskriverens tolkning av hva vedkommende tror tilhørerne vil at taleren skal si. En videreutvikling av Carsten Madsens innledende undring: «is the speaker expressing the speechwriter's ideas about the speaker's ideas?» (2013, s. 1), hvor taleskriveren også uttrykker tilhørernes idé om «det personlige», uavhengig av personlighet.

5.4 Skolen i digital utvikling

Skolen i digital utvikling er Skolelederkonferansens årlige høststevne og avholdes i Lillestrøm utenfor Oslo. Det er Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) som arrangerer konferansen i samarbeid med Kunnskapsdepartementet, Senter for IKT i

undervisningen og Universitetet i Oslo. Talen til kunnskapsministeren holdes 16. november 2016 og er det som åpner arrangementet. Temaet for konferansen er som navnet antyder, «Skolen i digital utvikling» og statsrådets tale har fått tittelen «Skoleutvikling til elevens beste».

5.4.1 «Så det er altså ikke sant at skolefolk får sin lønn i himmelen»

Akkurat som i talen til lektorkonferansen begynner denne talen med en morsom historie. Imidlertid fyller de forskjellige funksjoner til tross for at begge involverer USA. I lektorkonferansen brukte kunnskapsministeren valget av Donald Trump som landets 45. president som et humoristisk argument for at psykologifaget kan bidra til å øke skoleelevens generelle samfunnsforståelse. I det tilfellet hevdet jeg at den uventede vitsen hadde et identifikasjonsaspekt som la fundamentet for hvordan resten av talen kunne forstås ut ifra en illusjon av *sensus communis*.

I innledningen til skolelederkonferansen er ikke humorbruken like uanmeldt som i lektortalen, og tar form som en anekdote hvor sluttpoenget er at «skolefolk ikke får sin lønn i himmelen» (Vedlegg 9, linje 1–13). Formålet med anekdoten blir å skape velvilje blant tilhørerne, og et interessant aspekt i dette eksempelet er at det for første gang kommer en ytring som er orientert mot statsrådets personlige side. Når Røe Isaksen åpner med at «en venn av meg var i USA den siste uken før valget» (linje 1) kan det sees som et uttrykk for den romantiske topos om stilen som mannen. Dette er statsrådets «indre kjerne», og kommer også frem senere i talen gjennom ytringen «Jeg leste i en bok» (linje 22). Selv om ingen av disse utbroderes er de likevel bemerkelsesverdige fordi de er de eneste eksemplene som er funnet i noen av talene så langt på en slik romantisert forståelse. I det store og hele har talen til skolelederkonferansen en mer hyppig bruk av det personlige pronomenet «jeg» enn de andre talene og skiller seg dermed ut, men med unntak av de ytringene jeg har nevnt brukes de gjennomgående som direkte typologisk referent til talerens sosiale rolle.

Tilbake til den innledende historien i skolelederkonferansen er det dog viktig å påpeke at det kun er bruken av «en venn av meg» som er personlig. Anekdoten som helhet er av generisk art fordi den handler om en skoleleder og en politiker, og som statsråden selv sier i talen: «Det passer jo sjeldent bra, så jeg tar den først» (linje 3). Statsrådets yrke gjør historien relevant, ikke hva Torbjørn Røe Isaksen selv føler eller tenker.

Sett ifra et konstitutivt ståsted fyller imidlertid anekdoten en relevant funksjon fordi den i jakten på å skape velvilje fremmer et forslag til en troverdig retorisk identitet. Statsråden

kunne åpenbart bare startet med å fortelle historien, men ved å tekstnært ramme den inn med ytringen som forklarer at han har hørt historien av en venn – og metakommentaren om hvor passende den er *skapes* det et talersubjekt. Fremfor å bare være en historie, er det en historie som *fortelles av noen*. Et talersubjekt som forsøker å skape velvilje. I et klassisk taler-sentrert perspektiv ville spørsmålet om hvorvidt kunnskapsministeren faktisk ble fortalt denne historien av venn, eller om det hele bare er skrevet inn av taleskriveren, vært det sentrale – og talen kunne blitt vurdert som etisk eller ikke. Men, fra et ståsted hvor det er karakteren *i* teksten som er av interesse er det betydningsfulle at det fremstår som en historie som det skapte talersubjektet kunne tenkes å vite. Det flytter fokuset fra en biografisk tankegang til en hvor plausibel autentisitet er det viktige.

Et annet poeng er at plasseringen av anekdoten har en funksjon. Det er ikke sikkert at historien ville virket like autentisk hvis den kom senere i talen, men metakommentaren om hvor «sjeldent passende» den er og som gjør at statsråden «må fortelle om den først», virker avvæpnende mot mistenkeliggjøring, underbygger historien og dermed også karakterens autentisitet.

5.4.2 Intim og personlig – men ikke seg selv

Analysen har allerede kommet med poenger om den konverserende stilen. Blant annet har stilens egalitære funksjon blitt tydeliggjort, i tillegg til det paradoksale i at det fremstiller Torbjørn Røe Isaksen som personlig i strid med at han selv foretekker å formulere seg i lengre setninger. Stilen er imidlertid verdt å nevne her også, fordi talen til skolelederkonferansen er den som helt klart har flest forekomster av de karakteristika som utgjør den konverserende stilen.

I «Ghosting Authenticity» beskriver Kristine Bruss hvordan den konverserende stilen gjør taleren «likeable», og dermed bidrar til å skape et «interesting and believable portrayal of a given character type» (2011, s. 167). I tilfellet Torbjørn Røe Isaksen og Åsmund Eide er den gitte karaktertypen «en grei fyr» som skal fremstå i «et best mulig lys». Ved å benytte seg av den konverserende stilen, som i dette tilfellet blir en slags tredje stil som hverken er passende for en typologisert eller romantisk forståelse for talersubjektet, realiseres også den tredje stemmen som en helhetlig karakter gjennom hele talen. Det er den samme karakteren som «har en venn som var i USA» som snakker på vegne av regjeringen. Dermed blir karakteren som portretteres i talen noe større enn bare å være knyttet til enkeltytringer. Marie Lund skriver hvordan den konstitutive stilen er: «en performativ og dynamisk proces der tillader

nye valg, nye retninger, nye handlemåder» (2013, s. 37). Hvordan dette kan foregå i praksis er det vi ser når Åsmund Eide bevisst eller ubevisst skriver inn den tredje stemmen med et utgangspunkt i at statsråden skal fremstå i et så godt lys som mulig. En slik karakter kan når den lykkes, inkorporere flere forskjellige subjektsposisjoner. Fremfor å se taleskrivningspraksisen som en diskurs preget av konkurrerende og utelukkende topoi viser analysen hvordan karakterkonstruksjon kan romme innspill fra ulike tilnærminger samtidig.

6 «Taleskriveren må vite alt»

Ragnhild Samuelsen er fagdirektør i Barne- og likestillingsdepartementet (BLD). Tidligere har hun vært kommunikasjonssjef ved samme departement. Den er hennes tid som kommunikasjonssjef som er av interesse, og den rollen hadde hun blant annet da arbeiderpartipolitikerne Karita Bekkemellem (2005-2007) og Manuela Ramin-Osmundsen (2007-2008) var barne- og likestillingsministre i Stoltenberg II-regjeringen. Det er taler skrevet til førstnevnte statsråd som analyseres her.

At talene er skrevet en stund tidligere enn de som er analysert kan gi oss en annen innfallsvinkel enn hva som var tilfellet tidligere i analysen, og kan bidra med bredere perspektiv på selve praksisen. Samuelsen's erfaring gjør også intervjuet relevant. Selv om det er ulike departement skal vi se at det er noen fellestrekk mellom hvordan talen utformes ved både Kunnskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Ved begge departementene sitter taleskriveren med talen fra start til mål, og forhører seg med andre deler av embetsverket underveis i prosessen for å få innspill. Ved å i intervjuet forsøke å kartlegge hvordan taleskrivningsprosessen foregikk hos BLD den gang kan vi også muligens se hvordan det gir utslag i selve talene sammenlignet med de vi har analysert fra nyere tid. I tekstanalysen vil jeg, for å ikke bli repeterende, i korthet belyse aspekter som bekrefter lignende tendenser jeg har funnet i de andre analysene i et sammenlignende perspektiv, fremfor å se på det isolert. De funnene jeg utbroderer vil være av karakter som tillater meg å gå mer i dybden, og som kan gi ytterligere innsikt i den departementale taleskrivningspraksisen.

6.1 Taleskrivningsprosessen – «Et rop om hjelp»

At det er en stund siden Ragnhild Samuelsen var kommunikasjonssjef i Barne- og likestillingsdepartementet gjør at vi får et annet innblikk i taleskrivningsprosessen. Agnar Kaarbø, som også er en erfaren taleskriver fortalte i intervjuet hvordan interessen for den politiske talen kommer og går, men at den fikk et oppsving etter at Barack Obama ble valgt til USAs 44. president i 2008. I intervjuet med Samuelsen diskuterer vi hennes tid som taleskriver for Karita Bekkemellem som varte frem til 2007. Selv om det kan tenkes at Samuelsen's representasjon bare gjelder det aktuelle departementet bekrefter skildringen av taleskrivningsprosessen inntrykket om at talen ikke var særlig prioritert:

«Politikerne ba om å få taler fra embetsverket, og da måtte de ofte ha hjelp til å transkribere talene. Som kommunikasjonssjef fikk jeg veldig ofte et rop om hjelp rett før talen skulle holdes» (intervju 3, linje 8–10).

Kommunikasjonsavdelingen er en del av embetsverket og Samuelsberg endrer formuleringen senere til «fagavdelingene», men det relevante her er hvordan prosessen ligner det Eide i Kunnskapsdepartementet sa om hvordan man tidligere bare endret innledning og slutt på utkastene som ble tilsendt fra fagavdelingene. Selv om det ligner er det ikke likt, og forskjellen er avgjørende. Samuelsberg forklarer hvordan fagavdelingene sendte utkastet *direkte* til statsråden og at det deretter ble sendt til henne som kommunikasjonssjef. Et tydelig uttrykk for hvordan kommunikasjonsaspektet ikke kom i andre rekke, men ble direkte oversatt. Samuelsberg beskriver det selv som hvordan det hele var et langt løp hvor målstreken alltid flyttet seg, og at hun da bestemte seg for å ta grep:

«Det var utrolig vanskelig fordi vi alltid måtte løpe etter. Da vi begynte å få mer skikk på det sa jeg at jeg heller kan skrive det fra starten av» (intervju 3, linje 60–62).

Ved å ta saken i egne hender endret hun dermed på hvilken måte taleskrivningsprosessen innad i departementet foregikk – og ble på den måten et tidlig eksempel på hvordan prosessen også skulle vise å endre seg i Kunnskapsdepartementet noen år senere.

6.1.1 Ikke hva, men hvorfor

Et annet relevant poeng som blir tydeliggjort er hva slags rolle kommunikasjonsenheten spiller i en departemental kontekst. Hvorfor oppleves det som at talen ikke fungerer når fagavdelingene sender den direkte til statsråden? Det må være noe ved fagavdelingens utforming av talen som fører til at statsråden i Barne- og likestillingsdepartementet på den ene siden kommer med et «rop om hjelp», og at Kunnskapsdepartementet på den annen legger om taleskrivningsprosessen ni år senere, uavhengig av hverandre. På direkte spørsmål identifiserer Samuelsberg det som i at talene fra fagavdelingene ofte bruker mye tid på å forklare *hva*, men ikke *hvorfor*:

«Embetsverket skrev ofte taler som fagpersonen kunne holde, fordi fagpersoner snakker til andre fagpersoner om sitt spesifikke område. Men i de talene ligger det aldri *hvorfor vi gjør dette*» (intervju 3, linje 13–22, min kursivering).

På mange måter samsvarer det med hvordan Åsmund Eide beskrev at han fikk «40 ting som fagavdelingene vil at statsråden skal si til rektorene» (intervju 2, linje 43). En av talens primæroppgaver blir dermed ikke bare å klargjøre hva slags politikk som gjennomføres, men også hvorfor noe gjennomføres. I alle intervjuene blir dette beskrevet som at talene må inneholde færre detaljer, at formidlingen blir enklere og at det stilistiske nivået i tillegg til å tilpasses talerens karakter må forholde seg til et noe diffust «hvorfor». Siden taleskriverne ved norske departement er ansatt som en del av embetsverket skal de i utgangspunktet ikke utforme politikk, men jobbe etter den politikken som har blitt vedtatt. Likevel er det noe ved fokuset på *hvorfor* som potensielt har en politisk slagside. I tydeliggjøringen av et politisk budskap hvor detaljene må skjerpes og formuleringene poengteres formes også politikken.

«Ofte måtte jeg lete etter det politiske budskapet, og ved å drille en statsråd til å diskutere med seg selv og spørre «hvor er budskapet ditt?» kunne det absolutt være at statsråden kom inn på nye tanker» (intervju 3, linje 132–140).

Ordene vi ytrer kan aldri romme alt og vil til enhver tid bare formulere én «sannhet» blant mange. Ved å fokusere på hvorfor-aspektet som en overordnet vinkling for talens utforming, kan i ytterste instans også politikken påvirkes. Dermed blir ikke retorikken bare en verktøykasse, men den artikulerte virkelighetsrepresentasjonen. I utformingen av et budskap vil ikke språket være noe som tilføres tanken, men når den ytres nettopp være tanken i seg selv. Dette er det samme poenget som gjelder talerens karakter, som i Kaarbøs tilfelle fremskrev «en fornuftig statsråd». Selv om karakteren ble skapt gjennom nøye utarbeidete formuleringer og retoriske figurer i henhold til statsrådets sosiale rolle, er det likefremt en konstruksjon. Ikke primært et språk som *passer til* ministeren, men et språk som *skaper* ham.

6.2 Det handler om å være seg selv

Gjennom analysene har jeg vist hvordan talen alltid vil konstruere en karakter. Også tilfellene hvor taleren oppleves som «personlig» eller snakker fra en «indre kjerne» må forstås som en konstruksjon av en mulig troverdig retorisk identitet:

«The whole complex of ethical responsibility is closer connected to the «I» that speaks in that very situation and thus to the way that the speech is delivered rather than to any side or part of the speaker *outside or behind* the discourse» (Madsen, 2013, s. 3).

De foreliggende subjektsposisjonene, eller talerens innledete ethos er dermed primært ressurser som kan bistå i utformingen av en tale, fremfor et uttrykk for talerens «egentlige subjekt» som finnes a priori, og blir imitert i, talen. I analysen av Kommunal- og moderniseringsminister Jan Tore Sanner kom det frem hvordan talene skisserte det jeg kalte «den fornuftige statsråden». En karakter primært basert på en typologisert forståelse av blant annet statsrådets sosiale rolle. En stil som tok høyde for hvordan Kaarbø i intervjuet uttrykte at det er «naturlig for en statsråd å snakke» (intervju 1, linje 175). På den annen side ble det i kunnskapsministerens tilfelle klart hvordan det å fremstå «personlig» eller som «seg selv» tidvis innebar å nedtone statsrådets «egentlige» selv, og at det «personlige» i det tilfellet kunne sies å være uttrykk for en bestemt stil.

Der hvor analysen viste hvordan Agnar Kaarbø tidvis var orientert mot stiltoposens «style as dress» gir imidlertid Ragnhild Samuelsberg inntrykk av at det er talerens indre som må fremmes i talen: «Et av rådene jeg absolutt ville gi var at politikerne skulle være seg selv og bruke det språket de vanligvis bruker» (intervju 3, linje 84). Et åpenbart spørsmål som melder seg er hvorvidt dette er gyldig hvis talerens «naturlige» språk ikke samsvarer med den stilen tilhørerne vil oppleve som «personlig». Samuelsberg forteller nemlig videre om hvordan det likevel finnes noen retningslinjer man må forholde seg til: «Syntaksen må være enkel (...) jo større forsamling dess enklere syntaks» (intervju 3, linje 184), eller som hun utbroderer: «Syntaksen kan hjelpe ved at du lager punktum og tegnsetting som gjør at taleren trekker pusten» (intervju 3, linje 188). Dermed tilsier elementer ved intervjuet at når Samuelsberg snakker om at taleren «skal være seg selv» forutsetter også dét at et eventuelt personlige tillegg samsvarer med det etablerte stilsynet om enkle ord, løs setningskonstruksjon og en levende stil som et uttrykk for det «naturlige». Momenter helt sentralt i Lysias' arbeid med å fremme et levende talersubjekt:

«Characterization, in other words, requires conversational language – everyday, familiar talk through which the speaker's humanity is conveyed. The contrast between ethopoetic words (clear, standard, and ordinary) and unethopoetic (pompous, outlandish, and contrived) points to a need for speakers to identify themselves with listeners and to seem as unpracticed and «real» as possible» (Bruss, 2013, s. 46).

Selv om jeg er uenig i påstanden om at «characterization» forutsetter en konverserende stil, er det avsluttende poenget verdt å merke seg. Å snakke «som seg selv» handler om å benytte seg av en tekstlig tilnærming som bidrar til å fremme illusjonen av noe ekte. «Ekte» forstått dermed som en (av mange) troverdig(e) retorisk identitet(er) som skapes, virkeliggjøres og endres i talen.

6.2.1 Statsråden som skuespiller

Carsten Madsen skriver hvordan taleskriveren inntar en dobbeltrolle som både «manusforfatter» og «regissør» med tanke på hvordan taleren også skal fremføre karakteren som innskrives:

«In this respect, a good speaker is like an acrobat in a trapeze doing some somersaults with ease and grace, seemingly without any effort. Or to put it differently, the secret of any technique is to make its produced effects seem natural. What appears to be natural is nothing but a successful concealment of the underlying technical construction» (2013, s. 3).

Selv om det er arbeidet med talens karakter fra taleskriverens perspektiv jeg har sett på i denne undersøkelsen, er det et viktig poeng Madsen aktualiserer her om at talens avlevering spiller en rolle. I siste instans er det hvor godt taleren lykkes med å fremføre og spille den innskrevne karakteren som avgjør hvorvidt den retoriske identiteten som foreslås er troverdig – uavhengig av hvor «naturlig» den er. Samuelsberg forteller i intervjuet hvordan talerens autentisitet i stor grad bestemmes av fremføringen:

«Hvis du kan virkelig kan muntlig fremføring, og skjønner hvor viktig det er hvordan du står, holdningen din, bevegelsene dine eller blikket ditt. Hvis du kan disse teknikkene som skuespillerne kan, så kan du nesten komme unna med hva som helst» (intervju 3, linje 204–208).

Ikke bare bygger skuespillerbildet opp under metaforen om taleskriveren som manusforfatter og regissør, men det støtter også tanken om at talerens karakter må spilles og fremføres. Dermed blir autentisitetsspørsmålet ikke et spørsmål om *faktisk* autentisitet, men heller i hvilken grad taleren lykkes med å fremføre et subjekt som tilhørerne *opplever* som autentisk i talesituasjonen. På samme måte avhenger ikke talerens intellektuelle karakter av hva statsråden kan, men om hva det er plausibelt at han eller hun kan vite:

«derfor var det viktig å kjenne til interessefeltet til statsråden før du skrev. Du kunne ikke gi noen henvisninger til litterært materiale for eksempel hvis ikke statsråden din var interessert i litteratur» (intervju 3, linje 86).

Et fokus på talersubjektets private interesser kunne i dette tilfellet blitt tolket som et forsøk på å få frem talerens «unike stemme» eller «personlighet», som blant annet Kaarbø var inne på da han sa at han «aldri ville skrevet inn noe som ga inntrykk av at statsråden i en tale hadde lest eller kunnet noe som helst» (1:132). Men, selv om jeg forstår hvordan det kan være det, vil jeg argumentere for at det her ikke nødvendigvis er det sentrale. I større grad enn individualitet handler det om hva slags karakter det er lett for statsråden å *projisere* som

autentisk.

Disse er ikke nødvendigvis motsetninger, men den første forståelsen har fått forrang for den andre. Mitt poeng er at fremføringen av en troverdig retorisk identitet selvfølgelig vil være lettere hvis de litterære henvisningene, historiene eller anekdotene er noe som taleren har interesse for, eller har opplevd selv, men det er ikke det som avgjør om taleren virker autentisk.

I den andre enden av skalan vil en velforberedt og innøvd tale oppleves ofte som lite personlig og troverdig. Kjeldsen skriver blant annet hvordan man:

«gjennom tilsynelatende mangel på bearbeiding og retorisk kultivering og fraværet av et åpenlyst ønske om å påvirke» (2015, s. 122).

«Tilsynelatende» er en viktig nyansering fra Kjeldsen sin side, for gjennom analysen er det levnet liten tvil om at den «autentiske» taleren også er nøye konstruert. Samuelsberg forteller hvordan det er lurt å legge opp til at det er mulig å «flette inn din egen historie» i talen (intervju 3, linje 112). Men, jeg foreslår altså, og mener å ha bevist at det ikke er talerens personlighet som avgjør om talen er personlig, men hvorvidt den konstruerte retoriske identiteten samsvarer nok til at det er enkelt for å taleren å spille en persona som oppleves som autentisk. Dette er heller ikke et enten eller. I like stor grad som karakteren som skapes i talen kan dra veksler på ulike tilnærminger (personlige eller typologiserte), vil en bevisstgjøring på at det alltid er en konstruksjon utvide taleskriverens handlingsrom:

«Sannhet kan konstrueres, og alle historier kan konstrueres. Graden av selvopplevelse trenger jo ikke være sånn at «dette har jeg opplevd». Det kan godt være at du kjenner noen som har opplevd det» (intervju 3, linje 128).

Dermed er det tydelig hvordan Ragnhild Samuelsberg i sitt råd om at «statsråden skal være seg selv», mer gir uttrykk for at taleskriveren, taleren og talen sammen konstruerer en troverdig retorisk identitet basert på en bestemt stilistisk tilnærming som skaper en illusjon av noe personlig. Taleskriveren kan foreta grep i talens utforming som gjør at talen oppleves autentisk – ikke basert på statsrådets «egne historier», men på hva man antar at tilhørerne fornemmer som virkelig.

6.3 Åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet

Den første talen som det skal ses nærmere på er den Karita Bekkemellem holder i forbindelse med åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet i 2006. Som Barne- og likestillingsminister er ombudet underlagt hennes departement, og statsrådens tale er det som skal markere at ombudet er åpnet. I intervjuet forklarte Samuelsberg hvordan forskjellen i å skrive tale for en statsråd enn til en fagperson handler om at sistnevnte kan snakke om faget sitt, men førstnevnte også må forklare *hvorfor* noe gjøres (intervju 3, linje 14–21). Selv om talen er forholdsvis kort (to A4-sider), skal vi se at Bekkemellem bruker mye tid på å konkretisere hva ombudets arbeidsoppgaver skal være, men også hvorfor arbeidet som skal gjøres er viktig.

6.3.1 Talens «jeg»

I intervjuet fortalte Samuelsberg hvordan hun ga sine statsråder råd om å være seg selv (intervju 3, linje 84), og i tidligere kapitler har det blitt diskutert hvordan det i større grad handler om ekstern plausibilitet fremfor en «indre kjerne». I åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet er bruken av personlig pronomen enbart knyttet til statsrådets sosiale rolle, noe som også har vært tilfellet hos de andre statsrådene. Ingen av talene som har blitt analysert har i utgangspunktet hatt særlig høy frekvens av «jeg» og de fleste talene har en hovedvekt av et «vi» med ulik metonymisk betydning, primært i retning av «vi» som regjeringen eller et større fellesskap som eksempelvis «Norges befolkning».

Innledningsvis i analysen argumenterte jeg for at vi måtte forsøke å ha et hermeneutisk blick på talene fremfor å bli for fokusert på bruken av personlig pronomen. Likevel vil jeg påstå at analysene har vist oss noe om bruken av «jeg» som er verdt å merke seg. Alan Perlman forteller hvordan han skaper den konverserende, personlige stilen blant annet gjennom: «the liberal use of first-person pronouns» (Bruss, 2011, s. 175). Selv om mitt materiale er for tynt til å konkludere, mener jeg at analysen peker på en relevant problemstilling. Det er i utgangspunktet en generell tanke om at et «jeg», tekstnært og pragmatisk, kan sies å være det som tydeligst markerer noe personlig (Bruss, 2011, Stoltenberg, 2014). Men, i taleskrivningsdiskursen mener jeg at min analyse har bidratt til å nyansere det synet. Det er ikke gitt at «jeg» per automatikk har en personlig funksjon. I talene til eksempelvis Torbjørn Røe Isaksen er det i større grad andre stilistiske aspekter enn bruken

av personlig pronomen som gjør at talene kan oppleves som personlige. Noe av det samme kan sies om Karita Bekkemellems tale til åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet.

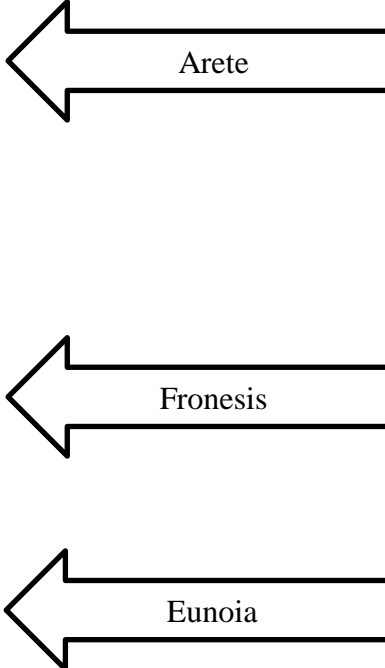
«Jeg» er statsråd

I talen er det fem forekomster av «jeg» og ett tilfelle av «mitt». Tar vi høyde for talens lengde kan det sies å være mer frekvent enn hva tilfellet har vært i talene til Jan Tore Sanner og Torbjørn Røe Isaksen. Det som er felles for bruken av personlige pronomen i denne talen er at de alle er et uttrykk som tydeliggjør talerens sosiale rolle. Når Bekkemellem ytrer at «**Jeg** har et stort ønske for vårt nye ombud: Ombudet skal skape rettferdighet der urettferdighet skjer, og gjøre de usynlige synlige» (vedlegg 10, linje 6), kan det betimelig tolkes som statsrådets ønske, ikke Bekkemellems. Det samme gjelder når statsråden i neste ytring setter spørsmålstegn ved hvordan et så utviklet samfunn som Norges fortsatt kan undertrykke folk på grunnlag av kjønn, etnisitet, funksjonshemming, seksuell orientering og alder: «Ofte har **jeg** spurt meg selv hvordan det kan ha seg at vi i vårt samfunn» (linje 7). Den samme bruken finnes i talens avslutning hvor det «jeg» som har store forventninger til ombudet står i relasjon med «vi»-et i avsnittene ovenfor.

På den måten ser vi at det vanskelig kan argumenteres for at det isolert sett er bruken av personlig pronomen som tilsier at en tale oppleves som personlig. Samtidig har det en tydelig avgrensende funksjon. «Jeg» i talen kan ikke ytres av hvem som helst. I åpningen av Likestilling- og diskrimineringsombudet er bruken av personlig pronomen først og fremst en markør av statsrådets sosiale rolle. «Jeg»-et må være statsråd, men det trenger ikke nødvendigvis være Karita Bekkemellem. I så måte er «jeg» i stor grad typologisert og orientert mot å fremme en bestemt type subjektsposisjon. Som vi skal se henger det sammen med hvordan talerens karakter bygger opp under talens hvorfor.

6.3.2 En lite privat, men personlig fornuft

Som nevnt er det i følge Samuelsen én av statsrådets viktigste oppgaver i talen å formidle hvorfor noe gjøres (intervju 3, linje 22). I denne talen blir det gjort ved å konstruere en fornuftig og prinsippfast karakter. Tar vi utgangspunkt i Aristoteles' tre dimensjoner for hvordan man i talen skaper overbevisende ethos kan vi se at mange av ytringene fyller de funksjonene:

Typologisert <i>Prinsipper</i> 1) Det gjelder å avsløre de doble budskapene som lever som verkebyller i vårt samfunn. For disse skaper fordommer. Og fordommer kombinert med sosial makt skaper undertrykkelse. Og undertrykkelse kan skape vold 2) Ombudet skal gjøre synlig det usynlige og pådriverrollen for likestillingsfeltet skal fortsette. Kjønnsperspektivet er viktig når ombudet arbeider mot diskriminering 3) Vi skal skape et samfunn der enkeltmennesket ufrighet skal bli erstattet med frihet 4) Vi skal kjempe for et samfunn der vilkårlighet skal erstattes med rettferdighet 5) Og vi skal alle gjøre vårt for å lage en forskjell: skape et samfunn med mulighet for større livsutfoldelse for enkeltmennesket	Arete Fronesis Eunoia
Typologisert <i>Forstand</i> 1) Ombudet skal skape rettferdighet der urettferdighet skjer, og gjøre de usynlige synlige! 2) Tro ikke at problemet blir mindre fordi vi lever i et samfunn der vi blir opplært til gode verdier 3) Det er antagelig mange diskriminerte mennesker som selv ikke står frem.	
Typologisert <i>Velvilje</i> 1) Gratulerer med dagen. 2) Jeg har stor tiltro til Beate Gangås og hennes medarbeidere	

Figur 12: Klassiske ethosdimensjoner i «Likestillings- og diskrimineringsombudet».

Det som er interessant med denne formen for karakterkonstruksjon er at selv om den ikke er utpreget personlig, forsøker den likevel å konstruere en bestemt type karakter. Hypotetisk kunne det tenkes at prinsippene, eller det Aristoteles kaller arete (2006, s. 104), kunne vært av mer personlig art. Historier, anekdoter eller bilder knyttet til hvordan hun som kvinne har blitt statsråd. Eksempler som vekker følelser hos tilhørerne ville konstruert en annen form for karakter enn den vi finner i talen. Samtidig kan det være et bevisst valg basert på situasjonsfornemmelse. Statsråden skal åpne et ombud som ligger under hennes departement. Det aktualiserer to ting – for det første blir det åpenlyst at hun er der i kraft av sin sosiale rolle, og at en annen tilnærming potensielt oppleves som lite formålstjenlig sammenlignet med den foreliggende situasjonen. For det andre er tilhørerne de ansatte i det nye ombudet. Det betyr at også de er der på grunn av *deres* sosiale rolle. Det gjør Samuelsbergs poeng om at talen bør si noe om politikken hvorfor, og hvordan det bør gjøres, relevant. Talens faktiske oppgave i dette tilfellet synes å være å fortelle tilhørerne hvor viktig den jobben de *skal gjøre* er. Da blir talens persuasive formål prioritert foran identifikasjon. Selv om jeg på ingen måte vil gi inntrykk av at de to nødvendigvis trenger å sees som utelukkende motsetninger, jamfør Kenneth Burkes sentrale tanke om at det ikke finnes overtalelse uten identifikasjon: «Du kan

nemlig kun overtale et menneske for så vidt som du kan snakke hans språk i tale (...) og identifisere din væremåte med hans» (Kjeldsen, 2015, s. 232).

Men, poenget mitt er at det kan forklare hvorfor talen ikke er eksplisitt personlig i den forstand at den gir inntrykk av å komme fra talerens «selv». Muligens er det vurdert dithen at den formen for overbevisende ethos som er formålstjenlig i dette tilfellet tar utgangspunkt i en typologisert forståelse av statsrådets karakter. Talen gir inntrykk av det er viktigere at statsråden er forstandig, prinsippfast og velvillig enn at hun er personlig. Heller ikke disse er motsetninger, men som vi skal komme inn på er kontinuitet et viktig moment for å fremme en karakter. Stilen må stå i samsvar med karakteren som portretteres.

6.3.3 Talens stil

Hvis vi sammenligner denne første talen med de som har blitt analysert tidligere er stilnivået nærmere det vi fant hos Jan Tore Sanner enn hva det er Torbjørn Røe Isaksen. Det som er interessant i så måte er at det kan antas at stilnivået tilpasses den konstruerte karakteren. I begge de to rådende stiltopoi om taleskrivning som Marie Lund har redegjort for, «style as dress» og «style as man» er stilen tilpasset enten talerens personlighet, eller både tanken og den sosiale konteksten den presenteres i (2013, s. 30). Det de imidlertid har til felles er at begge tar utgangspunkt i et ferdig subjekt. Enten som et «ekte selv» eller typologisert mot ulike karaktertrekk. Ved å åpne for at det «alltid» konstrueres en karakter i talen er det mer relevant å se hvordan karakteren er bygget opp fremfor å vurdere hvorvidt taleren «er seg selv» eller «snakker som det er naturlig for en statsråd å snakke».

I talen til åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet er det klart hvordan stilen i sin utforming i dette tilfellet kan sies å ha en ornamenterende funksjon, og dermed overordnet samsvarer mest med stilen som et klesplagg. Innledningsvis finner vi blant annet en variant av den retoriske figuren antimetabole (Eide, 2015, s. 24), som er en rytmisk figur hvor ordene reverseres for å skape effekt:

Jeg har et stort ønske for vårt nye ombud: Ombudet skal skape **rettferdighet** der **urettferdighet** skjer, og gjøre de **usynlige synlige!** (linje 6, min utheving).

«People don't talk like this», sier Perlman om politikerspråket (Bruss, 2011, s. 176), og selv om det kanskje er sant vil jeg i det minste argumentere for at det er en sannhet med modifikasjoner. I talen underbygger Bekkemellem budskapet med retoriske figurer som den nevnt, et annet eksempel finner vi i figuren anadiplosis (Eide, 2015, s. 19):

«For disse skaper **fordommer**. Og **fordommer** kombinert med sosial makt skaper **undertrykkelse**. Og **undertrykkelse** kan skape vold» (linje 19–21, min utheving).

Mitt poeng her er at stilen ikke nødvendigvis følger et ferdig subjekt, eller sosial rolle som eksisterer forut for talen, men heller karakteren som skapes i teksten. På samme måte som i kapitlene med Jan Tore Sanner og Agnar Kaarbø, innebærer et konstitutivt synspunkt at stilen og karakteren like mye skaper hverandre. På den ene siden er det en stil som er passende til den konstruerte karakteren i talen, men på den annen skapes det også en karakter som ifølge Samuelsberg skal svare på *hvorfor* politikken gjøres gjennom stilen. For å lykkes med å fremstå som prinsippfast og forstandig, forutsetter karakteren en bestemt stil. Det samme nevner Aristoteles i *Retorikk* når han sier at: «Videre må språket ikke være altfor hverdagslig, heller ikke alt for høytravende, men passende for anledningen» (2006, s. 207).

«Anledningen» kan bli forstått som taleskriverens tolkning av det passende, og hvor godt det stemmer overens med tilhørernes syn. Å vurdere hvor formålstjenlig talen er kunne vært interessant, men er ikke undersøkelsens anliggende. Derimot er det tydelig, med et blikk på hvordan karakteren er bygget opp, at stil og karakter ikke er isolerte egenskaper ved talen, men forutsetter hverandre.

Tendensen, som analysene viser, er at til tross for at taleskriverne ofte snakker i retning av at statsråden enten skal «være seg selv» eller snakke som det «naturlig for en statsråd å snakke», er stilen kanskje i større grad et resultat av en tilpasning til den konstruerte karakteren *i* talen. Dermed støtter også analysen den bemerkningen som ble gjort i diskusjonen av Samuelsbergs refleksjon rundt stil, hvor selv om hun er opptatt av å gi råd om at statsråden skal være seg selv, samtidig åpner opp for at «sannheten kan konstrueres» (intervju 3, linje 128). I realiteten er det ikke så dramatisk som det virker, men det gjør diskusjonen om taleskrivningens etiske forsvarlighet legitim. Ved å ta et steg bort fra «sannhet» og «individ», og heller ta utgangspunkt i at alle subjektsposisjoner (og sannheter) er konstruerte uansett, fordi det er *i* talen de artikuleres, og dermed virkeliggjøres er det ikke «sannheten» eller den ene, *ekte* identiteten som fremvises. Talene realiserer heller én «sannhet» og én «identitet» blant mange i dialog med ikke bare tidligere, men også fremtidige «sannheter» og «identiteter».

6.4 Unge som gamle skal vi bekjempe rasisme

Ett år etter at Likestillings- og diskrimineringsombudet er åpnet holder barne- og likestillingsminister Karita Bekkemellem en tale på Ullevål Stadion i Oslo. Datoen er 30. august 2007. Noen av spillerne i fotballklubben Vålerenga ble møtt med rasistiske tilrop da laget spilte en kamp i Litauen, og lagets supportere, «Klanan», bestemte seg for å ha en storstilt markering mot rasisme på Ullevål uken etter. Det er i den anledning at statsråden taler. For å takke «Klanan» for deres arbeid, og fortelle om viktigheten av å jobbe forent mot rasisme og diskriminering. Delvis er det noe av samme tematikken som i forrige tale, men på Ullevål er det ikke lenger embetsverket som er tilhørerne, men Vålerengas fotballsupportere. Som vi skal se er det også en potensiell faktor i at talen er annerledes enn den forrige. Det er en forholdsvis kort tale på litt over én A4-side og dermed er det heller ikke mye plass til å utbrodere budskapet, eller utvikle en karakter – på den annen side betyr det at talens innholdsmessige utforming må ta høyde for begrensningen. Når talen er kort blir det som sies tillagt ekstra vekt. Talen kan ikke si alt, noe må nødvendigvis prioriteres foran annet.

6.4.1 Talens «jeg»

I talens innledning benytter statsråden seg av personlig pronomen og en konversende stil før et budskap knyttet til en mer klassisk forståelse av prinsipper og velvilje følger:

«**Jeg** vet at dette er en av de viktigste ukene for Vålerenga på lang tid. I tillegg til sportslige utfordringer, er jo dette en betydelig markering mot rasisme. Alle mennesker – uavhengig av hudfarge – skal møtes med respekt» (Vedlegg 11, linje 3–5, min utheving).

Å benytte seg av «jeg» i starten er en måte å aktualisere karakteren på. Bekkemellem viser at det er hun som er der. Det er ikke kun et talemanuskript som fremføres. Samme poeng som ble gjort med Torbjørn Røe Isaksen, hvor han i forkant av historien om lærerlønn i himmelen posisjonerer seg selv. Budskapet om at «Alle mennesker – uavhengig av hudfarge – skal møtes med respekt» (linje 5), blir et budskap som fortelles av noen. På den måten finnes det også innledningsvis et talersubjekt i de påfølgende ytringene, selv om de ikke spesifikt inneholder et personlig pronomen. Et dialogisk utgangspunkt hvor det blir klart at ytringene i talen ikke bare står i relasjon til de tidligere-, men også fremtidige ytringer.

Av samme grunn kan det bli problematisk hvis ikke ytringene tar høyde for koherensen. I linje 10–17 er pronomenbruken inkosistent og det er vanskelig å ta høyde for de ulike metonymiske betydningene:

«Derfor er det en glede for **meg** å stå her sammen med **dere** i dag. Sammen med en klubb som gjennom mange år har satt antirasisme på dagsorden (...) **Vi** vet at Klanens stemmer runger langt utover Oslos grenser. Derfor er det så utrolig viktig at Laget, Klubben og Klanen [sic] går i bresjen for dette viktige arbeidet Når **vi** opplever episoder som det som skjedde på stadion i Litauen setter det en støkk i oss og vekker en avsky mot elementer i samfunnet vårt **vi** ikke skal finne oss i» (linje 10–19, min utheving).

«Meg» og «dere» blir til «vi» i setningen som følger. Et grep for å realisere illusjonen av et midlertidig fellesskap som vi har sett i flere av talene. Det kan imidlertid oppstå forvirring når Klanen omtales som en egen størrelse. Hvis Bekkemellem holder denne appellen til blant annet Klanen på Ullevål Stadion, hvem er det da som inngår i «vi», og hvordan påvirker det «dere» i den forrige setningen? Intuitivt handler «dere» i linje 14 om tilhørerne, men hvis Vålerengasupporterne ekskluderes i «vi» og omtales som et utenomstående objekt er det muligens Vålerenga som klubb som er «vi»-et og ikke tilskuerne. Da blir det også divergerende når statsråden i linje 22 ytrer at: «For som dere selv synger», som er en tydelig henvisning til Klanen all den tid det er deres stemmer som «runger langt ut over Oslos grenser» i linje 17. I påfølgende setning blir «vi» paradoksalt nok mer konkret gjennom å være abstrakt. Det fellesskapet som får en støkk og kjenner avsky inkluderer både tilhørerne på tribunen, statsråden og muligens et større samfunn.. På den måten blir budskapet om at «Unge som gamle skal vi bekjempe rasisme» (linje 11) noe som angår oss alle. Selv om det rammer enkeltmennesker blir det i talen noe «vi» som fellesskap er imot.

Poenget er at bruken av personlig pronomen kan fylle flere funksjoner enn bare å være en markør for noe «personlig» når det lykkes og er konsistent. I de fleste tilfellene i disse analysene har bruken i stor grad fungert i samklang med det Fafner omtaler som språkets nullpunkt (2011, s. 60). «Nullpunkt» i talen hvor potensielle sosiale hierarki eller fellesskap artikuleres og virkeliggjøres i relasjon til den fremførte karakteren.

6.4.2 Talens stil

Til tross for at det er en hyppig bruk av personlig pronomen sammenlignet med talens lengde, er det ikke mange eksempler på at karakteren fremstår «personlig» eller «som seg selv» til tross for at det var noe Samuelsberg i intervjuet sa at hun var opptatt av. Både denne talen på Ullevål, og talen til åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet mener jeg kunne vært holdt av en hvilken som helst Barne- og likestillingsminister. Men i det ligger det også en påstand. Talene kunne ikke blitt holdt av hvem som helst, men skaper en tydelig statsrådskarakter i talen. På samme måte som Agnar Kaarbø i sine taler skapte «den fornuftige statsråden» basert på typologiske trekk, er også denne talen typologisk orientert.

Stilmessig skiller imidlertid Bekkemellem seg fra Jan Tore Sanner. I Kommunal- og moderniseringsministerens tilfelle var talene preget av retoriske figurer og et stilistisk nivå som bygget opp under den karakteren som ble skissert. I Bekkemellems taler er stilnivået noe «lavere», spesielt i denne talen på Ullevål, noe som kan antas å slå ut på forskjellige måter. På den ene siden kan det være lettere å konstruere og opprettholde illusjonen av et egalitært fellesskap. På den annen side er det ikke sikkert at det stilnivået vil være like passende karakteren som konstrueres sammenlignet med blant annet Agnar Kaarbøs uttalelse om at: «En statsråd er en statsråd. Det er en person som står over forsamlingen, og det skjønner alle selv om den norske politiske offentligheten er veldig jovial» (intervju 1, linje 122). Den egalitære og konverserende stilen forutsetter et annet talersubjekt, mer i retning av den som Åsmund Eide tidvis var opptatt av å skape for Torbjørn Røe Isaksen.

De to er imidlertid ikke umulig å kombinere, men det krever bevissthet og kontinuitet i fremføringen. Innledningsvis i talen kan det tenkes at Bekkemellem lykkes med det når hun påbegynner et argument som spiller på hennes forstandighet i linje 5 med en løs setningsstruktur og konverserende stil i linje 3 og 4. Samtidig fremstilles det ikke en utpreget karakter gjennomgående i talen. Den havner midt i mellom «en fornuftig statsråd» og forsøket på å skape en felles plattform. Talens lengde kan være én årsak, en annen kan være at Ullevål er en stor arena, og som Samuelsberg klargjorde i intervjuet: «Syntaksen avhenger av forsamlingens størrelse, jo større forsamling dess enklere syntaks» (intervju 3, linje 184). Men, et viktig moment er at det gir en indikasjon på et tidligere poeng om hvordan stil og karakter ikke bare forutsetter, men også skaper hverandre. De kan vanskelig skilles. Språket er ikke noe som tilføres tanken, men nettopp det som virkeliggjør den. Derfor mener jeg at når Samuelsberg forteller at hun ønsker å gi råd om at «statsråden skal være seg selv», har analysen så langt vist at tendensen er mer i retning av at *statsråden* skal være seg selv enn at statsråden skal *være seg selv*. Teoretisk ligger det skillet i at det er mer en endring i forståelsen av den typologiserte stilen, enn det er et skifte mot en romantisk forståelse av individet som skal imiteres i talen. «Stilen som klesdrakt»-toposen har tidligere forutsett en stil som passer til «både tanken og den sociale kontekst den presenteres i» (Lund, 2013, s. 30), men det kan tyde på at tendensen går i retning av at orienteringen tar høyde for at det er dette typologiserte subjektet som skal «være seg selv» – og at det i større grad blir uttrykt gjennom en bestemt stil, fremfor å være personlig.

6.5 Likestilling i samiske miljøer

Noen måneder før talen på Ullevål Stadion holder Karita Bekkemellem åpningstalen for den første nordiske konferansen om likestilling i samiske miljøer. Alle de tre nordiske sametingene er tilstede, og i og med at konferansen er den første av sitt slag er den en viktig arena for å kunne drøfte felles problemstillinger. Talen holdes i Oslo på Hotell Royal Christiania den 19. april, 2007. Talen er lenger enn tilfellet var med talene til åpningen av Likestillings- og diskrimineringsombudet og på Ullevål. I denne åpningstalen bruker statsråden mye plass på å redegjøre for hva likestilling i Norge innebærer, og hvilke utfordringer samfunnet står overfor. Deretter går hun over til de utfordringene som er spesifikt knyttet til likestillingsdiskusjonen i samiske miljøer.

6.5.1 Talens «jeg»

Talens oppbygning kan overordnet sies å følges en klassisk oppskrift, som blant annet redegjøres for av Michal de Brauw som skriver om en firedelt tale at:

«It seems entirely possible that a four-part speech was spoken before rules for composing one were written down or consciously articulated» (2010, s. 189).

Barne- og likestillingsministerens tale har en tydelig innledning hvor statsråden takker for invitasjonen og forsøker å skape velvilje gjennom å understreke konferansens viktighet. Noe som fremstår som en norm basert på flere av talene som har blitt analysert (se kapittel 4.4.1). Deretter følger en midtdel som har to hovedtemaer: Det første handler om likestilling i Norge, og det andre mer om likestillingsutfordringer knyttet spesifikt til samiske miljøer.

Avslutningen blir igjen brukt til å vektlegge viktigheten av konferansen, og anmoder til samarbeid på tvers av landegrenser. Grunnen til at jeg raskt går gjennom dette i et underkapittel som skal si noe om bruken av personlig pronomen i talen er at det henger sammen med en virkelighet som Eide skisserte i Kunnskapsdepartementet.

I talens innledning er det et «jeg» med samme betydning som i de tidligere talene, altså orientert mot rollen som statsråd. Det finnes fire forekomster av «jeg» i talens innledning (Vedlegg 12, linje 1–6), men deretter forsvinner den helt i talens midtdel. Fra linje 7–29 blir de ulike formene av «jeg» byttet ut med et noe diffust «vi». I linje 9 er det regjeringen og de med politisk innflytelse som er «vi» når: «(...) vi har da oppgaven å utforme likestillingspolitikken slik at den angår og fungerer i alle miljøer og for begge kjønn». «Vi»-et

favner bredere litt senere når statsråden ytrer at utfordringene for kjønnslikestilling i samiske miljøer også påvirkes av: «storsamfunnets utfordringer, men det finnes sikkert områder der vi må gå et stykke på vei for å kunne definere «likestilling på samisk»» (linje 24). Avslutningvis blir et «jeg» trukket inn igjen fra linje 29–34.

At det er få forekomster av «jeg» er i og for seg ikke oppsiktsvekkende all den tid det har vært tendensen i alle talene som har blitt analysert – samtidig som jeg også mener å ha påvist at bruken av personlig pronomen i seg selv ikke sier noe om forholdet mellom stil og hvordan karakteren konstrueres. Det som derimot er relevant i denne talen er at bruken av «jeg» tydelig er avgrenset til talens ulike deler. Åsmund Eide fortalte at det i Kunnskapsdepartementet, før kommunikasjonssjefen la om praksisen var slik at: «Man fikk et utkast fra avdelingen, og så lagde man en ny start og en ny slutt samtidig som midten var mye av det samme» (intervju 2, linje 14–16). Det er på ingen måte sikkert at det er tilfellet her, men sammenligningen er betimelig. En tydelig karaktermarkør «jeg» i innledningen blir til et diffust og faglig orientert «vi» i midtdelen.

I tilfellene hvor «vi» har en karakterskapende funksjon er det som regel et «jeg» og «dere» som blir til et illusjonært fellesskap, men heller ikke det er tilfellet her. «Vi» kan tolkes som en avvæpnende realisering av agens, fremfor å videreutvikle det subjektet som talte innledningsvis. Dermed forsvinner karakteren i et «vi» som ikke tilhører noen.

At talen gir inntrykk av å ha en midtdel uten karakter gir et relevant innblikk i karakterkonstruksjonens overordnede funksjon i tillegg til å realisere et talersubjekt. Samuelsberg redegjorde i intervjuet for hvordan hun var opptatt av, i utformingen av en tale, å få frem politikken *hvorfor*, og at det var blant annet det som skilte en tale for en statsråd fra en tale som skulle holdes av en fagperson (intervju 3, linje 14–24). I hvorfor-tilnærmingen mener jeg at vi kan se et karakterkonstruerende moment. Ved å forklare bakgrunnen for at noe gjøres, eller *hvordan* det gjøres, forutsettes det en karakter. En som forteller. La meg tydeliggjøre med et litt lengre sitat hentet fra talens midtre del:

«Kjønnslikestilling i Norge omfatter både menn og kvinner, både i storsamfunnet og hos urfolk og etniske minoriteter, gjennom lov om likestilling. Likestillingsloven pålegger alle offentlige instanser å arbeide aktivt for å oppnå kjønnslikestilling, både som arbeidsgivere og i utføring av politikkområder. Men det betyr ikke at de likestillingspolitiske utfordringene er de samme i alle miljøer, og vi har da oppgaven å utforme likestillingspolitikken slik at den angår og fungerer i alle miljøer og for begge kjønn» (Vedlegg 12, linje 7–9).

I første halvdel av ytringen er det et faglig aspekt som får forrang. Ikke bare er syntaksen preget av at retoriske figurer glimrer med sitt fravær og at setningene i seg selv er lange, men

i tillegg mangler ytringene et talersubjekt. Tidligere har vi sett hvordan Bekkemellems taler i flere tilfeller har benyttet seg av de retoriske figurene kiasme, enumeratio og anadiplosis, at hun har stilt retoriske spørsmål (spesielt i talen til Likestillings- og diskrimineringsombudet), og benyttet seg av en variert setningslengde. Således skiller denne talen seg ut med negativt fortegn. Med Samuelsbergs ord kan vi si at første halvdel av ytringen handler om talens *hva* (linje 7 og 8). Det er først når det skrives inn et pronomen (markert med fet skrift i linje 9) at talen gjør et forsøk på å forklare *hvorfor* eller *hvordan*.

Noe av det samme skjer i linje 17–19, hvor statsråden tar for seg kjønnsbasert ulik lønn. Frem til linje 19 er det ingen tydelig karakter, og når statsråden kommenterer i den siste linjen at ulik lønn er både «uakseptabelt og egentlig helt unødvendig» (linje 19), kan det oppfattes som en metakommentar som risikerer at talen ikke fremstår spontan, eller som noe taleren har skrevet selv, men som en opplesning av talemanuskript som kommenteres underveis. De første linjene mangler en karakter som formidler, og da blir tilleggskommentaren i den siste linjen potensielt forstått som at statsråden blir overrasket over hva hun leser. I intervjuet blir det fortalt hvordan talen i de fleste tilfeller kom ferdig skrevet fra fagavdelingene og at statsråden deretter ba Samuelsberg om hjelp til å endre utkastet, før hun etter hvert fant det for godt å heller skrive talene på egenhånd. I denne talen til den nordiske konferansen er det ting som peker på at talen kan være skrevet av fagavdelingen, og deretter blitt justert av taleskriveren. Ikke bare på grunn av neglisjeringen av en tydelig karakter, men også sammenlignet med hvordan de to andre talene til Barne- og likestillingsministeren har sett ut.

6.5.2 Talens stil

Hva skjer med stilen når talen mangler en tydelig karakter? Aristoteles skriver innledningsvis i *Retorikk* hvordan talerens karakter er av «avgjørende betydning for troverdigheten» (2006, s. 28). Ved å nedtone ethos-dimensjonen, og primært konsentrere seg om politikk på detaljnivå er det mulig å tenke seg at de faglige argumentene også mister noe av sin tyngde. Ved å bare redegjøre for politikkens «hva» underkommuniseres talens persuasive potensial. Den greske sofisten Alkidamas skriver eksempelvis at taler som:

«have abandoned both the spontaneous and that which more closely resembles the truth (...) fill the minds of their hearers with distrust and resentment» (Bruss, 2011, s. 176).

Det er ikke nødvendigvis slik at tilhørerne på den nordiske konferansen om samisk likestilling føler at statsråden er uærlig, men det er verdt å spørre seg hvorvidt en tale uten en tydelig karakter greier å overbevise tilhørerne om sitt syn. Et eksempel finner vi i linje 16-18 hvor statsråden snakker om at norsk likestillingspolitikk handler om å «sprengte det ekstremt kjønnsdelte arbeidsmarkedet» og at et slikt arbeidsmarked også har «store konsekvenser for kjønnsbasert ulik lønn». To legitime påstander, men ved å ikke si noe om hvorfor det er viktig å gjøre noe med saken blir det heller ikke en påstand som kan overbevise, men kun en konstatering av tingenes tilstand. En tale for «fagpersonen som snakker til andre fagpersoner» (intervju 3, linje 18). Et annet poeng er at når talen mangler karakter mister stilen en helt vesentlig funksjon. Fremfor å bygge opp under og virkeliggjøre et talersubjekt, sosialt hierarki eller illusjonen av et fellesskap for å tekstlig ramme inn talen forsvinner en potensiell retorisk identitet i et vell av likestillingspolitiske detaljer.

Taleskriverens oppgave

Ved at denne siste talen er den som overordnet skiller seg mest ut gir den et interessant siste innblikk i taleskrivningspraksisen og retorikk generellt. Den deskriptive tilnærmingen har vist oss hvordan det i konstruksjonen av karakter trekkes på ulike teoretiske tilnærminger. Fremfor å bli forstått som rigide og gjensidig utelukkende motsetninger vil en konstitutiv tilnærming til praksisen kunne omfavne ulike tilnærminger som del av en større taleskrivningsdiskurs. Lenger opp nevnte jeg Aristoteles' sitat om talerens karakter som helt nødvendig for troverdigheten. I taleskrivning for en annen mener jeg det er grunnlag for å påstå at selve praksisen forutsetter konstruksjonen av det tredje subjektet. Når talen mangler karakter kan det i ytterste instans påvirke hvordan talen oppleves. «Kunsten er å skjule kunsten» har vært et moment for mange av teoriene vi har vært innom, men når det ikke er noen kunstner å skjule kan heller ikke talen oppleves som spontan. Uten talersubjekt finnes det ingen persona for taleren å kunne identifisere seg med eller «spille» og talen blir bare opplesning av et talemanuskript som kunne blitt holdt av «hvem som helst» og dermed ingen. Carsten Madsen påstår at: «Inevitably, the speechwriter becomes the manifest otherness that speaks in and through the speaker's voice» (2013, s. 2), og jeg mener at fremfor å diskutere hvorvidt det er etisk eller ikke, er det nettopp dette taleskriverens oppgave må være. En tale uten karakter er ikke en tale. Taleskrivning *for en annen* forutsetter en annen. En persona som artikulerer virkeligheten.

7 Hovedfunn og konklusjon

I denne undersøkelsen har jeg gått i dybden på hvordan man ved tre norske departementer reflekterer rundt, og arbeider med å skape karakter på vegne av statsråden i politiske taler. Utgangspunktet var blant annet ett av hovedfunnene som Kristin Skåleskog gjorde i sin masteroppgave fra Universitetet i Bergen, om at taleskriverne i økende grad er opptatt av statsråden skal «være seg selv» (2013, s. 63). I min undersøkelse mener jeg å ha påvist at det i talen «alltid» vil skapes en karakter. På sin side innebærer det at det å «være seg selv» ikke nødvendigvis handler om at statsrådets individualitet skal imiteres i talen, men at autentisitet og troverdighet er retoriske konstruksjoner som virkeliggjøres i selve talen.

Under vil jeg drøfte hvilke implikasjoner dette konstitutive synet kan ha for taleskrivning, og for videre retorisk forskning på feltet med utgangspunkt i Carsten Madsens redegjørelse i «Who Is Speaking?» (2013). Her vil jeg løfte blikket fra den tekstnære analysen og overordnet diskutere konstruksjonen av «jeg» og hvorfor vi innenfor retorisk tenkning alltid bør undersøke karakterkonstruksjon, og ikke presumptivt ta et subjekt for gitt. I forlengelse av det vil jeg se nærmere på autentisitetsspørsmålet knyttet til Kjeldsens påstand om at det kan være snakk om et moderne tillegg til en alterert ethos-dimensjon (2015, s. 23), og i hvilken grad det påvirker vår forståelse for hva det innebærer å «være seg selv». Til slutt vil jeg diskutere hvor generaliserbar oppgaven er og, for å foregripe begivenhetenes gang, hvorvidt undersøkelsen heller må sees som innspill til en større diskurs som aldri er ferdig, men alltid i dynamisk utvikling.

7.1 Konstruksjonen av «jeg» – Fra subjekt til karakter

I «Who Is Speaking?» skriver Madsen om hvordan en konstitutiv og dialogisk forståelse av taleskrivning ikke bare vil påvirke praksisen i seg selv, men også eventuelt endre retorisk forskning på feltet:

«When the rhetorical critic is confronted with the linguistic experience of other voices speaking in my voice, notions of intentionality and consciousness break down – at least at a conceptual level – and they become analytically obsolete. And at a first glance, openness to such an experience may seem to complicate any rhetorical analysis of a speech, since speech seemingly no longer can be clearly and sufficiently explained with reference to an intact or indivisible subject, the individuality of the speaker» (Madsen, 2013, s. 2).

Min undersøkelse omfatter ikke bare en analyse av karakterkonstruksjon – men også taleskrivernes egne refleksjoner rundt praksisen – og kan således tolkes som et mulig svar til Madsen om hvordan en slik retorisk analyse kan bli håndterbar. Ved å ta et steg bort fra å forstå individet som en fast, bestemt størrelse – men heller vide ut det Aristoteles formanet om allerede i *Retorikk*, nemlig at karakterens troverdighet må skapes i selve talen (2006, s. 28), kan vi si at karakteren i seg selv konstrueres. Dette i samklang med hvordan blant annet Maurice Charland viste at subjeksposisjoner skapes i analysen av «*The Peuple Québécois*» (1987). Det er liten tvil om at det endrer hvordan vi analyserer talen, men det er ikke sikkert at det kompliserer, som Madsen foreslår. Jeg vil heller påstå at en konstitutiv tilnærming utvider feltet. Hvis talen «alltid» skaper en karakter vil ikke primærfokuset være på hvor biografisk talen er, hvem som har skrevet hva eller hvordan det påvirker stilen. Interessen blir heller å forstå hva slags karakter som artikuleres, virkeliggjøres og hvordan den er bygget opp. Marie Lund betrygger med at en slik tilnærming ikke gjør taleskriveren til en fiksjonsforfatter, men at han eller hun må forholde seg til allerede foreliggende subjeksposisjoner (2013, s. 37).

I min undersøkelse har det blant annet kommet frem hvordan taleskriverne tar hensyn til en idé av hva en statsråd er, og skal være. Mulige subjeksposisjoner formes av de karakterene som har blitt skapt i tidligere taler, de som skapes nå og tanken om de fremtidige karakterene som kan skapes. Eksempelvis vil Kaarbøs bemerkning om at statsråden er: «en person som står over forsamlingen» (intervju 1, linje 122), Samuelsbergs formaning om at statsråden må forklare «hvorfors noe gjøres» (intervju 3, linje 22–23), og Eides målsetting om at talen må formidle «statsråden som en ok fyr» (intervju 2, linje 35), ikke bare være isolerte ytringer, men i realiteten forme hva slags handlingsrom taleskriveren har for å konstruere (statsrådens) karakter i en større diskurs. På den måten blir både den typologiserte, og den romantisk orienterte tilnærmingen til taleskrivning, konstitutivt fundert. Hva det vil si å være statsråd er i seg selv en dynamisk størrelse. Den bekreftes og utvikles over tid i ulike sosiale og kommunikative praksiser, derunder talen. Overordnet kan vi si at det samme gjelder tanken om en «fast identitet» som tillater oss å tre inn i og «performe» visse subjeksposisjoner til en gitt tid – i en gitt kontekst. Blant annet skriver Barry Brummett i *A Rhetoric of Style* at:

«Identity may be understood as the sum of the subject positions we have adopted, and identity is thus changeable as the subject positions that we take change. Identity thus stems from our long and repeated engagement with the language and signs of text» (2008, s. 84).

Identitet som summen av (tilgjengelige) subjeksposisjoner samsvarer med det jeg mener å ha funnet i analysen, nemlig at karakter ikke primært imiteres eller representeres, men *skapes*. Dermed er ikke *subjektet* lenger det sentrale for taleskrivningsdiskursen, men *karakteren*. Siden karakteren artikuleres og virkeliggjøres i talen er den også sosialt forankret (om enn i kontinuerlig endring) i en bestemt praksis. Det gjør den imidlertid ikke til en allmenngyldig sannhet hvor vi kan si at «karakteren *er* sånn og sånn» - retorikerens oppgave vil bli å analysere hvordan karakterer bygges opp, utvikles og endres. Mitt forslag er at fokuset på karakter fremfor subjekt ikke bare er et tilsvarende til Madsens påstand om at vi ikke kan snakke om individualitet, men også et analytisk utgangspunkt for et moderne ethos-begrep som rommer autentisitet – i tråd hvordan blant andre Barbara Biesecker foreslår at konstruksjon er et spørsmål om prosess:

«The deconstructive displacement of questions of origin into questions of process frees rhetorical theorists and critics from reading rhetorical discourses and their ‘founding principles’ as either the determined outcome of an objectively identifiable and discrete situation or an interpreting and intending subject» (1989, s. 121).

Eksempelvis medfører det at autentisitet ikke er et enten/eller knyttet til hvem taleren er, men at vi må snakke om – og prøve å forstå – grad av opplevd autentisitet. I motsetning til biografisk sannhet, som blir subjektets domene, handler karakterens autentisitet om sannsynlighet. På den ene siden handler det om fremføringen av karakter, på den annen om tilhørerne – og det henger sammen:

«Because the components of ethos are socially determined, and because ethos involves adapting discourses to audiences, thinking of ethos in terms of «role», either in a discourse community or in a larger social sense, can be justified» (Cherry, 1998, s. 403).

Vi kan anta at en karakter som tar mest mulig utgangspunkt i talerens (ulike) identitet(er) vil være lettere for talersubjektet å fremføre som autentisk, men det betyr ikke at den *må* være *sann*. Til syvende og sist handler karakterens faktiske autentisitet om i hvilken grad tilhørerne opplever taleren som «sann» eller «ekte».

7.1.1 Et utvidet korpus av kunnskap

«For det er i språket vi danner oss den verden vi tross alt har, og det er med språket vi meddeler det vi tross alt har å si. Når verden er ingenting, blir språket alt» (Andersen, 2012, s. 165).

En åpenbar innvending mot min konklusjon er at den ved første øyekast virker i overkant relativistisk. Men jeg mener at en vridning mot karakteren som analysens utgangspunkt i praksis vil være mer håndterbart enn en subjekt-orientert tilnærming nettopp fordi det har et epistemologisk fundament som treffer retorikkens hjerte. Når Madsen reflekterer rundt hvordan taleskrivning for en annen blir en manifestasjon av ulik tenkning om «jeg» som et ikke-autonomt subjekt, men heller en kompleks sammensetning av tidligere og fremtidige stemmer (2013, s. 1), er det et poeng som skuer fremover med forankring i fortiden. Retorikk hverken kan eller skal forsøke å avdekke virkeligheten som en evig filosofisk sannhet, men heller forstå hvilke mekanismer som bygger opp vår sosialt konstruerte verden, og dermed en samlig av sameksisterende «sannheter». Derfor er det viktig å påpeke at retorikk ikke skal neglisjere den første retningen, på samme måte som den karakterorienterte retningen ikke tar avstand fra de to tidligere dominerende topoi om taleskrivning, men forstå at også dét er retorikkens anliggende. Retorikk er alt, men alt er ikke retorikk. Mats Rosengren skriver om hvordan: «The human being is through her logos – that is through her reason, speech, thinking and purposeful acting – the measure of all things» (2011, s. 160). Samtidig som det henspiller på Protagoras kjente læresetning om at «mennesket er alle tings målestokk» er det et sitat som primært sier noe om en moderne form for kunnskapsproduksjon og -forståelse, fremfor å fullstendig henfalle til gnoseologisk relativisme: at slik noe fremstår for individet, sånn er det for individet (Manfred Kraus, 2012, s. 36). Samspillet er essensielt, det er i det *sosiale* vi artikuleres og dermed virkeliggjøres. Ikke autonome subjekter uavhengig av hverandre, men som sosialt forankrede *karakterer* i kontinuerlig endring. Det betyr imidlertid ikke at vi alltid kan være hvem som helst. Vi lever i internaliserte systemer som preger oss på uendelig mange måter, er alt for stort til å ta opp her, men artikuleres fint av Barbara Biesecker: «The self is only given by its structural position within a larger field of discursive forces or symbolic practices, the totality of which is indeterminable yet determining» (1997, s. 75). Fremfor å være overveldende relativistisk sier det noe om den tekstlige karakterens eksistensgrunnlag i en sosial verden. Rosengren skriver på sin side hvordan en slik forståelse ikke er «the same as abandoning every notion of knowledge, truth or fact – nevertheless it implies determining these notions in different ways» (2011, s. 165). Og det er et sentralt poeng, fordi det er ikke snakk om gjensidig utelukkende motsetninger, men heller et utvidet korpus av kunnskap. Å endre taleskrivningsdiskursen fra å være subjekt- til å bli karakterorientert handler om nettopp det:

“If there is no *a priori* social order, if our practical, everyday activities take place in, and deal with, a pluralistic, only fragmentarily known, and only partially shared social world, then we must turn away from the project of attempting to understand our social lives through the imposition of monologic, theoretical systems of order, and turn to a study of the more dialogic forms of practical-moral knowledge in terms of which they are lived. For the task now is to invent appropriate practical-theoretical devices – that is, the opposite perspicuous representations – that work to render rationally-visible the influences at work upon us, thus to fashion them as topics of public discussion and debate» (Shotter, 1993, s. 61).

Dette tydeliggjør to ting: For det første er denne oppgaven vanskelig å generalisere, men det er også litt av hensikten. Karakterkonstruksjon består ikke av én generaliserbar sannhet, men av ulike tilnæringer som til sammen former en større diskurs. Målet er ikke å avdekke en faktisk virkelighet, men undersøke hvordan den skapes av menneskene i den. For det andre handler det om viktigheten av å forsøke å formidle og operasjonalisere tankegangen. Slik tar vi retorikken videre. I utgangspunktet er karakteren alt og ingenting. Den eksisterer bare som et antall potensielle muligheter forut for talen, men i talen ytres og virkeliggjøres den. Men når den gjør det er den ikke lenger en fiksjon, men en faktisk realitet i en sosial verden. Den artikulerede karakteren eksisterer som et reellt subjekt i relasjon til taleren. Det er *den som eksisterer*:

«We can create *a sense of* – an illusion of – fixity and completeness about ourselves; we can «lend» ourselves a nature of a nature which, although it is «permitted» or «afforded» by what we already are, only represents one small aspect of what we in fact are, and might next become» (Shotter, 1993, s. 84).

Og det er derfor det er karakteren som burde være analysens utgangspunkt. Nettopp fordi den er det faktiske i all sin konstruksjon. For å eksemplifisere hvordan det kan påvirke en retorisk analyse: Karakteren er utgangspunktet, og ved å undersøke hvordan den er bygget opp i en tale (deskriptiv) er det mulig å også kunne trekke på ulike kontekstuelle faktorer som kan si noe om hvorfor karakteren er som den er, og hvor formålstjenlig den er (normativ). Enten i relasjon til taleren (biografisk/romantisk eller typologisert), situasjonforståelsen (hva slags karakter er vurdert som heniktsmessig å projisere) og/eller tilhørerne. Marie Lund og Hanne Roer formulerer dette godt i *Retorikkens Aktualitet*:

«Herunder vil en dekonstruksjon af subjektet åbne for en læsning af den retoriske situation som en hændelse, der muliggør produktionen af identiteter og sociale relationer» (2014, s. 24).

Fremfor at innsikten i subjektposisjonens dialogisitet skal være kompliserende og at analysen dermed blir «foreldet», som Madsen advarer mot, kan det å skride empirisk til verks heller gi oss et innblikk i taleskrivningens natur. En natur som på den ene siden er moderne i form av

tenkning om subjektets rolle, og på den annen side i tråd med et retorisk kunnskapssyn som strekker seg tilbake til sofistenes tid.

7.2 Hva det innebærer å «være seg selv»

Et gjennomgående spørsmål for meg i denne undersøkelsen har blant annet vært hva det kan bety når Kristin Skåleskog finner at taleskriverne er opptatt av at «statsråden skal være seg selv» (2013, s. 63), og selv om jeg har vært inne på det flere ganger er tiden kommet for å svare. Analysene i undersøkelsen peker på to forskjellige hovedfunn, som begge tar utgangspunkt i min overordnede tanke om en karakterorientert forståelse. Jeg foreslår ikke at funnene er allmenngyldige – like lite som jeg ønsker å påstå at de er sannheter – men de er interessante tendenser som spiller videre på, og nyanserer funnet til Skåleskog.

1) Det å «være seg selv» handler mer om en bestemt stil fremfor å være et uttrykk for «indre kjerne».

I mange av de teoretiske redegjørelsene og praktiske refleksjonene har det å gi uttrykk for å «være seg selv» handlet om å fremstille taleren som den han eller hun «egentlig er». Blant annet siterte jeg Anders Johansen (se kapittel 2) på at det er en balansegang mellom det å fremstå personlig uten å bli drastisk privat (2003, s. 83). I intervjuet med Ragnhild Samuelsberg fortalte hun at det å være seg selv var et råd hun ville gi til statsrådene (3:84). Analysene har dog vist hvordan taleskrivningsarbeidet hos både Åsmund Eide og Ragnhild Samuelsberg benytter seg av en bestemt stil for å fremstille talersubjektet som «personlig». Hvis ikke talerens «egentlige jeg» stemte overens med den stilistiske tilnærmingen veiet sistnevnte tyngst, og det er et sentralt poeng. I artikkelen «Persuasive *Ethopoeia* in Dinoysius's *Lysias*» undrer Kristine Bruss på: «How can a critic centuries removed from the texts of interest determine whether a portrayal is true-to-life?» (2013, s. 54). Det mener jeg handler om akkurat dette. Karakterens fremtoning er det som oppleves som personlig, ikke subjektets personlighet. Det handler ikke om imitasjon, men konstruksjon. I praksis innebærer det (eventuelt) å nedtone en personlig stil til fordel for en mer allmenngyldig tilnærming som blant annet minner om hvordan Lysias skapte levende karakterer i sine taler (se kapittel 2.2.2).

Med andre ord mener jeg at det å fremstå som ekte i større grad handler om å artikulere en bestemt stil som tilhørerne «opplever som ekte», enn det er å faktisk være seg

selv. I intervjuet med Åsmund Eide forteller han hvordan statsråden selv formulerer seg i veldig lange setninger og at hvis han fikk snakke om det han ønsket «ville snakket til en smal gruppe mennesker» (intervju 2, linje 198–200). Det innebærer nødvendigvis det paradoksale at hvis kunnskapsministeren fikk bestemme, hadde han (antageligvis) ikke blitt opplevd som seg selv. Som jeg har skrevet om, spesielt i kapittel 6, dreier det å snakke «som seg selv» om en tekstlig tilnærming som bidrar til å fremme illusjonen av noe ekte. Og at «ekte» dermed bare blir en (av mange) troverdig(e) retorisk identitet(er) som skapes, virkeliggjøres og endres i talen.

Derfor mener jeg at terminologien er misvisende, og at noen av refleksjonene blir selvmotsigende. Men den henger sammen med et subjektorientert syn. Jeg utelukker ikke at det finnes mennesker (og helt sikkert også statsråder) som har et muntlig språk preget av konjunksjoner, løs setningsstruktur og enkel syntaks, og for dem vil det å «være seg selv» være å være seg selv. Tendensen i min analyse peker imidlertid på noe annet. En karakterorientert tilnærming vil heller fokusere på hvordan slike stilistiske trekk henger sammen med karakteren som skapes, og hvordan de forutsetter hverandre. En bestemt stil kan bidra til å skape en illusjon av karakteren som «personlig». Også i tilfeller hvor analytikeren ikke har biografisk kjennskap til talersubjektet.

2) Når statsråden skal være seg selv handler det mer om en personlig statsråd enn at statsråden skal være personlig.

I mange tilfeller henger dette sammen med det første funnet. Uansett er det interessant å se i relasjon med en klassisk typologisert stil. Når det snakkes om at statsråden skal «være seg selv» er det intuitivt å tenke at talen skal inneholde personlige historier eller bemerkninger som på en eller annen måte visker ut skillet mellom statsråd og person. At det for eksempel er Torbjørn Røe Isaksen som taler og ikke kunnskapsministeren. Dette i forlengelse av hva Anders Johansen blant annet skriver om at man tidligere kunne legge politiker-«kappen» til side, men at man i nyere tid må opptre med kontinuitet og at grensen mellom offentlig og privat blir mindre tydelig (2003, s. 82).

I de talene jeg har analysert er det dog litt annerledes. Tendensen begynte å vise seg i analysene av Kunnskapsdepartementet, og ble ytterligere forsterket gjennom Barne- og likestillingsdepartementet. Når det kommer til taleutforming viser det seg at det «å være seg selv» i større grad er en endring i den typologiserte formen for karakterskapelse enn det er et skritt i retning den romantiske forståelsen. At det i praksis dreier seg mer om en personlig

statsråd (stilistisk og tekstnært) enn at statsråden skal være personlig (bringe inn elementer fra den private sfæren). Disse kan selvfølgelig henge sammen, men du kan være personlig i tale uten å være personlig eller privat i hva du sier. Og det er et viktig poeng som tydeliggjør forskjellen.

For det første sier det noe om taleskriverens forhold til tid, fordi det impliserer at han eller hun ikke nødvendigvis trenger å måtte ha uavgrenset tilgang til statsråden i en travel politisk hverdag. Det finnes andre ting enn talerens biografiske selv som gjør at statsråden fremstår som personlig. For det andre støtter det opp under at det er karakteren analysearbeidet må forholde seg til. I ytterste instans er det den som er «personlig», «fornuftig» eller «seg selv». Karakteren eksisterer i relasjon med subjektet, men det er førstnevnte som er analytisk interessant. Ikke omvendt. Talen forutsetter begge deler, men det er karakteren som gjør den til en tale. At noen holder den. Hvis ikke vil det bare være opplesning av et talemanuskript.

7.3 Videre forskning og et praktisk forslag

Basert på de funnene jeg har gjort i undersøkelsen, og forslaget jeg har fremmet i dette kapitlet ønsker jeg å komme med noen anmodninger til hva som kan gjøres videre. For det første tenker jeg at det er noen klare problemstillinger som kunne vært interessant å se på i videre prosjekter, og for det andre vil jeg anbefale å opprette et taleskriverforum hvor taleskrivere fra ulike virksomheter kan samles for å veksle erfaringer og diskutere faglige tilnærminger.

Retoriske undersøkelser

På samme måte som Kristin Skåleskog og Mette Stoltenbergs masteroppgaver fra henholdsvis Universitetet i Bergen og Aarhus Universitet var med på å forme utgangspunktet for min undersøkelse, håper jeg at min oppgave kan inspirere andre til å jobbe videre med feltet. Det kunne eksempelvis vært interessant å se på hvordan karakter formidles over tid av én og samme taler i samarbeid med samme taleskriver. Undersøke karakterens utviklingstrekk over tid.

En annen mulig innfallsvinkel er å undersøke taleskriverens arbeid med å skrive taler for forskjellige talere. Da vil en kartlegging av de *ulike* karakterene kunne si noe om konstruksjonen på den ene siden og talersubjektet på den annen. Spesielt i den departementale

konteksten som jeg har undersøkt vil det være relevant. Ikke bare skriver taleskriveren ofte for både statsråd og statssekretærer, men hvis de har vært ansatt i departement(er) i lengre tid er sannsynligheten stor for at de har jobbet med individer med ulik partipolitisk tilhørighet. Det kan si noe om samspillet mellom taleskriver og taler i konstruksjonen av karakter.

Taleskriverforum

I forbindelse med min oppgave var på jeg på en internasjonal taleskriverkonferanse i Washington D.C. i regi av Professional Speechwriters Association (PSA) høsten 2016. Selv om majoriteten av taleskriverne var fra USA, var det representanter fra både Europa og Afrika. Det var også en blanding mellom mennesker ansatt i offentlig og privat sektor. Til tross for store ulikheter i hva slags virksomheter de representerte, og taleskrivingens omfang delte de mange erfaringer. Og viktigere, de delte dem med hverandre. Konferansen ble brukt til å høre på prominente taleskrivere, ha debatter, drøfte felles problemstillinger og snakke om profesjonens fremtid. På spørsmål om hva taleskriveren kan bidra med fremover svarte Ragnhild Samulesberg først og fremst at: «Taleskriveren må være den som kan faget» (intervju 3, linje 254). Det er jeg enig i, og derfor mener jeg at en lignende konferanse eller forening for norske taleskrivere vil kunne løfte hele bransjen. Omfanget taler som skrives (og holdes) øker, og antallet mennesker som jobber med å skrive taler likeså. En arena hvor det er mulig å samle likesinnede vil antageligvis kunne løfte «håndverkerne» og gjøre den enda mer faglig forankret. PSAs funksjon i USA er å samle taleskrivere til denne typen konferanser, men også å fungere som et mellomledd for virksomheter som søker taleskrivere (Professional Speechwriters Association, 2013). Et annet poeng som fikk meg på tanken er hvordan Ragnhild Samuelsberg og Åsmund Eide uavhengig av hverandre snakket om at taleskrivningsprosessen har blitt lagt om ved departementene (se kapittel 6). Et forum kan gjøre problemstillinger og erfaringer til allemannseie, fremfor at hver enkelt virksomhet må «finne opp hjulet på nytt». Innledningsvis i denne oppgaven skrev jeg om hvordan Jens Kjeldsen mente at en anerkjennelse av taleskriveren forhåpentligvis kunne bidra til å øke fordelene og minske ulempene ved politisk taleskrivning (Kjeldsen, 2010). Et taleskriverforum vil være i forlengelse av dette. Det kan øke både kompetansen og profesjonaliteten – på et felt som er i stadig utvikling.

Litteraturliste

- Adler, Peter. (2010, 18. august). Talskrivaren på väg ta steget ut i rampljuset. *Svenska Dagbladet*. Hentet fra <https://www.svd.se/talskrivaren-pa-vag-ta-steget-ut-i-rampljuset>
- Andersen, Øivind. *I Retorikkens Hage*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Aristoteles. (2006). *Retorikk*. Overs. Tormod Eide, Oslo: Vidarforlaget AS
- Berge, Bjørn M. (2013). *Talens makt – Maktens taler*. Oslo: Cappelen Damm
- Biesecker, Barbara A. (1989). «Rethinking the Rhetorical Situation from within the Thematic of “Différance”» i *Philosophy & Rhetoric*, 22:2, s. 110–130.
- Biesecker, Barbara A. (1997). *Addressing Postmodernity: Kenneth Burke, rhetoric and a theory of social change*. Alabama: The University of Alabama Press
- Bormann, Ernest G. (1960). «Ghostwriting and the Rhetorical Critic» i *Quarterly Journal of Speech*, 46:3, s. 284–288.
- Bormann, Ernest G. (1961). «Ethics of Ghostwritten Speeches» i *Quarterly Journal of Speech*, 47:3, s. 262–267.
- Brandt, Deborah. (2007). «“Who’s the President?” Ghostwriting and Shifting Values in Literacy» i *College English*, 69:6, s. 549–571.
- Branham, Robert J. & Pearce, W. Barnett. (1996). «The Conversational Frame in Public Address» i *Communication Quarterly*, 44:4, s. 423–439.
- Bratberg, Øivind. (2014). *Tekstanalyse for samfunnsvitere*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk
- Brummett, Barry. (2008). *A Rhetoric of Style*. Illinois: Southern Illinois University Press.
- Bruss, Kristine S. & Graff, Richard. (2005). «Style, Character, and Persuasion in Aristotle’s Rhetoric» i *Advances in the History of Rhetoric*, 8:1, s. 39–72.
- Bruss, Kristine S. (2010). «The Art of “Jesse-Talk”: Speechwriting for Governor Jesse Ventura» i *Communication and Theater Association of Minnesota Journal*, 37, s. 47–63.
- Bruss, Kristine S. (2011). «Ghosting Authenticity: Characterization in Corporate Speechwriting» i *Journal of Business and Technical Communication*, 25:2, s. 159–183.
- Bruss, Kristine S. (2013). «Ethopoeia in Dionysius’s Lysias» i *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 31:1, s. 34–57.
- Burke, Kenneth. (1950). *A Rhetoric of Motives*. New York: Prentice Hall.
- Cameron, Deborah. (2009). *Working With Spoken Discourse*. London: SAGE Publications.

- Charland, Maurice. (1987). «Constitutive Rhetoric: The Case of The *Peuple Québécois*» i *Quarterly Journal of Speech*, 73:2, s. 133–150.
- Cherry, Roger D. (1998). «Ethos Versus Persona: Self-representation in Written Discourse» i *Written Discourse*, 15:3, s. 384–410.
- Corbin, Julet & Strauss, Anselm. (2008). *Basic of Qualitative Research. Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. USA: SAGE Publications.
- Coulmas, Florian. (2014). «Authentic Writing». I V. Lacoste, J. Leimgruber & T. Breyer (Red.), *Indexing Authenticity: Sociolinguistic Perspectives*. (s. 289–304). Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- De Brauw, Michael. (2010). The Parts of the Speech. I Ian Worthington (red.), *A Companion to Greek Rhetoric* (s. 187–202). Oxford: Wiley-Blackwell.
- De Jong, Jaap & Andeweg, Bas. (2011). «Professionalizing Speech Production. Changes in 15 Years of Ministerial Speeches». I Ton van Haften et al (red.), *Bending Opinion: Essays on Persuasion in the Public Domain* (s. 159–183). Leiden: Leiden University Press.
- De Vries, William L. (1892). *Ethopoiia*. Baltimore: J. Murphy & Co.
- Duffy, Bernard K. & Winchell, Mark R. (1989). «“Speak the Speech I Pray You” The Practice and Perils of Literary and Oratorical Ghostwriting» i *The Southern Communication Journal*, 55, s. 102–115.
- Edwards, Michael J. (2000). «Antiphon and the Beginnings of Athenian Literary Oratory» i *Rhetorica: A Journal of the History of Rhetoric*, 18:3, s. 227–242.
- Eide, Tormod. (2015). *Retorisk Leksikon*. Oslo: Spartacus forlag.
- Einhorn, Lois J. (1981). «The Ghosts Unmasked: A Review of Literature on Speechwriting» i *Communication Quarterly*, 30:1, s. 41–47.
- Fafner, Jørgen. (2011). «The focal point of rhetoric» i J. E. Kjeldsen & J. Grue (Red.), *Scandinavian Studies in Rhetoric*. (s 56–76). Sverige: Retorikförlaget.
- Fortenbaugh, William. (1992). «Aristotle on Persuasion Through Character» i *Rhetorica*, 10, s. 207–244.
- Garver, Eugene. (1994). *Aristotle's Rhetoric: An Art of Character*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gavin, William F. (2011). *Speechwright*. USA: Michigan State Press.
- Gulbrandsen, Tygve & Eriksen, Ingunn. (2013). *Kommunikasjonsrådgivere – En yrkesgruppe med innflytelse i i samfunns- og arbeidsliv?* (Proba Samfunnsanalyse 2013:006). Hentet fra <http://www.samfunnsforskning.no/Publikasjoner/Rapporter/2013/2013-006>
- Halloran, S. Michael. (1982). «Aristotle's Concept of Ethos, or if not His Somebody Else's.» *Rhetoric Review*, 1, s. 58–63. USA: Taylor and Francis Group.

- Jamieson, Kathleen H. (1988) *Eloquence in an Electronic Age*. USA: Oxford University Press
- Johansen, Anders. (2003). *Talerens Troverdighet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Johanesson, Kurt. (1990). *Retorik, eller konsten att övertyga*. Stockholm: Norstedts Akademiska Förlag.
- Jones, Susan. (2008). *Speechmaking – The Easy Guide to Writing and Giving Speeches*. London: Politico's Publishing.
- Kant, Immanuel. (2007). *Kritik av omdömeskraften*. Sverige: Thales Förlag
- Kennedy, George A. (1963). *The Art of Persuasion in Greece*. USA: Princeton University Press.
- Kennedy, George A. (1991). *Aristotle On Rhetoric: A Theory of Civic Discourse*. Oxford: Oxford University Press.
- Kennedy, George A. (2003). *Progymnasmata: Greek Textbooks of Prose Composition and Rhetoric*. USA: Society of Biblical Literature.
- Kjeldsen, Jens E. (2009, 9 desember). Med andres ord – politisk taleskrivning. *Vox Publica*. Hentet fra <http://voxpublica.no/2009/12/med-andres-ord-politisk-taleskrivning/>
- Kjeldsen, Jens E. (2010, 25. august). Taleskriverne kommer ut av skapet. *Vox Publica*. Hentet fra <http://voxpublica.no/2010/08/taleskriverne-kommer-ut-av-skapet/>
- Kjeldsen, Jens E. (2015). *Retorikk i vår tid*. Danmark: Scandinavian Academic Press.
- Kock, Christian. (2011). «The Identity of Rhetoric as a Scholarly Discipline and a University Program» i J. E. Kjeldsen & J. Grue (Red.), *Scandinavian Studies in Rhetoric*, (s. 40–56). Sverige: Retorikförlaget.
- Kraus, Manfred. (2012). «The Making of Truth in Debate: The Case of (and a Case for) the Early Sophists». i C. Kock & L. S. Villadsen (Red.), *Rhetorical Citizenship and Public Deliberation*, (s. 28–45). USA: Pennsylvania State University Press.
- Kvale, Steinar. (2001). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal forlag.
- Lund, Marie. (2013). «Taleskrivning og stil» i *Rhetorica Scandinavica*, 65, s. 25–39.
- Lund, Marie & Roer, Hanne. (2014). *Retorikkens Aktualitet*. Danmark: Hans Reitzels Forlag.
- Madsen, Carsten. (2013). «Who Is Speaking? The Rhetorical Construction of the «I» That Speaks». Upublisert materiale. Aarhus Universitet, Danmark.
- Mcgee, Michael C. (1990). «Text, Context and the Fragmentation of Contemporary Culture» i *Western Journal of Speech Communication*, 54, s. 274–289
- Medhurst, Martin J. (1987). «Ghostwritten Speeches: Ethics isn't the Only Lesson» i *Communication Education*, 36, s. 241–249.

- Neumann, Iver. (2007). ««A Speech That the Entire Ministry May Stand for,» or: Why Diplomats Never Produce Anything New» i *International Political Sociology*, 1, s. 183–200.
- Noonan, Peggy. (1990). *What I Saw at the Revolution: A Political Life in the Reagan Era*. USA: Random House.
- Norrby, Catrin. (2004). *Samtalsanalys: Så gör vi när vi pratar med varandra*. Sverige: Studentlitteratur.
- Professional Speechwriters Association. (2013, 8. august). Join the worldwide network of leadership communication professionals. Hentet 14. april 2017 fra <https://www.vsotd.com/speech-writers-association>
- Rosengren, Mats. (2011). «On Doxa» i J. E. Kjeldsen & J. Grue (Red.), *Scandinavian Studies in Rhetoric*, (s. 156–168). Sverige: Retorikförlaget.
- Schaeffer, John D. (1990). *Sensus Communis: Vico, Rhetoric, and the Limits of Relativism*. London: Duke University Press.
- Shotter, John. (1993). *Conversational Realities*. London: Sage Publications
- Silverman, David. (2014). *Interpreting Qualitative Data*. USA: SAGE Publications.
- Skåleskog, Kristin. (2013). *Taleskrivningsprosessen i Norge – en undersøkelse av taleskrivningsprosessen i fire norske departementer* (Masteroppgave). Universitetet i Bergen.
- Sorensen, Ted. (2010). *Præsidentens mand*. Danmark: Gads forlag.
- Solumsmoen, Dag, Eriksen, Svein & Nebben Eivor. (2007). *Ja vel, Statsråd? Om departementenes utfordringer i rollen som sekretariat for politisk ledelse* (Statskonsult 2007:27) hentet fra: <https://www.difi.no/sites/difino/files/2007-27.pdf>
- Steensbech Lemée, Pernille. (2005). *Med Andres Ord – Ghostwriting i Praksis*. Danmark: Handeshøjskolens forlag.
- Stoltenberg, Jens. (2012). «Men grunnmuren står støtt» i *Samtiden* 120:4 s. 114–125.
- Stoltenberg Hansen, Mette. (2014). *Hvem har ordet. En retorisk analyse af taleskrivning for en anden i danske ministerier og kommuner* (Masteroppgave) Aarhus Universitet.
- Thue, Henrik. (2015). *Øyeblikkets Triumf*. Oslo: Spartacus forlag AS.
- Vaagan, Mona. (2008, 24. september). Skyggebokserne. Hentet fra <http://www.kommunikasjon.no/fagstoff/fagbladet/aktuelt/skyggebokserne>
- Weisethaunet, Hans & Lindberg, Ulf. (2010). «Authenticity Revisited: The Rock Critic and the Changing Real» *Popular Music and Society* 33 S. 465–485.
- Øgrim, Helge. (2017, 9. februar). 13 definisjoner på falske nyheter. Hentet fra <https://www.minervanett.no/13-definisjoner-pa-falske-nyheter/>

